

**СТРАТЕГИЈА ПОЉОПРИВРЕДЕ И РУРАЛНОГ РАЗВОЈА ГРАДА
ЗРЕЊАНИНА ЗА ПЕРИОД 2012-2022**

- НАЦРТ -

Зрењанин, јуни 2012

САДРЖАЈ

1. Законски оквир развоја пољопривреде и руралног развоја	7
1.1. Законодавни оквир развоја пољопривреде и руралног развоја кроз историју	8
1.2. Институционални оквир	9
1.2.1. Министарство пољопривреде, трговине, шумарства и водопривреде Републике Србије	10
1.2.2. Министарство животне средине, рударства и просторног планирања Републике Србије	10
1.2.3. Министарство финансија Републике Србије	11
1.2.4. Министарство за државну управу и локалну самоуправу РС	11
1.2.5. Секретаријат за пољопривреду, водопривреду и шумарство АП Војводине	11
1.2.6. Фонд за развој Републике Србије	12
1.2.7. Мрежа за подршку руралном развоју	13
1.2.8. Саветодавне пољопривредне стручне службе	13
1.2.9. Пољопривредна удружења и земљорадничке задруге	14
1.2.10. Пољопривредно образовање	15
1.3. Законодавни оквир	15
1.3.1. Закон о пољопривреди и руралном развоју	15
1.3.2. Стратегија развоја пољопривреде Србије	17
1.3.3. Национални програм за пољопривреду	18
1.3.4. Национални програм руралног развоја	20
1.4. Политика руралног развоја Европске Уније	21
1.4.1. ЕУ политика руралног развоја ка земљама кандидатима	23
1.4.2. Инструмент предприсутне помоћи ЕУ - IPA	25
1.4.3. Инструмент предприсутне помоћи ЕУ за рурални развој IPARD	26
2. Република Србија – општи параметри	29
2.1. Географске карактеристике Републике Србије	29
2.2. Становништво и административне структуре	30
2.3. Макроекономски показатељи развоја Републике Србије	32
2.4. Главне карактеристике руралних области	34
2.5. Географске карактеристике Баната	35
3. Анализа сектора пољопривреде и руралног развоја у Републици Србији	38
3.1. Пољопривреда у привреди	40
3.2. Земљишни ресурси и структура газдинстава	42
3.3. Пољопривредна производња	44
3.3.1. Ратарска производња	45
3.3.2. Повртарство	47
3.3.3. Воћарство	48
3.3.4. Виноградарство и винарство	50
3.3.5. Сточарска производња	52
3.3.6. Органска производња	53
3.4. Утрошак хране	53
3.5. Трговина пољопривредним производима	53
3.6. Прехрамбено-прерађивачка индустрија	56
3.7. Шумарство	57
3.8. Тржишна политика и политика цена у пољопривредној прехрамбеној производњи	58

3.9. Политика руралног развоја	59
3.10. Регионална политика.....	60
4. Опште информације о граду Зрењанину	62
4.1. Географске карактеристике	62
4.1.1. Рељеф.....	62
4.1.2. Клима.....	63
4.1.3. Хидрографија	64
4.1.4. Педолошки покривач	65
4.1.5. Геолошке карактеристике	66
4.1.6. Биогеографске карактеристике	67
4.2. Људски ресурси.....	67
4.2.1. Природно кретање становништва.....	69
4.2.2. Механичко кретање становништва	70
4.2.3. Полно старосна структура.....	70
4.2.4. Социоекономска структура.....	71
4.2.5. Делатност становништва.....	71
4.2.6. Незапосленост.....	72
4.2.7. Образовна структура	73
4.3. Домаћинства.....	73
4.4. Стање животне средине и инфраструктура у граду Зрењанину.....	75
4.4.1. Квалитет водних ресурса	76
4.4.2. Проблем текућих и чврстих отпадака, загађивање земљишта, подземних вода и ваздуха.....	78
4.4.3. Стање инфраструктуре.....	79
4.4.3.1. Водовод и канализација	80
4.4.3.2. Стање и квалитет путне мреже унутар насеља	82
4.4.3.3. Руковање са комуналним отпадом	83
4.4.4. Саобраћај.....	84
4.4.5. Телекомуникациона инфраструктура	85
4.4.6. Електроенергетска инфраструктура.....	86
4.5. Туризам.....	87
4.5.1. Културни туризам	91
4.5.1.1. Дела са споменичким и уметничким својствима	91
4.5.1.2. Култура и културне установе.....	92
4.5.2. Ловни и риболовни туризам	94
4.5.3. Здравствени и излетнички туризам.....	96
4.5.4. Спортски и рекреативни туризам.....	97
4.5.4.1. Бања Русанда.....	97
4.6. Ванпривредне делатности	98
4.6.1. Здравствене установе и радници	98
4.6.2. Социјална заштита.....	99
4.6.3. Образовање.....	100
4.6.4. Спорт.....	102
4.6.5. Градска управа Зрењанин.....	103
4.6.6. Институционални оквир руралног развоја на нивоу Града.....	103
4.7. Привреда и сектор малих и средњих предузећа и предузетништва.....	105
4.7.1. Анализа запослености и зарада.....	107
4.7.2. Анализа структуре привреде по делатностима	107
4.7.3. Фактори привредног раста и привредни потенцијали.....	109

4.8. Рурални ресурси и агрокомплекс	111
4.8.1. Рурални ресурси.....	111
4.8.1.1. Шумарство.....	114
4.8.1.2. Биодиверзитет.....	114
4.8.1.2.1. Специјални резерват „Стари Бегеј – Царска Бара“	115
4.8.2. Агрокомплекс.....	117
4.8.2.1. Агротехничке мере и механизација	120
4.8.2.2. Пољопривредно земљиште	121
4.8.2.3. Биљна производња	123
4.8.2.4. Сточарство.....	129
4.9. Енергетски ресурси	130
5. SWOT анализа	133
6. Визија руралног развоја и унапређења пољопривреде Града Зрењанина 2012-2022	134
6.1. Стратешки циљеви	134
6.1.1. Стратешки циљ 1: Повећање конкурентности пољопривредних газдинстава и прерађивачке индустрије.....	135
6.1.1.1. Успостављање институционалне подршке за рурални развој и унапређење пољопривреде у граду Зрењанину	142
6.1.1.2. Едукација и унапређење знања пољопривредних произвођача	142
6.1.1.3. Модернизација пољопривредних газдинстава кроз увођење нових технологија и повећање продуктивности	144
6.1.1.4. Удруживање пољопривредних произвођача.....	145
6.1.2. Стратешки циљ број 2. Побољшање квалитета живота руралног становништва.....	146
6.1.3. Стратешки циљ број 3. Промовисање и успостављање стратешког партнерства свих заинтересованих страна у области пољопривреде и руралног развоја.....	148
6.2. Логичка матрица стратешких активности у оквиру стратегије развоја пољопривреде и села града Зрењанина	150

СКРАЋЕНИ НАЗИВИ

- МПТШВ** – Министарство пољопривреде, трговине, шумарства и водопривреде Републике Србије
- МСП** – Министарство спољних послова Републике Србије
- АПВ** – Аутономна покрајина Војводина
- НППР** – Национални програм руралног развоја
- БДП** – Бруто друштвени производ
- РЗС** – Републички завод за статистику
- ЕУ** – Европска Унија
- ЕК** – Европска Комисија
- ЕС** – Европски Савет
- САР (*Common Agricultural Policy*)** – Заједничка аграрна политика ЕУ
- СТО** – Светска Трговинска Организација
- СЕФТА (*Central European Free Trade Agreement*)** - Споразум о слободној трговини земаља Централне Европе
- OECD (*Organisation for Economic Co-operation and Development*)** – Организација за економску сарадњу и развој
- UNDP (*United Nations Development Programme*)** – Програм за развој Уједињених нација
- LEADER (*fran. Liason Entre Actions pour le Development d'Economie Rurale*)** – Мрежа за подршку руралном развоју
- PHARE** – Први инструмент пред-приступне помоћи настао 1990. године намењен земљама Централне и Источне Европе
- ISPA** – Инструмент пред-приступне помоћи који је развијен за период 2000-2006
- SAPARD** – Инструмент пред-приступне помоћи који је развијен за период 2000 - 2006 намењен руралном развоју
- CARDS** – Инструмент пред-приступне помоћи
- IPA** – Инструмент пред-приступне помоћи ЕУ
- IPARD** – Пета компонента IPA фондова намењена руралном развоју
- EAFG (*European Agricultural Fund for Guarantee*)** – Европски гарантни фонд за пољопривреду
- EFARD (*European Agricultural Fund for Rural Development*)** – Европски фонд за рурални развој
- ERDF (*European Regional Development Fund*)** – Европски програм за регионални развој
- ESF (*European Social Fund*)** - Европски социјални програм
- МА (*Managing authority*)** – Управљачко тело
- РА (*Paying agency*)** – Платна агенција
- НIPAC** – Национални IPA координатор
- SCO** – Стратешки координатор
- CAO** - Надлежни службеник за акредитацију
- NAO** – Национални службеник за одобравање
- NF** – Национални фонд
- ОР** - Оперативне структуре

AA – Ревизорско тело

АЖС – Анкета о животном стандарду

PDO (*Protected designation of origin*) – Заштићено географско порекло

TBT (*Technical Barriers to Trade*) – Техничке баријере у трговини

SPS (*Sanitary and Phytosanitary Agreement*) - Санитарни и фитосанитарни споразум

РПГ – Регистар пољопривредних газдинстава

DIS – Децентрализовани управљачки систем

НУТС - Номенклатура статистичких територијалних јединица

ЛЕАП – Локални еколошки акциони план

ПССС – Пољопривредна саветодавна и стручна служба Србије

ГУП – Генерални урбанистички план

1. Законски оквир развоја пољопривреде и руралног развоја

Република Србија има велики потенцијал у сектору пољопривредне производње захваљујући повољним климатским условима, добрим природним карактеристикама земљишта и расположивим водним ресурсима, али тај потенцијал није у потпуности искоришћен.

Руралне области у Републици Србији покривају 85% територије земље са више од половине од укупног броја становника (55%), и по основним развојним показатељима значајно заостају за урбаним срединама.

Неки од основних проблема и трендова са којима се суочавају скоро све руралне области су смањење броја пољопривредника и миграције сеоског становништва у урбане средине. Ови проблеми су условљени неприхватањем младих наследника, односно, немогућности управљања газдинствима својих родитеља за њиховог живота, те су млади из сиромашнијих слојева приморани да потраже посао ван пољопривреде. Поред тога, неприступачности информација, медија, образовања, како формалног тако и неформалног, смањењени културни садржаји, смањена покретљивост младих, негативан утицај породице и вршњака, стварају апатију младе популације на селу те је жеља за одласком у град израженија, што даље проузрокује један од највећих друштвених проблема а то је „старење села“.

Према Националном програму руралног развоја од 2011. до 2013. године, на основу анализа о полној структури чланова домаћинства у руралним областима, 48% чине жене, а 52% чине мушкарци. Такође, процењено је да од укупног броја жена које живе у руралним подручјима на територији Републике Србије, 13% води домаћинство, од чега је највећи проценат у АПВ (24%). Када је у питању пољопривредна производња намењена за тржиште, 73,9% радне снаге чине мушкарци, а жене чине 26,1%. Економски положај жена је неповољан, а приступ услугама од значаја за јачање економске партиципације изузетно ограничен. У поређењу са сеоским мушкарцима, међу сеоским женама веће је учешће неактивних и незапослених (55% према 39% мушкараца), нешто мање учешће запослених у пољопривреди и значајно ниже учешће запослених у непољопривредним секторима (20% према 34% мушкараца). Међу запосленим женама чак 56,6% је запослено у пољопривреди. Поред тога, запосленост у пољопривреди готово у потпуности се одвија у оквиру домаћинства (тек 2% ангажованих у пољопривреди не обавља тај рад у сопственом домаћинству), где велики број жена има статус помажућег члана домаћинства, са изузетно ретким учешћем у власништву над газдинством и неравноправним учешћем у одлучивању о производњи и расподели прихода.

Рурална подручја су по својој природи углавном удаљена и слабо повезана са урбаним срединама. Овај проблем захтева инвестирање у путеве, електрику, водовод, канализацију, здравствене, културне и образовне институције што би иницијално довело до задржавања младих на селу.

Услед ниског нивоа БДП по глави становника у поређењу са урбаним областима и немогућности да се оствари конкурентна позиција на тржишту са постојећим нивоом и начином производње, прибегава се све већој урбанизацији руралних предела у смислу повећања потражње за услужним пословима у руралним

подручјима, смањења пољопривредних површина на рачун изградње индустријских и услужних капацитета. Из овога произилази да пољопривредно газдинство мења своју улогу, јер више није само субјект који производи храну, већ су му потребна све шира и већа знања и вештине о економији, маркетингу, менаџменту у пољопривреди и пратећим активностима.

Приближавање и чланство у ЕУ, постојање јединственог система регионалног и руралног развоја који се темеље на децентрализацији, већем учешћу цивилног друштва у доношењу одлука и повећаној могућности коришћења ЕУ и осталих фондова, такође, представљају питања са којима се суочава наша земља.

Значајан проблем у многим земљама у развоју, а посебно у руралним срединама, јесте недостатак правног система, дефинисање власништва, права и обавеза и примена уговора.

Већина поменутих трендова карактеристична је и за друге земље Европе с тим да су они значајно ублажени у ЕУ због великих улагања у пољопривреду и рурални развој, где се 43% укупног буџета ЕУ усмерава на пољопривреду и рурални развој. Такође, 36% буџета ЕУ намењено је за велика улагања у мање развијене регионе ЕУ.

1.1. Законодавни оквир развоја пољопривреде и руралног развоја кроз историју

Поред изузетно повољних природних и климатских услова, пољопривреди као врло важној привредној грани, одувек се поклањало мало пажње. До почетка 70-тих година прошлог века у Србији нису постојали специјални фондови као ни подстицаји за развој пољопривреде. Почетком 80-тих година, под утицајем Организације за економску сарадњу и развој (ОЕСД) и уз помоћ међународних фондова, формирана су и пласирана средства „Зеленог плана“ са циљем унапређења пољопривредне производње. Финансијска средства су дистрибуирана преко државних предузећа и задруга.

Током деведесетих година прошлог века, у условима изражене сиве економије и монетарних поремећаја, фондови за смањење регионалних развојних диспаритета као и они намењени пољопривреди и руралном развоју нису могли да дају видљиве резултате.

Доношењем Закона о коришћењу средстава аграрног буџета из 1995. године у Републици Србији се стварају претпоставке за обезбеђење финансијске помоћи за развој пољопривреде и руралних подручја.

Институционални оквир за развој пољопривреде и руралних области успостављен је тек 2009. године. Иако се у неколико наврата након 2000. године

Иако је након 2000. године у неколико наврата најављиван Закон о пољопривреди и руралном развоју, тек маја 2009. године поменути Закон је усвојен у Дому Народне Скупштине који дефинише циљеве у развоју руралних подручја и мере које треба да доведу до развоја руралних подручја.

Први стратешки документ из области пољопривреде и руралног развоја, донет је 2005. године када Влада Републике Србије донела је Стратегију развоја пољопривреде Србије на основу члана 45. Закона о Влади ("Службени гласник РС", бр. 55/05 и 71/05).. Тада се по први пут на један свеобухватнији и детаљнији начин говори о значају и циљевима српске пољопривреде.

Четири године касније, 2009.године, Народна Скупштина Републике Србије усваја Закон о пољопривреди и руралном развоју којим се дефинишу основна начела и стварају предуслови за даљу модернизацију српске пољопривреде. Између осталог, поменути Закон је предвиђена израда стратешких докумената и то: Стратегије развоја пољопривреде и руралног развоја, националног програма за пољопривреду и Националног програма руралног развоја. До израде нове Стратегије пољопривреде и руралног развоја још увек није дошло, док су оба Национална програма усвојена од стране Владе Републике Србије крајем 2010.године.

Република Србија је у протекле четири године интензивирала законодавну активност из области пољопривреде усвајањем око 40 нових законских решења којима се пољопривредна производња усаглашава са ЕУ директивама. Поред Закона о пољопривреди и руралном развоју, као кровним законом, најзначајнији су Закон о ветерини, Закон о сточарству, Закон о средствима за заштиту биља, Закон о ГМО, Закон шумама, Закон о водама и сл.

1.2. Институционални оквир

Успостављање одрживих институција, правила и политика који гарантују равнопараван приступ капиталу (пре свега земљишту, води, шумама), технологијама, тржишту роба, финансијском тржишту и другим сервисима и који допуштају руралном становништву партиципацију у одлучивању, предуслов су ефикасног и одрживог трансформисања руралних подручја. Модерне концепције руковођења локалним и руралним развојем захтевају промене традиционалних организационо-управљачких структура и веза, где држава своје надлежности дели са великим бројем партнера.

Субјекти који имају утицаја на политику руралног развоја су тела Владе РС као што су Министарство пољопривреде, трговине, шумарства и водопривреде, Министарство економије и регионалног развоја, Министарство финансија, Министарство за државну управу и локалну самоуправу, Министарство животне средине, рударства и просторног планирања, Секретаријат за пољопривреду, водопривреду и шумарство АП Војводине, Националне агенције и институције, Фондови за развој и друге институције, затим, Институте за агроекономију, Пољопривредни факултети, Институт за примену науке у пољопривреди као и Привредна комора Србије, Задружни савез Србије, Туристичка организација Србије, Саветодавне пољопривредне и стручне службе и друга пољопривредна удружења.

Развијеност институционалног оквира директно утиче на приступ руралног становништва физичком капиталу, финансијским и другим сервисима, технологијама и тржишту, чиме опредељује бенефит од производње која је настала коришћењем тог капитала и услуга. На тај начин јавне институције и њихова „правила игре” практично опредељују алокацију ресурса, дефинишу регулаторни оквир и имплементационе механизме, делујући на динамику и интензитет прилагођавања руралног становништва тржишној економији и одрживом развоју.

1.2.1. Министарство пољопривреде, трговине, шумарства и водопривреде Републике Србије

Правни оквир рада за Министарство пољопривреде, трговине, шумарства и водопривреде је Закон о министарствима („Сл.гласник РС“, бр.16/2011) који укључује менаџмент државе у оквиру бројних активности. Правни оквир за активности МПТШВ су постојећи закони, правилници и уредбе.

Министарство пољопривреде, трговине, шумарства и водопривреде Републике Србије обавља послове државне управе који се односе на: стратегију и политику развоја пољопривреде и прехранбене индустрије, предлагање законских и подзаконских аката, анализу производње и тржишта пољопривредних производа, билансе пољопривредно-прехранбених производа и систем робних резерви основних пољопривредно-прехранбених производа, рурални развој, стручне пољопривредне службе, предлагање системских решења и мера заштите при увозу пољопривредних и прехранбених производа, стварање услова за приступ и реализацију пројеката из делокруга Министарства који се финансирају из средстава пред-приступних фондова ЕУ, донација и других облика развојне помоћи, мере подстицаја за унапређење пољопривредне производње, управљање пољопривредним земљиштем у државној својини, функционисање тржишта, стратегију и политику развоја трговине, унутрашњу трговину, промет робе и услуга и друге послове унутар органа Управе за ветерину, Управе за заштиту биља, Републичке дирекције за воде и Управе за шуме који су у саставу Министарства.

1.2.2. Министарство животне средине, рударства и просторног планирања Републике Србије

Правни оквир рада за Министарство животне средине, рударства и просторног планирања је Закон о министарствима („Сл.гласник РС“, бр.16/2011) који укључује менаџмент државе у оквиру бројних активности.

Прописи у области животне средине не обухватају проблеме руралних подручја, али се велики број ових прописа посредно или непосредно односи на заштиту животне средине, одржавање биодиверзитета, контролу квалитета воде, ваздуха, земљишта и сл., а самим тим и на област интегралног руралног развоја.

Област заштите животне средине у пољопривреди и руралном развоју су значајни због чињенице да у Европској Унији важе највиши стандарди заштите животне средине у свету, те се и од земаља које претендују на чланство у ЕУ захтева усаглашавање са еколошким стандардима.

Посебно је важна сарадња са Министарством надлежним за заштиту животне средине и због чињенице да се пољопривреда сматра једним о значајнијих загађивача, али са друге стране постоје изузетно велики потенцијали у коришћењу обновљивих извора енергије са фарми. Европска Унија из фондова намењених руралном развоју, све значајнији део средстава издваја управо за очување биодиверзитета.

1.2.3. Министарство финансија Републике Србије

Министарство финансија је једно од првих министарстава за које је потребно обезбедити адекватно препознавање мултисекторске димензије концепта руралног развоја и неопходности координације средстава и институција које имплементирају програме руралног развоја. Осим тога, оно је кључно за обезбеђивање финансијске помоћи из иностранства. Са аспекта руралног развоја, посебно је важно да се у оквиру овог министарства процесуирају ЕУ фондови подршке руралном развоју и управљање програмима прекограничне, транснационалне и регионалне сарадње. Министарство финансија мора да успостави адекватне структуре унутар свог система који обезбеђују гаранцију квалитетног коришћења фондова ЕУ.

1.2.4. Министарство за државну управу и локалну самоуправу РС

Министарство за државну управу и локалну самоуправу кључна је институција за децентрализацију надлежности и успостављање аутономије локалне самоуправе. Улога јединица локалне самоуправе у руралном развоју је веома велика са становишта стварања повољних услова, на нивоу локалне самоуправе, за развој и подизање конкурентности пољопривредних газдинстава, заштиту животне средине, диверсификацију економских активности на селу као за развој руралне инфраструктуре.

Веома значајну улогу у низу државне администрације имају и локалне самоуправе. Значајан број локалних самоуправа има успостављену канцеларију надлежну за пољопривреду, међутим, проблем је што се не располаже већим финансијским средствима како би на адекватан начин подржала пољопривредну производњу на локалном нивоу. Од општине до општине имамо различиту ситуацију због чињенице да постоје разлике између њих и по питању степена развијености, величине укупног буџета и значаја саме пољопривреде у конкретној општини. Ефективност локалних канцеларија за пољопривреду и рурални развој је разнолика и зависи од људи који те канцеларије воде, расположивости буџета, али веома често локалне канцеларије немају визију како и на који начин да развијају сектор пољопривреде на локалу чак и у условима ограничених буџетских средстава. .

1.2.5. Секретаријат за пољопривреду, водопривреду и шумарство АП Војводине

Покрајински секретаријат за пољопривреду, водопривреду и шумарство АП Војводине обавља послове у области пољопривреде, шумарства, ловства, водопривреде, прехранбене индустрије, ветеринарства, заштите биља, рибарства и земљорадничког задругарства као и развоја села, и даје сагласност на средњорочни програм унапређења рибарства на рибарским подручјима; уступа на коришћење рибарска подручја; одређује висину накнаде за коришћење рибарског подручја; утврђује стручне послове на унапређењу пољопривредне производње; даје сагласност на посебне основе газдовања и програме газдовања приватним шумама; установљава и даје сагласност за газдовање ловиштима; даје сагласност на ловне основе ловишта; даје сагласност на висину накнада из области водопривреде.

Покрајински секретаријат за пољопривреду, водопривреду и шумарство АП Војводине припрема акте које доноси Скупштина и Извршно веће, а односе се на: програм развоја пољопривреде и села; акте о образовању посебног буџета, фондова и других облика организовања; билансе пољопривредно-прехранбених производа и основних репроматеријала и услове извоза и увоза одређених производа; програм заштите коришћења и уређења пољопривредног земљишта; програм селекцијских мера за унапређење сточарства и образовање Научно-стручног савета за спровођење селекцијских мера у сточарству; програм унапређења, заштите и гајења дивљачи; као и на опште смернице развоја и унапређења шума и водопривредне основе, предлаже мере за спровођење програма, смерница и основа и прати њихово остваривање; припрема акте о оснивању предузећа за газдовање шумама и водама и акте о оснивању пољопривредне службе; припрема и друге одлуке и општа акта из ових области; врши надзор над радом пољопривредне службе и врши управни надзор осим инспекцијског; остварује сарадњу са одговарајућим органима и обавља друге одређене послове.

1.2.6. Фонд за развој Републике Србије

Фонд за развој Републике Србије у свом пословању примењује Закон о Фонду, Статут и друге прописе који се односе на његово пословање. Фонд својом делатношћу остварује следеће циљеве:

- 1) подстицање равномерног регионалног развоја, укључујући и развој недовољно развијених подручја;
- 2) подстицање пословања правних лица и предузетника у Републици Србији;
- 3) подстицање конкурентности и ликвидности привреде Републике Србије;
- 4) подстицање запошљавања;
- 5) подстицање извоза;
- 6) подстицање развоја инфраструктуре.

Иако фокус рада Фонда није пољопривреда, приоритет у коришћењу средстава, поред осталих програма, имају програми примарне пољопривредне производње и прераде за домаће и инострано тржиште поднетих од стране правних лица.

Хипотеком на пољопривредном и шумском земљишту може се обезбедити само део кредита до максималног износа 500.000,00 динара док се део кредита изнад тог износа мора обезбедити другим инструментима.

Према финансијском извештају Фонда за развој Републике Србије за 2010. годину, од укупно 182.263.923.256 динара, за кредитирање примарне производње и производње прехранбених производа, пића и дувана издвојено је 28.558.592.498 динара, односно 15,67% укупних средстава. Учешће производње прехранбених производа, пића и дувана са износом датих кредита од 26.979.150.728, односно 14,8% је на релативно ниском нивоу, док је примарна производња са 0,87% на незадовољавајућем нивоу.

1.2.7. Мрежа за подршку руралном развоју

Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде је 2007. године успоставило Мрежу за подршку руралном развоју у циљу уједначеног и убрзаног развоја руралних подручја у Србији, кроз ангажовање, изградњу и унапређење капацитета локалних заједница, као и обезбеђења двосмерног протока информација између централног и локалног нивоа. Мрежу тренутно чини 16 регионалних центара у оквиру којих функционише 132 подручне канцеларије.

Основни циљеви Мреже за подршку руралном развоју су јачање постојећих и развој нових руралних потенцијала, организовање ефикасног и благовременог система прикупљања информација и података који су од кључног значаја за програмирање, мониторинг и евалуацију мера руралног развоја, унапређење вертикалне и хоризонталне размене информација, идентификовање локалних актера и стејкхолдера, као и подршка локалним и регионалним иницијативама усмереним ка руралном развоју, побољшање услова за развој руралних подручја у Србији, унапређење животног стандарда, као и успостављање адекватних услова за креирање нових радних места.

Током свих година уназад, ове канцеларије пролазиле су различите обуке како би обезбедиле адекватне техничке, кадровске и стручне капацитете неопходне за спровођење LEADER пројекта ЕУ. Рад Мреже за подршку руралног развоја доминантно финансира Министарство надлежно за пољопривреду.

1.2.8. Саветодавне пољопривредне стручне службе

Саветодавне пољопривредне стручне службе послују као државна предузећа, те у складу са децентрализацијом власти, саветодавне службе са територије АП Војводине прешле су у надлежност Покрајинског секретаријата задуженог за пољопривреду. Тренутно послује 34 пољопривредних стручних служби на територији Републике Србије, од којих 22 у Централној Србији и 12 на територији АП Војводине. Акцијом Министарства надлежног за пољопривреду, у 2011. години ангажовано је око 1.476 саветодаваца на период од најмање 6 месеци како би се појачала саветодавна улога агрономских стручњака на терену. Маја 2012. године, ангажовано је још 272 незапослена дипломирана инжењера пољопривреде и технологије и представника Пољопривредних саветодавних и стручних служби у својству нових асистената саветодаваца у пољопривреди.

Основни извор финансирања рада стручних пољопривредних служби потиче из Републичког буџета који обезбеђује Министарство надлежно за пољопривреду, док за рад стручних служби са територије АП Војводине средства обезбеђује Покрајински секретаријат надлежан за пољопривреду. Поред ових средстава, пољопривредне стручне службе остварују приходе од услуга које на тржишту пружају пољопривредним произвођачима, пољопривредним предузећима и другим заинтересованим странама.

Проблем у раду стручних пољопривредних служби је чињеница да оне имају свега неколико економиста, те многе стручне службе не могу да обезбеде

свеобуваћу саветодаву подршку за фармере који имају проблема у менаџменту и маркетингу својих пољопривредних производа.

Иако је доста урађено у овом сегменту у протеклим годинама, ипак је неопходно обезбедити веће капацитете стручних пољопривредних служби, на принципима одрживости. У исто време је неопходно обезбедити и већи спектар и квалитет услуга који се пружа пољопривредним произвођачима како би саме службе на тржишту заузеле бољу позицију и на тај начин повећали приходе од рада у тржишним условима чиме ће се обезбедити већа одрживост самог пројекта.

1.2.9. Пољопривредна удружења и земљорадничке задруге

Задружни савези, привредне коморе, струковне организације нису, иако би требало да буду, носиоци развоја пољопривреде због неспремности да се изврше унутрашње реформе.

Удруживање пољопривредника је веома значајно за нашег пољопривредника, међутим, историјски посматрано, у комунистичком и социјалистичком периоду, држава је снажно подстицала формирање земљорадничких задруга које су биле основане на принципима државне имовине, затим период санкција и трансформације привредног и економског система који је довео до гашења многих таквих задруга, доводи нас до релативно скромног броја земљорадничких задруга које и даље функционишу на принципима друштвене својине, те су реформе у овом сегменту и те како потребне.

Земљорадничке задруге са друштвеном својином имају велике проблеме у процесу добијања кредита за унапређивање пољопривредне производње, те је неопходна трансформација и решавање питања имовине.

Глобални проблеми са којима се суочавају земљорадничке задруге у Републици Србији јесу: неадекватна законска регулатива, нерешено питање задружне имовине, непостојање мера фискалне политике и других видова подршке задругама као специфичном облику пословања, мали обртни капитал и немогућност аплицирања за кредитна средства, непознавање основних задружних начела, лоши капацитети управљања у задругама.

Иако посматрамо модерно задругарство у Европи које подразумева форму акционарског друштва које је изузетно профитно оријентисано у циљу остваривања профита за своје задругаре, због својевременог краха, данас постоји бојазан свих пољопривредника да се на било који начин удружују. Међутим, без удруживања нема ни опстанка пољопривредника, те је то један од основних мотива којим се проактивни пољопривредници данас воде.

Ипак, у Србији данас постоје и тзв. „модерне задруге“, међутим, основна препрека на том путу јесте неспособност државе да већ годинама у назад донесе Закон који би решио питање организовања земљорадничких задруга и решио питање задружне имовине што је предуслов њиховог развоја.

1.2.10. Пољопривредно образовање

Пољопривредно образовање у Републици Србији је на незавидном нивоу и поред шест факултета и низа специјализованих институција које се баве питањима из области пољопривреде. Сам трансфер знања од истраживача према пољопривредном произвођачу је генерално на ниском нивоу. Поменути проблематика захтева јачање и развијање пољопривредних стручних служби како би се на адекватан начин пољопривредници информисали о новим технологијама које је неопходно применити у процесу производње и прераде.

Целокупни систем образовања у пољопривреди је под надлежношћу Министарства за просвету и науку које је одговорно за формулисање и спровођење програма образовања, с тим да се у протекле две деценије питање примене савремене технологије у пољопривреди запостављало.

Поред шест факултета, постоје и две више школе као и низ средњих школа које се баве питањима пољопривреде. Наставне програме у средњим и високим школама треба усмерити на интердисциплинарни приступ који ће омогућити усвајање нових знања из области тржишта (управљање, планирање, комерцијално пословање, маркетинг), очувања сеоског подручја и његова интеграција у савремене друштвене токове (информатичка, еколошка, социолошка, хуманистичка знања). Врло је битно извршити одређене реформе како би се ниво знања у области пољопривреде подигао на виши ниво.

1.3. Законодавни оквир

Законски оквир за развој пољопривреде и руралног развоја установљен је тек 2009. године усвајањем Закона о пољопривреди и руралном развоју којима се по први пут регулисала област развоја руралних подручја.

1.3.1. Закон о пољопривреди и руралном развоју

Законом о пољопривреди и руралном развоју („Службени гласник РС”, број 41/09) уређују се циљеви пољопривредне политике и начин њеног остваривања, врсте подстицаја у пољопривреди, услови за остваривање права на подстицаје, корисници подстицаја, Регистар пољопривредних газдинстава, евидентирање и извештавање у пољопривреди, интегрисани пољопривредни и информациони систем, надзор над спровођењем овог закона. Ови циљеви су предуслов за успостављање стандарда ЕУ у области пољопривреде.

Овим Законом је по први пут направљена јасна дистинкција између подстицајних мера које спроводи држава, те је подела извршена на непосредне, тржишне и структурне подстицаје. Врло битан елемент Закона је да се врсте подстицаја могу утврдити под различитим условима и у различитом обиму, у зависности од тога да ли се ради о подручјима са отежаним условима рада у пољопривреди (тзв. маргинална подручја). Под категоријом „подручја са отежаним условима рада у пољопривреди“ се дефинишу подручја код којих због природних,

социјалних или законских ограничења не постоје услову за интензиван развој пољопривредне производње или су ти услови значајно смањени.

Пољопривредна политика и политика руралног развоја Републике Србије обухвата мере и активности које предузимају надлежни органи у циљу: јачања конкурентности пољопривредних производа на тржишту, обезбеђивања квалитетне и здравствено исправне хране, обезбеђивања подршке животном стандарду за пољопривреднике који не могу својом производњом да обезбеде економски опстанак на тржишту, обезбеђивања подршке руралном развоју и заштите животне средине од негативних утицаја пољопривредне производње.

Непосредни подстицаји обухватају премије, подстицаје за производњу, регресе и подршку некомерцијалним пољопривредним газдинствима. Премије су новчани износи који се исплаћују пољопривредним произвођачима за испоручене пољопривредне производе. Подстицаји за производњу су новчани износи који се исплаћују по јединици мере за посејан усев, односно стоку одговарајуће врсте. Регреси су новчани износи који се у одређеном проценту исплаћују за купљену количину инпута неопходних за пољопривредну производњу. Подршка некомерцијалним пољопривредним газдинствима је новчани износ намењен пољопривредницима који једини приход остварују од обављања пољопривредне производње, а уписани су у Регистар пољопривредних газдинстава као некомерцијална пољопривредна газдинства.

Тржишни подстицаји обухватају извозне подстицаје, трошкове складиштења и кредитну подршку. Извозни подстицаји остварују се повраћајем прописаног процента од вредности извезене робе. Трошкови складиштења су новчани износи који се исплаћују пољопривредним произвођачима за складиштење пољопривредних производа ради спречавања поремећаја на тржишту. Кредитна подршка је врста подстицаја којима се врши подстицање пољопривредне и прехранбене производње.

Структурни подстицаји обухватају подршку програмима који се односе на мере руралног развоја, побољшање заштите и квалитета пољопривредног земљишта и мере институционалне подршке. Мере руралног развоја су врста подстицаја којима се подстиче унапређење конкурентности у пољопривреди и шумарству, унапређење програма заштите животне средине, очување биодиверзитета и програма диверзификације руралне економије и унапређења квалитета живота у руралним областима. Мере побољшања заштите и квалитета пољопривредног земљишта су врста подстицаја којима се врши побољшање физичких, хемијских и биолошких особина земљишта. Подстицаји усмерени за заштиту земљишта јесу противерозивне мере и мере контроле и испитивање земљишта, комасација, мелиорација, рекултивација и друге мере за заштиту земљишта. Мере институционалне подршке су врста подстицаја којима се подстичу програми истраживања у пољопривреди, програми саветодавних служби, промовисања пољопривреде, система тржишних информација пољопривреде Републике Србије, као и други програми.

Подстицајима у области руралног развоја се подиже конкурентност у пољопривреди и шумарству, унапређује стање животне средине, чува биодиверзитет и развија програме диверзификације руралне економије и унапређења квалитета живота у руралним областима. Врста и облик подстицаја се прописују за сваку годину. Јединице локалне самоуправе могу да утврђују мере подршке за спровођење пољопривредне политике за подручје своје локалне самоуправе.

Пољопривредна политика и политика руралног развоја Републике Србије спроводе се реализацијом Стратегије пољопривреде и руралног развоја Републике Србије, Националног програма за пољопривреду и Националног програма за рурални развој.

Један од значајних новина Закона јесте и образовање Управе за аграрна плаћања, као орган управе у саставу Министарства надлежног за послове пољопривреде којим се обједињује и централизује обрада и исплата свих субвенција Министарства, али оно што је такође веома значајно јесте да је формирање ове институције значајно и због коришћења пред-приступних фондова ЕУ након добијања статуса кандидата за чланство у ЕУ.

1.3.2. Стратегија развоја пољопривреде Србије

На основу члана 45. Закона о Влади ("Службени гласник РС", бр. 55/05 и 71/05), 2005. године, Влада Републике Србије донела је Стратегију развоја пољопривреде Србије.

Стратегија развоја пољопривреде Србије настала је као резултат заједничког рада Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде, бројних локалних експерата, представника произвођача и прерађивача, стручних служби и међународних експерата који су кроз пројекат Европске агенције за реконструкцију дали виђење којим путем треба ићи да би се постигао дугорочни циљ просперитета и ефикасности у пољопривредном сектору и руралним подручјима.

Ова стратегија је јединствена и због тога што не садржи препоруке и савете произвођачима шта би то они требало да произведу. Сваки пољопривредник на питање шта производити, мора сам да нађе одговор имајући у виду следеће чињенице:

Прво, треба да има у виду своја интересовања, способности и искуство, као спремност да уложи одређено време, свој труд и труд своје породице у развој газдинства. Такође, треба да има у виду спремност да истражује, стиче нова знања и преузима ризик за нове ствари, јер сваки нови посао је велики ризик.

Друго, пољопривредник мора да сагледа своје газдинство. Потенцијал који има његова земља, механизација, зграде, стока и људи. Мора да узме у обзир капитал који му је на располагању, као и могућност како да га увећа кроз коришћење кредита. При одговору на ова питања, држава може и хоће да помогне, кроз сервис пољопривредне службе који би требало да помогне пољопривреднику у његовој анализи, кроз повећан приступ кредитима за оне који су озбиљно решили да зараде.

Треће, пољопривредник мора да зна и где је његово тржиште, шта потрошачи желе да купе, колико су спремни да плате за то, какав квалитет они траже? Цена је најважнији барометар, она је сигнал шта се догађа на тржишту, не само у Србији, него и у региону и свету. Да би водио успешан посао, пољопривредник мора да зна да тумачи овај барометар, барем толико успешно колико може да протумачи најаву времена – јер његов успех зависи од обе ствари.

Циљ ове стратегије, који је идентичан циљу Стратегије ЕУ, јесте да се прогресивно реформише систем царинске заштите и домаћих субвенција у Србији тако да оне имају све мање утицаја на одлуку произвођача шта да производе,

остављајући им слободу праћења тржишта и избора начина прилагођавања том тржишту.

Полазна тачка стратегије је дефинисање општих стратешких циљева за пољопривредни сектор. Општи стратешки циљеви пољопривреде Србије обухватају један економски, три социјална, два политичка и један еколошки и у том смислу потребно је:

- изградити одржив и ефикасан пољопривредни сектор који може да се такмичи на светском тржишту, доприносећи порасту националног дохотка;
- обезбедити храну која задовољава потребе потрошача у погледу квалитета и безбедности;
- осигурати подршку животном стандарду за људе који зависе од пољопривреде а нису у стању да својим развојем прате економске реформе;
- осигурати подршку одрживом развоју села;
- сачувати животну средину од утицаја ефеката пољопривредне производње;
- припремити пољопривреду Србије за интеграцију у ЕУ;
- припремити политику домаће подршке и трговине у пољопривреди за правила СТО.

Важно је, што пре, дати јасну визију о улози пољопривредног сектора у целокупном економском окружењу, а такође и оценити ефекте предстојећих циљева и мера на економски развој. Индустрија, појединци и компаније које врше улагања, желеће да дају свој допринос развоју ове визије, јер ће то одредити законски и економски оквир под којим ће се радити. Ово ће бити од круцијалног значаја за релативну профитабилност њихових предузећа и њихове одлуке о улагању.

Овом стратегијом су предложени циљеви и мере аграрне политике које само одражавају главне одлуке које су већ донете на националном нивоу да би се Србија интегрисала у међународну заједницу, као и типичне циљеве за пољопривреду у тржишној економији. То није довољно. Мора се водити стална дискусија између свих који имају свој интерес у овом сектору: представника произвођача, агрокомбината, прерађивача, потрошача, пореских обвезника, одбора за заштиту животне средине, управљача ресурсима и других, и наравно, самог Министарства. Министарство има водећу улогу у јасном дефинисању и доследној имплементацији политике и презентовању визије за пољопривредни сектор.

Иако је у протеклих неколико година најављивано доношење нове Стратегије, такав документ још увек није израђен.

1.3.3. Национални програм за пољопривреду

У складу са одредбама Закона о пољопривреди и руралном развоју, израђен је Национални програм за пољопривреду чија је намена да се обезбеди спровођење пољопривредна политика. „Националним програмом за пољопривреду“ утврђују се краткорочни и средњорочни циљеви пољопривредне политике, начин, редослед и рокови за остваривање наведених циљева, очекивани резултати, као и облик, врста, намена и обим појединих државних подстицаја”. Израдом Националног програма пољопривреде, по први пут у Републици Србије је утврђен вишегодишњи програм подстицајних мера у периоду од 2010. до 2013.године.

Средства за реализацију Националног програма за пољопривреду од 2010. до 2013. године обезбеђују се у оквиру опредељених средстава Закона о буџету Републике Србије у делу који се односи на Министарство надлежно за пољопривреду, односно у оквиру средстава опредељених Меморандумом о буџету и економској и фискалној политици за 2012. годину, са пројекцијама за 2013. и 2014. годину.

Циљеви и мере аграрне политике дефинисани унутар Националног програма за пољопривреду су следећи:

- изградити одржив и ефикасан пољопривредни сектор који може да се такмичи на светском тржишту доприносећи порасту националног дохотка;
- обезбедити храну која задовољава потребе потрошача у погледу безбедности и квалитета;
- осигурати подршку животном стандарду за људе који зависе од пољопривреде, а нису у стању да својим развојем прате економске реформе;
- осигурати подршку одрживом развоју села;
- сачувати животну средину од негативних ефеката пољопривредне производње;
- припремити пољопривреду Републике Србије за интеграцију у ЕУ;
- прилагодити политику домаће подршке и трговине у пољопривреди правилима СТО.

Окружење у којима ће се овај програм спроводити су претежно ЕУ и СЕФТА окружење.

Уколико се посматрају пројекције кретања понуде и тражње за пољопривредним и прехранбеним производима у свету, у наредном десетогодишњем периоду може се очекивати повећање потрошње пољопривредних производа, као резултат кретања дохотка становништва. Потрошња пољопривредних производа за људску исхрану знатно ће брже расти у земљама које нису чланице ОЕСД због очекиваног раста дохотка. Поред тога, у земљама у развоју доћи ће и до промена навика у потрошњи, при чему ће у потрошњи порастати учешће производа животињског порекла, меса и млечних производа. Такође, очекује се и пораст потрошње шећера и биљних уља у овим земљама. Повећање потрошње меса и млечних производа утицаће на раст изведене тражње за сточном храном, као што су житарице, изузимајући пшеницу, сојину и сунцокретову сачму. Пројектовано кретање понуде пољопривредних производа у наведеном периоду предвиђа наставак повећања обима светске пољопривредне производње али по опадајућој стопи раста, односно доћи ће до споријег раста пољопривредне производње на светском нивоу. Посматрано по производима предвиђа се пораст производње пшенице за 1%, производње уљаних култура за 1,9%, док ће производња млека према проценама порастати за нешто мање од 2% годишње.

Национална политика Републике Србије базира се на чланству у ЕУ и СТО. То значи да као нови члан мора прихватити постојећа правила, али и настојати да у преговорима обезбеди што бољу позицију. Опредељење да постане члан ЕУ и СТО значи да се пољопривреда припрема за конкуренцију на јединственом развијеном тржишту на коме неће постојати трговинске баријере. У циљу успешног наступа на захтевном тржишту и прилагођавања пољопривредној политици ЕУ намећу се редефинисани циљеви развоја пољопривреде, и то повећање конкурентности, безбедност хране и рурални развој.

Република Србија је 2006. године постојеће билатералне споразуме о слободној трговини са суседним земљама заменила једним у оквиру CEFTA (Central European Free Trade Agreement) споразума. Потписивањем CEFTA споразума Република Србија није само постала део тржишта од око 27 милиона становника, већ је и прихватила одговорност, као највећа земља потписница овог споразума и земља са највећим извозом пољопривредних производа да га спроводи на начин који ће промовисати, а не спречавати слободну трговину у региону.

1.3.4. Национални програм руралног развоја

Сходно Закону о пољопривреди и руралном развоју („Службени гласник РС”, број 41/09), октобра 2010.године, усвојен је Национални програм руралног развоја који садржи мере и друге активности, као и очекиване резултате, облике, врсте намене и обим појединих мера подстицаја. Ово је први Национални програм руралног развоја икада развијен у Републици Србији и односи се на период од 2011. до 2013. године, те обухвата мере које ће Влада спроводити у наредном трогодишњем периоду.

Средства за реализацију Националног програма руралног развоја од 2011. до 2013. године обезбеђују се у оквиру опредељених средстава надлежног Министарству за послове пољопривреде, Законом о буџету, односно у оквиру средстава опредељених Меморандумом о буџету и економској и фискалној политици за 2012. годину, са пројекцијама за 2013. и 2014. годину.

Република Србија нема званичну дефиницију руралних подручја. Критеријуми које примењује РЗС не укључују стандардне индикаторе руралности који се срећу у међународној пракси (густину насељености, број становника, учешће пољопривредног становништва и др.) већ се руралним подручјима сматрају делови земље који не спадају у урбане. Наиме, подела на градска/урбана и остала подручја у основи је заснована на општинским одлукама којима се статус града (урбаног) додељује насељу које има урађен генерални урбанистички план. Такав приступ у дефинисању руралних подручја отежава статистичке анализе и интерпретације индикатора руралних подручја. НППР предвиђена је измењена РЗС категоризација. Измењеном РЗС категоризацијом, руралне области су све територије насељених места осим градова, који су тај статус добили према Закону о територијалној организацији Републике Србије („Службени гласник РС”, број 129/07) и имају више од 100.000 становника.

Општи циљеви који се постижу у оквиру НППР јесу: модернизација пољопривредног и прехранбеног сектора; подстицање одрживог развоја руралних области очувањем животне средине и побољшањем квалитета живота и спровођење диверсификације активности, промовисањем партиципативног приступа и локалне иницијативе.

Национални програм руралног развоја укључује следеће приоритете и циљеве:

- Предузимљива рурална Србија - Систем планирања руралног развоја и више подршке потребама руралног бизниса и руралног друштва, тренинзи и вештине, доступност саветодавног сервиса, јачање, унапређење и боље координирање сектора туризма и рекреације;

- Конкурентска пољопривреда - Стварање конкурентних комерцијалних пољопривредних газдинстава, повећан ниво подршке модернизацији пољопривредних газдинстава и уношење разноликости у њихове пословне активности, унапређење саветодавног и других сервиса, реструктуирање и модернизација пољоприврдних газдинстава и предузећа, разноврсне конкурентске стратегије са фокусом на нова и тек настајућа тржишта, унапређење односа између пољопривредника и купаца.

- Унапређена екологија - Подизање нивоа еколошке праксе у аграрном сектору, Обезбеђење заштите земљишта велике еколошке вредности од исцрпљивања интензивном обрадом, унапређење планирања и искоришћавања земљишта у руралним областима како би се добро балансирани економски и еколошки циљеви, јачи и транспарентнији механизми за ограничавање и надокнаду штете, побољшан приступ сеоским подручјима.

- Напредне и свеобухватне заједнице - Јачање руралне економије, унапређење приступа јавним и приватним услугама, кроз развој информационе и комуникационе технологије, ефикасније пружање услуга којима се решавају друштвени и економски проблеми, јачање центара у руралним областима, као центара економске активности и пружања услуга.

Веома је значајно рећи и да је у процесу усвајања овог стратешког документа, консултована и Европска Комисија у бриселу која је дала своје позитивно мишљење на оне делове програма који се односе на принципе заједничке аграрне политике ЕУ, пре свега у претприступном периду. Управо је Национални програм руралног развоја основ за креирање тзв. IPARD програма који ће обезбедити коришћење средстава из пете компоненте IPA фондова након добијања статуса кандидата за чланство у ЕУ.

Иако је Национални програм руралног развоја требао да буде јасан показатељ краткорочног развоја руралних подручја и звезда водиља пољопривредним произвођачима, његова примена је у великој мери ограничена пре свега због наглих промена у аграрној политици које не обезбеђују сигурност и могућност планских инвестиција.

1.4. Политика руралног развоја Европске Уније

До средине деведесетих година прошлог века Европска Унија је поседовала цео низ инструмената за остваривање циљева преструктурирања пољопривреде, територијалног и локалног развоја и интеграције, као и питања очувања животне средине.

Са увођењем договора о реформи Агенда 2000, ове су мере регулисане једним главним прописом за рурални развој. Овај је договор је подразумевао сет од укупно 22 мере, које су биле понуђене за избор Земљама Чланицама. Касније су ове мере укључене у њихове националне и регионалне програме. Удео Европске Уније у финансирању ових мера, зависио је од тога какве су мере предложене и о ком је региону реч. Агенда 2000 је увела политику руралног развоја као други стуб Заједничке пољопривредне политике, како би пратила даљу реформу тржишне политике (први стуб ЗПП).

Главне области, којима треба посветити више пажње у будућој политици руралног развоја, била су садржана у закључцима „Друге Европске Конференције за

рурални развој“ која је била одржана у Салцбургу током Новембра 2003. године, „Сетва семена за руралну будућност – изградња политике која ће испунити наше амбиције“.

Нова ЕУ политика за рурални развој, како је представљена Одлуком Савета (ЕС) број 1698/2005, карактерише се „континуитетом и променама“: Она продужава да обезбеђује низ мера, од којих Земље Чланице могу одабрати и за које добијају финансијску помоћ Заједнице, у контексту интегралних програма руралног развоја.

Политика руралног развоја ЕУ за период 2007–2013. године, укључујући и мере руралног развоја земаља чланица, дефинисана је у документу Council Regulation (ЕС) No. 1698/2005 (Official Journal of the European Union 1999-2009). Регулатива за финансирање САР-а предвиђа успостављање два нова фонда:

- Европски гарантни фонд у пољопривреди (European Agricultural Fund for Guarantee, EAFG) који обезбеђује средства за финансирање првог стуба.
- Европски фонд за рурални развој (European Agricultural Fund for Rural Development, EAFRD) који подржава други стуб јединствене политике пољопривреде и руралног развоја ЕУ.

Будућа политика руралног развоја развијаће се око три тематске осе које ће се бавити побољшањем конкурентности сектора пољопривреде и шумарства, побољшањем животне околине и руралних средина, квалитетом живота у руралним срединама и диверзификацијом руралне економије. За сваку појединачну осу биће на располагању спектар мера. Са новом Регулативом, услови под којим мере могу бити спровођене, су рационализовани и поједностављени. Земље чланице доносе своје политике за рурални развој, на националном или регионалном нивоу, бирајући мере које најбоље одговарају потребама њихових руралних области и узимајући у обзир приоритете и стратегије одабране у њиховим Националним Плановима за рурални развој.

Политика руралног развоја Европске Уније, као део развоја Заједничке пољопривредне политике, еволуирала је од политике која се бави структурним проблемима пољопривредног сектора, ка политици које се бави вишеструком улогом пољопривреде у друштву, и, наглашеније, са изазовима са којима се сусрећемо у ширем руралном контексту.

Са више од 56% популације у 27 земаља чланица Европске Уније који живе у руралним срединама, које покривају 91% територије, рурални развој је од виталног значаја ЕУ политике. Пољопривреда и шумарство остају пресудни за коришћење земљишта као и за управљање природним ресурсима руралних средина ЕУ, али и као платформа за економску диверзификацију руралних заједница.

Политика руралног развоја ЕУ обезбеђује највише стандарде у пољопривреди, шумарству, заштити животне средине и другим сличним активностима. За имплементацију политике руралног развоја на нивоу ЕУ, задужене су Владе земаља чланица. Европска Комисија користи систем директне помоћи, тржишне инструменте и политику руралног развоја у помоћи пољопривреди и руралном развоју.

Европска Унија је и у припреми тренутно важећег програмског периода (2007-2013) вршила одређене реформе заједничке аграрне политике ЕУ. Посебна пажња реформи Заједничке аграрне политике ЕУ посвећена је и у припреми финансијског оквира за наредни програмски период 2014-2020. Финансијски посматрано, Европска Комисија је предложила номинално смањење издвајања финансијских

средстава за пољопривреду. Наиме, у тренуто важећем програмском периоду, из буџета ЕУ издваја се 371 милијарда евра за седам година (што чини 43% укупног буџета ЕУ) од чега је 293 милијарде евра, односно 79% издвојено за директна плаћања (плаћања по јединици површине) док је за рурални развој издвојено 78 милијарди евра за исти временски период што чини 21% издвајања. Предлог Европске комисије у Бриселу је да се за наредни временски период издвји укупно 383 милијарде евра (што чини 37% укупног буџета ЕУ) од чега је 282 милијарде евра, односно 74% издвојено за директна плаћања, док је за рурални развој издвојено 90 милијарди евра, односно 23%. Овакав предлог седмогодишњег финансијског оквира ЕУ за наредни програмски период, указује на чињеницу да ће доћи до смањења издвајања за директна плаћања по хектару и то на начин да ће доћи до ограничавања максималних површина по кориснику чиме ће се део средстава пренети на друге програме у оквиру пољопривреде. Посебно ће се повећати улагања у рурални развој и очување биодиверзитета и спровођење агроеколошких мера.

Суштинске измене заједничке аграрне политике ЕУ огледају се у следећем:

- Повећање конкурентности фармера чиме ће се обезбедити довољно квалитетне разноврсне хране за становништво;
- Обезбеђивање одрживог развоја европске пољопривреде којима ће се подтћи и одржати здрави природни ресурси, као што су висок квалитет воде, плодност земљишта и биодиверзите;
- Модернизација и иновација у руралним подручјима Европе чиме ће се обезбедити животност села у свим регионима ЕУ.

1.4.1. ЕУ политика руралног развоја ка земљама кандидатима

Пред-приступна помоћ установљена је са циљем да се земљама корисницима помогне при усаглашавању својих активности и структура са високим стандардима ЕУ. Посебан акценат, ставиће се управо на пред-приступну помоћ у области пољопривреде и руралног развоја.

Први инструмент пред-приступне помоћи настао је 1990. године и носио је назив PHARE. Намењен је земљама Централне и Источне Европе са два основна циља:

- Помоћ администрацији земљама кандидатима за чланство у ЕУ са циљем усклађивања својих аката са ЕУ *acquis communautaire*, као и упознавање са циљевима и процедурама које важе у ЕУ;
- Помоћ индустрији и основној инфраструктури у земљама кандидатима за чланство у ЕУ како би се испунили одређени ЕУ стандарди, посебно у сегментима где је ЕУ веома захтевна: животна средина, транспорт, квалитет производа, услови рада и сл.

У 2000. години, уведена су два нова инструмента пред-приступне помоћи, и то: ISPA и SAPARD.

ISPA инструмент намењен је земљама Централне и Источне Европе, којим се кроз структурне инструменте пред-приступне помоћи финансијски подржавају, пре свега области заштите животне средине и транспорта у периоду 2000-2006. године.

SAPARD програм био је намењен за 10 земаља кандидата за чланство у Европској Унији са циљем да се имплементира ЕУ *acquis* који се односи на Заједничку аграрну политику ЕУ (*Common Agricultural Policy - CAP*) и пратеће

прописе, као и за помоћ у решавању приоритетних и специфичних проблема у руралним подручјима земаља.

Све земље које у међувремену постану чланице ЕУ, престају да користе средства из програма пред-приступне помоћи. Међутим, структуре које су успостављене у процесу имплементације пред-приступне помоћи ЕУ користе се у спровођењу заједничке аграрне политике ЕУ које спроводе земље чланице ЕУ.

Веома важну улогу код побољшања квалитета живота у руралним областима и подстицању разноврсности у руралним економијама има тзв. LEADER (фран. Entre Actions pour le Development d'Economie Rurale) приступ. LEADER је замишљен као пилот пројекат у руралним заједницама у којима су локалне акционе групе формулисале стратегије и планове развоја руралних подручја са циљем да покушају да подрже привредни, друштвени и социјални развој као и интегрисање руралних подручја. Ови планови и активности били су резултат рада локалне заједнице. Временом, LEADER приступ је показао одличне резултате, те се задржао у политици руралног развоја за период 2007-2013. године, међутим, методологија формирања LEADER приступа није јединствена и не примењује се у свим земљама чланицама ЕУ.

ЕУ је успоставила Инструмент за пред-приступну помоћ (IPA) путем Уредбе Савета (ЕЗ) 1085/2005. Према Уредби о спровођењу IPA (ЕЗ) 718/2007, земља корисник треба да обезбеди систем управљања, праћења и контроле вишегодишњег програма, уз јасну поделу дужности и треба да успостави органе и тела који ће бити задужени за ефикасно и ефективно спровођење. Спровођење НППР, уколико би Република Србија стекла статус земље кандидата, захтевало би успостављање оперативне структуре за спровођење Националног програма за рурални развој (IPARD програм који би се финансирао из IPA и националних фондова) која би се садржала из два дела: Управљачко тело (Managing authority) и Платна агенција (Paying agency). Део Министарства пољопривреде који се бави руралним развојем се припрема да постане тело које ће управљати IPARD фондовима (Managing Authority) на основу Закона о пољопривреди и руралном развоју („Службени гласник РС”, број 41/09). Осим тога, правила ЕУ о управљању IPARD фондовима налажу и успостављање Агенције за плаћања и Одбора за мониторинг (Monitoring Committee). Ауторизација система треба да буде завршена у што краћем року јер се очекује да ће Република Србија добити статус кандидата, а самим тим ће добити приступ пред-приступним фондовима ЕУ. Систем за имплементацију IPARD фондова захтева и стварање децентрализованих структура за рад са локалним руралним заједницама.

Република Хрватска ће 2013 године постати чланица Европске Уније и тиме ће се створити додатан простор земљама потенцијалним кандидатима за чланство у ЕУ и земљама кандидатима за чланство у ЕУ да искористе и део средстава које користе данас Република Хрватска. У предлогу финансијског оквира за наредни програмски период (2014-2020), Европска Комисија је предложила номинално повећање издвајања за предприступне фондове са тренутних 9 милијарди евра на 13 милијарди евра у наредном седмогодишњем периоду. То конкретно значи да ће Европска Унија посветити довољно пажње развоју земаља које претендују да постану чланице ЕУ улажући у све сегменте друштва како би се досегли високи стандарди Европске Уније.

1.4.2. Инструмент предприсупне помоћи ЕУ - IPA

Европски Савет је 2006. године усвојио Директиву број 1085/2006 којом је успостављен IPA инструмент пред-присупне помоћи, а регулатива која се односе на IPA инструмент усвојена је 12.06.2007. године под редним бројем 718/2007.

IPA представља интегрисани пред-присупни инструмент намењен земљама које су потенцијални кандидати за чланство у Европској Унији и земљама кандидатима за чланство у ЕУ. IPA инструмент заменио је до тадашњих пет инструмената, и то: PHARE, ISPA, SAPARD, CARDS и инструмент пред-присупне помоћи намењен Републици Турској. Увођењем IPA инструмента тежило се остваривању циљева које је промовисао и SAPARD програм.

IPA инструмент сачињен је од пет компоненти, и то:

1) IPA I - Подизање институционалних капацитета у процесу транзиције. Компонента 1 обухвата тзв. „меке“ мере којима се обезбеђује пренос знања (know-how) и тзв. „тврде“ мере којима се обезбеђују финансијска средства за инвестициона улагања којима ће се допринети остварењу одређених услова у процесу приступања ЕУ.

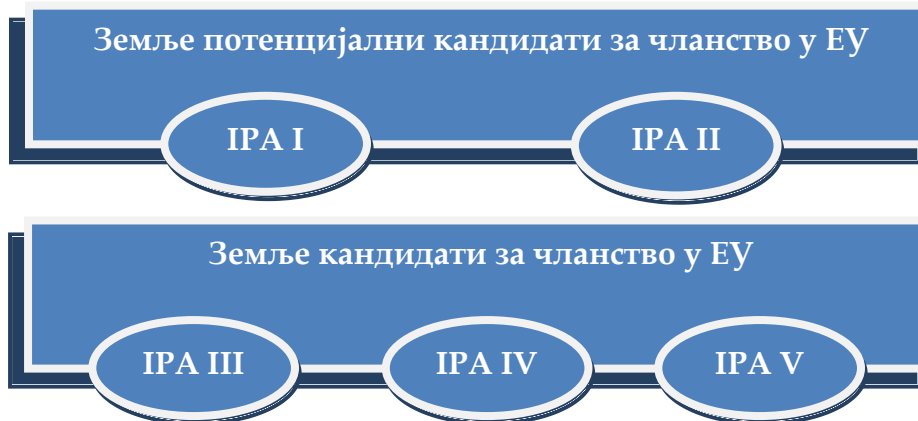
2) IPA II - Прекогранична сарадња. Компонента 2 подстиче сарадњу међу земљама у региону укључујући и земље чланице Европске Уније. Ова компонента представља наставак програма CARDS којим је потпомагана регионална сарадња.

3) IPA III - Регионални развој. Компонента 3 обезбеђује припрему земаља за Структурне фондове (ERDF program) и за Кохезионе фондове.

4) IPA IV - Развој и унапређење кадрова. Компонента 4 обезбеђује припрему земаља за Структурне фондове (ESF program).

5) IPA V – Развој руралних подручја. Компонента 5 обезбеђује припрему земље за Структурне фондове (EAFRD program).

Слика бр 1: Приказ IPA инструмената по категоризацији земаља које су у процесу приступања ЕУ

Имплементацијом IPA програма, омогућава се земљама корисницима да пређу са тзв. централизованог управљачког система, на децентрализоване управљачке систем (DIS). Прве две компоненте IPA фондова се, у почетној фази, имплементирају кроз централизоване управљачке систем у којем ЕК, у име и за рачун земље корисника средстава, уговара све активности око конкретних

пројеката. Примена централизованог управљачког система примењује се до момента успостављања потребних оперативних структура који пролазе процес акредитације од стране ЕК. Преостале три компоненте IPA, које су на располагању земљама кандидатима за чланство у ЕУ, могу да користе средства пред-приступне помоћи само када успоставе и акредитацију DIS.

Суштина процеса успостављања DIS-а јесте у томе да се током времена у потпуности избаци ех-ante контрола, која се највише примењује у почетним фазама примене DIS-а, и да се докаже да је земља корисница пред-приступне помоћи самостална и одговорна у процесу спровођења свих пројектних активности чиме доказује своју спремност за улазак у ЕУ.

Да би се IPA могла имплементирати у потпуности, у смислу DIS-а, неопходно је успостављање одређених управљачких структура које имају за циљ да обезбеде функционисање и праведност система:

- Национални IPA координатор (*National IPA Coordinator - NIPAC*) обезбеђује координацију помоћи из IPA инструмената и руководи процесом програмирања;
- Стратешки координатор (*Strategic Coordinator - SCO*) задуже је за координацију компоненте регионалног развоја и компоненте за развој и унапређење кадрова и одговоран је Националном IPA координатору;
- Надлежни службеник за акредитацију (*Competent Accrediting Officer -CAO*) одговоран је за издавање, мониторинг и суспендовање или поноштавање акредитације Националног службеника за одовравање (NAO) и Националног фонда (NF);
- Национални службеник за одобравање (*National Authorising Officer - NAO*) одговоран за свеукупно финансијско управљање ЕУ фондовима, за легалност и регуларност основних трансакција као и за ефективно функционисање управљачког и контролног система;
- Национални фонд (*National Fund - NF*) је тело које је формирано у Министарство које је задужено за буџет који има улогу централног трезора и задужено је за финансијско управљање IPA пред-приступне помоћи, а одговоран је Националном службенику за одобравање;
- Оперативне структуре (*Operating Structures - OP*) је тело које је одговорно за управљање и имплементацију Оперативних програма у складу са правилима финансијског управљања;
- Ревизорско тело (*Audit Authority - AA*) одговорна је за потврђивање ефективности и исправности управљачког и контролног система;
- Секторски мониторинг комитети (*Sectoral Monitoring Committee*) су успостављени за сваки Оперативни програм. Састанци се одржавају најмање два пута годишње уз копредседавање челника Оперативне структуре и представника ЕК.

1.4.3. Инструмент предприступне помоћи ЕУ за рурални развој IPARD

IPARD је пета компонента IPA инструмената намењена руралном развоју. Специфичност IPARD компоненте налази се и у структурама које се морају успоставити. За разлику од преосталих IPA инструмената, Оперативне структуре у имплементацији IPARD-а су: Управљачко тело (МА) и Платна агенција (РА).

Управљачко тело (МА), успоставља се као тело које се налази у Министарству које је надлежно за послове пољопривреде и руралног развоја, а одговорно је за: израду нацрта IPARD програма; усклађеност свих активности са критеријумима и механизмима који су применљиви у IPARD програму и уједно усклађени са националним прописима и прописима ЕУ; мониторинг IPARD програма и пружање помоћи IPARD мониторинг комитету у виду достављања неопходне документације за мониторинг квалитета спровођења IPARD програма; креирање годишњих и коначних извештаја о имплементацији програма, консултовање са IPARD агенцијом, који се након оглашавања са IPARD мониторинг комитетом, доставља Националном IPA координатору (NIPAC) и Националном службенику за одобравање (NAO).

IPARD платна агенција (РА) успоставља се као тело или организациони део у оквиру надлежног Министарства за послове пољопривреде и руралног развоја чије су основне активности да:

- Расписује конкурсе за доделу подстицајних средстава заједно са условима за коришћење подстицајних средстава,
- Врши селекцију у складу са критеријумима и механизмима дефинисаних IPARD програмима и проверава усклађеност са прописима ЕУ и националним прописима,
- Проверава испуњеност услова за одобравање и исплату средстава по захтеву за остваривање права на подстицаје у складу са прописима и условима на конкурс, и где је то потребно и по правилима јавних набавки,
- Припрема уговор о коришћењу подстицаја између РА и корисника средстава подстицаја укључујући и информације о потенцијалним санкцијама у случају непоштовања уговорних обавеза,
- Одлучује о праву на подстицаје,
- Врши исплату на основу оствареног права на подстицај и повраћај средстава у случају неиспуњења уговорних обавеза од стране корисника,
- Врши административну контролу и контролу на лицу места о испуњености уговорних обавеза и утврђује да су послови обављени или услуге извршене у складу са закљученим уговором,
- Успоставља и води рачуноводствено евидентирање уговорних обавеза и исплата,
- Креира извештаје о реализацији мера које се имплементирају и упоређују их са дефинисаним индикаторима,
- Стара се о томе да је корисник средстава свестан доприноса ЕУ у самом пројекту,
- Креира извештаје о уоченим нерегуларностима,
- Стара се да NAO, NF и МА добију све информације које су неопходне за спровођење њихових активности.

Увођењем IPARD инструмента тежило се усавршавању SAPARD инструмента који је утврђен за период 2000-2006. године.

IPARD програмом је предвиђено учешће јавног сектора у трошковима инвестиције у максималном износу до 50%, док остатак инвестиције мора бити финансирано од стране приватног сектора, односно корисника подстицајних средстава. Међутим, постоје и одређени случајеви у којима финансирање јавног сектора може бити и веће од 50%.

У оквиру регулативе Европске Комисије (ЕС NО 718/2007) дефинисане су три приоритетне осе, као и мере које су доступне унутар тих оса, у оквиру спровођења пете компоненте предприсупне помоћи ЕУ - IPARD, и то:

1) Оса 1 - Унапређење тржишне ефикасности и увођење стандарда ЕУ: (1) Мера - Подстицаји за инвестиције у пољопривредна газдинства у циљу унапређења и достигања стандарда ЕУ, (2) Мера - Подстицаји успостављању произвођачких група, (3) Мера - Подстицаји за инвестиције у прерађивачке капацитете у циљу унапређења и достигања стандарда;

2) Оса 2 - Припремне активности за спровођење агроеколошких мера и локалних стратегија руралног развоја (LEADER): (1) Мера - Подстицаји за активности у циљу унапређења и заштите животне средине и пејзажа од негативног утицаја интензивне пољопривреде, (2) Мера - Подстицаји за припрему и спровођење локалних стратегија руралног развоја;

3) Оса 3 - Развој руралне економије: (1) Мера - Подстицаји за инвестиције у унапређењу руралне инфраструктуре, (2) Мера - Подстицаји за диверсификацију и развој економских активности у руралним подручјима, (3) Мера - Подстицаји за унапређење тренинга.

2. Република Србија – општи параметри

2.1. Географске карактеристике Републике Србије

Своју независност Република Србија је прогласила 5. јуна 2006. године, као међународно правни следбеник Државне заједнице Србија и Црна Гора. Народна Скупштина Републике Србије је 30. септембра 2006. године једногласно усвојила предлог новог Устава Републике Србије, који је ступио је на снагу 8. новембра 2006. године.

Уставом, Република Србија је постала држава српског народа и свих грађана који у њој живе, заснована на владавини права и социјалној правди, начелима грађанске демократије, људским и мањинским правима и слободама и припадности европским принципима и вредностима.

Република Србија је континентална држава која се налази у југоисточној Европи и карактерише је централна позиција у региону, што представља једну од компентитивних предности. Граничи се са три земље чланице ЕУ, са Мађарском, Румунијом и Бугарском и са земљама западног Балкана; Хрватском, Босном и Херцеговином, Црном Гором, Албанијом и Македонијом. На себеру Србије се налази плодна Панонска низија кроз коју протичу реке Тиса и Дунав.

Планински рељеф Србије објашњава појаву многих кањона, клисура и пећина, а додатну лепоту обезбеђује богатство изузетно очуваних шума у чијем саставу има много ендемских врста, те богатство вода, потока, извора, пашњака и тд. Највећи део територије Србије заузимају планине које чине планинску регију. Она се протеже од Панонског побрђа на северу до црногорске, албанске и македонске границе на југу. Од запада ка истоку протеже се од босанско-херцеговачке до бугарске границе.

Реке Србије припадају басенима Црног, Јадранског и Егејског мора од којих су три пловне: Дунав, Сава и Тиса.

Географску област Војводине карактерише веома плодно пољопривредно земљиште, због чега сектор пољопривреде и прехрамбене индустрије заузима централну позицију у економији ове области. Због близине и утицаја Београда, Централна Србија је најразноликија и веома густо насељена област, што привреду и услуге ове области чини главним компонентама привреде. Југоисточна географска област Србије је највећа област, већим делом је планинска са мало обрадивих површина. Најизолованија је, али са обиљем земљишта под шумама и природним богатствима.

Клима, са четири изражена годишња доба, је умерено континентална, са изузетком планинских области где су климатски услови оштрији. Овакви климатски услови заједно са геофизичким особинама земље, су пресудни фактори за пољопривредни и туристички потенцијал као и за развој мултифункционалне локалне економије у руралним областима земље.

Републике Србија се простире на 8.407.000 ha. Површина пољопривредног земљишта обухвата 65,8% укупне територије, односно 5.817.180 хектара, док је под шумом 2.520.000 ha¹ (53% у државном и 47% у приватном власништву закључно са 31. децембром 2010. године).

¹ Извор: www.srbijasume.rs

Повољни природни и климатски услови поспешују развој пољопривреде. Равничарски региони Војводине, Косова Поља, Метохије, Поморавља, Посавине, Тамнаве, Крушевачког и Лесковачког поља погодни су за механизовану ратарску и повртарску производњу.

Брдовити и брежуљкасти предели повољни су за развој воћарске, виноградарске и сточарске производње. Брдско-планинско подручје Златибора, Рудника, Старе планине, Копаоника и Шар-планине су погодни за развој овчарства, говедарства и шумарства.

2.2. Становништво и административне структуре

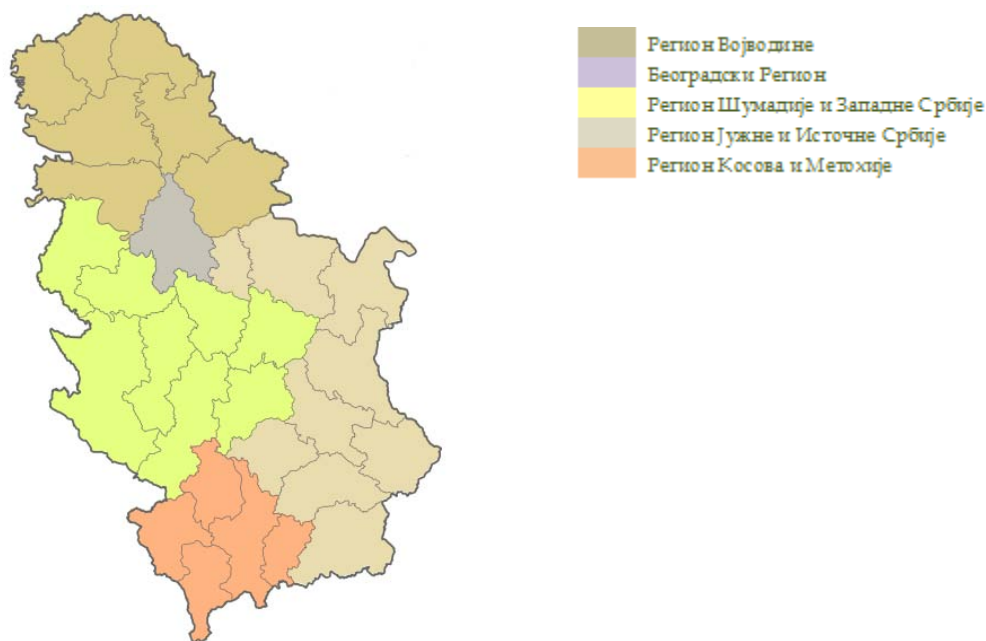
Према попису становништва 2011. године, на територији Републике Србије живи 7.120.666 становника, што је за 377.335 мање у односу на попис из 2002. године. Евидентирано је 5% мање становника, знатно мање домаћинстава и оних који су отишли у иностранство, док је значајан раст забележен само у броју станова. Најугроженији су источни и јужни део земље који се празне. Попис пољопривреде је предвиђен за 2012. Годину.

У погледу административне структуре Србије, она се састоји од две аутономне покрајине, Војводине и Косова и Метохије, и Централне Србије (која нема извршну власт). Република Србија (без Косова и Метохије и града Београда) је подељена на 24 области (округа), који функционишу као децентрализоване службе централне власти иако су њихови административни капацитети и надлежности прилично ограничени. Сваки округ се састоји од неколико општина.

Влада Републике Србије је марта 2010. године донела Закон о изменама и допунама закона о регионалном развоју, те уместо првобитних седам који су наведени у Закону о регионалном развоју, данас у Србији имамо пет региона и то: регион Војводине, Београдски регион, регион Шумадије и Западне Србије, регион Јужне у Источне Србије и регион Косова и Метохије. Ти региони су превасходно статистички региони (Слика 2).

Подела на статистичке регионе урађена је у циљу усаглашавања са земљама Европске Уније и неким другим европским државама које користе НУТС стандарде. Подела на статистичке регионе је један од услова даљег приближавања Србије Европској Унији, тако да би се децентрализацијом Србије убрзао и поспешао процес распоређивања новца из фондова ЕУ.

Учешће пољопривреде у укупној запослености у Републици Србији и даље је релативно високо, чак и у поређењу са другим европским транзиционим земљама. Према подацима РЗС-а из 2010. године, 18,46% запослених ради у пољопривреди, што чини око 15% активног становништва. Основни разлози високе зависности од пољопривреде свакако су смањене могућности запошљавања и ниска инвестициона активност, поготово у руралним подручјима.

Слика бр 2. Статистички региони Србије

Висок удео руралног становништва запосленог у пољопривреди сврстава Републику Србију у ред „најаграрнијих“ европских земаља. Међутим, и поред номинално високог учешћа пољопривреде у укупној запослености, очекује се да ће постојећа производна структура, посебно у неким деловима Републике Србије, у будућности бити угрожена због недостатка радне снаге. У прилог томе говори податак да око 50% запосленог руралног становништва има неформално радно ангажовање, што указује да је реч о значајном контингенту радне снаге који се само формално убраја у пољопривредну радну снагу и да ће свакој прилици за рад ван тог сектора дати предност. Дефицит радне снаге у пољопривредно најразвијенијим регионима компензован је протеклих година избегличком популацијом или радницима који су остајали без посла у индустрији. Оба ова „извора“ радне снаге у међувремену су „пресушила“, а да то паралелно није било праћено механизовањем радних процеса и техничко-технолошким напретком. Ови разлози условили су дефицит радне снаге у појединим деловима земље, и промену производне структуре пољопривреде у правцу веће заступљености производа за које је мање потребна људска радна снага.

Неповољни демографски трендови имају за последицу неповољну образовну структуру руралне радне снаге, која по својим перформансама не може да испуни захтеве тржишта рада. Скромна знања и непостојање додатних вештина руралне популације генерално, потврђују и подаци АЖС, према којима се 97% руралне популације изјаснило да није похађало додатне образовне курсеве, а 54% да нема посебна знања и вештине.

2.3. Макроекономски показатељи развоја Републике Србије

Период од 2001. до 2007. године карактерисало је спровођење бројних реформи и успостављање макроекономске стабилности и одрживог и стабилног привредног развоја. У том раздобљу извршена је (или започета) приватизација и реструктурирање великих система и интензивирана активност на плану укључивања у међународне организације (пре свега на придруживању ЕУ и СТО). Поред тога, извршене су реформе пореског система, тржишта рада и социјалног сектора. Вредност националне валуте и инфлациона кретања су стабилизована, а девизне резерве земље су до 2008. године перманентно расле. У великој мери су извршене дерегулација и либерализација цена и спољнотрговинског пословања и успостављени односи са међународним финансијским институцијама. Остварен је знатан напредак у спровођењу структурних реформи, спроведене су организационе и власничке промене предузећа. Спољни дуг Републике Србије је од 2001. до 2008. године достигао вредност од око 21.800,50 милиона евра (само у току 2007. и 2008. године увећан је за око 7 милијарди евра). Спољни дуг Републике Србије 2009. године износио је 22,8 милијарди евра. Крајем марта 2011. године, спољни дуг Републике Србије је износио 22,7 милијарди евра, што је за 1,1 милијарду евра мање у односу на крај 2010. године. Смањен је спољни дуг како јавног (за 215,8 милиона евра), тако и приватног сектора (за 898,8 милиона евра), пре свега по основу краткорочног дуга домаћих банака (за 694,3 милиона евра).

Међутим, октобра месеца, јавни дуг Србије прешао је максималну горњу границу од 45% задужености у односу на БДП која је дефинисана законом о буџетском систему. О томе колика је задуженост Србије расла у протеклим годинама, указује и податак да је 2008. године спољни дуг износио 8,7 милијарди евра, што је чинило 26% учешћа у БДП. Међутим, у годинама које су уследиле, дошло је до убрзаног задуживања земље да би у последњем тромесечју 2011. године дошло до преласка горње границе јавног задуживања. У моменту израде ове Стратегије, јавни дуг Србије је на нивоу од 50% БДП уз претпоставку да ће исти наставити да расте. Главни покретач јавног дуга је буџетски дефицит који показује тренд раста пре свега због чињенице да је буџетски дефицит у првом тромесечју 2012. године премашио износ од 30 милијарди динара.

Уколико не дође до промена у економској политици нове Владе Републике Србије, за очекивати је да ће буџетски дефицит порастати за 50 до 60 милијарди динара преко планиране границе, чиме би укупни расходи били на нивоу од око 200 милијарди динара. У том случају, јавни дуг би износио 55% БДП-а.

Реални пад БДП-а у првом кварталу 2012. године у односу на исти период претходне године износио је 1,3%.

Дубоке последице на светску економију, а самим тим велики утицај и на привреду Србије, имала је економска криза током 2009. године. Пад БДП од 4,2%, а нарочито велики пад индустријске производње, вратио је привреду Европе на ниво из 90-их година прошлог века. Спољнотрговинска размена са европским земљама (ЕУ+ЕФТА+ СЕФТА) чини преко 85% укупне размене Србије са светом те је извоз у 2009. години смањен за 19,8% у односу на 2008. годину, док је у истом периоду увоз смањен за 30,2%.

Спољни дуг Републике Србије на крају 2010. године је износио 23.786 милиона евра и повећан је у односу на крај 2009. године за 1.299 милиона евра. Његово учешће у БДП-у је повећано за 4,7 процентних поена и на крају године је достигло 82,5%.

Према оцени Републичког завода за статистику, БДП Републике Србије је у 2010. години остварио раст од 1,8%. Раст БДП-а био је одређен растом иностране тражње. Извоз је растао брже од увоза, што је довело до знатног смањења спољнотрговинског дефицита. Такво кретање резултирало је позитивним доприносом нето извоза расту БДП-а, који је био већи од негативног доприноса домаће тражње.

Раст извоза у 2010. години био је знатно бржи од раста увоза, захваљујући пре свега глобалном економском опоравку. Највише су извожени храна, основни метали и хемијски производи, а најважнија извозна тржишта била су Италија, Босна и Херцеговина и Немачка. У оквиру увоза доминирала су средства за репродукцију.

У 2010. години је остварен опоравак у сектору индустријске производње, првенствено у области прерађивачке индустрије. Највећи позитиван допринос расту индустријске производње дали су производња основних метала, хемикалија и хемијских производа, прехранбених производа, металских производа и електричне опреме.

Пад домаће тражње је у 2010. настављен, с тим што је био успорен у односу на 2009. годину. И финална потрошња и инвестиције су смањени, али у мањој мери него у претходној години. Успоравању пада финалне потрошње допринео је благи опоравак потрошње домаћинства, као и успоренији пад потрошње државе. У оквиру инвестиционе активности, подједнак негативан допринос расту БДП-а имале су бруто инвестиције у фиксне фондове (како приватног сектора, тако и државе) и прираст залиха.

Укупне зараде су у 2010. години оствариле реални раст од 0,7% по основу реалног раста зарада у приватном сектору од 6,1%. Зараде у јавном сектору су реално смањене за 3,8%, као последица одлуке Владе да остану замрзнуте и у току 2010. године. Просечна нето зарада запослених у Републици Србији у 2010. години износила је 34.142 динара (око 330 евра). Спорији раст продуктивности од раста реалних бруто зарада резултирао је растом јединичних трошкова рада за 2,7%.

Индустријска производња у Републици Србији у периоду јануар-март 2012. године, у односу на исти период 2011. године мања је за 5,9%.

У првом кварталу 2012. године спољнотрговинска размена Србије са иностранством износила је 7.051,9 милиона USD што је за 3,7% мање у односу на исти период претходне године (5.375,0 милиона евра).

У размени робе са иностранством у првом кварталу 2012. године остварен је дефицит у износу од 2.169,7 милиона USD што чини повећање од 11,5% у односу на исти период 2011. године. Покривеност увоза извозом износи 52,9% и мања је од покривености у истом периоду претходне године од 58,0%.

Просечна зарада без пореза и доприноса исплаћена у првом кварталу 2012. године у односи на просечну зараду без пореза и доприноса у првом кварталу 2011. године номинално је већа за 11,2%, а реално је већа за 6,4%.

Низак ниво образовања и инвестиција у људски капитал, истраживање и технолошки развој, који су основа за брзи раст привреде, представља један од основних проблема са којим се сусрећемо. Неопходно је, дакле, убрзати реформе које

су започете у овим областима, што ће допринети да се тежиште раста усмери на секторе са већом додатом вредношћу.

Главне претпоставке макроекономског окружења за одржив и стабилан привредни развој Републике Србије у наредним годинама су следеће: вођење чврсте фискалне и монетарне политике, убрзање структурних реформи (посебно завршетак приватизације), јачање приватног сектора и унапређење пословне климе и успостављање конкурентског амбијента.

Генерално, најзначајнији елементи реформских процеса у аграрном сектору Републике Србије од 2000. године до данас свакако су били: либерализација тржишта, организационе и власничке промене у предузећима, приватизација прерађивачке индустрије, активирање аграрног финансијског тржишта, као и формирање нових институционалних форми на свим нивоима.

Значај пољопривреде за привредну структуру Републике Србије, мерено уделом сектора у БДП и укупној запослености, веома је велик. Почетком двехиљадитих година, мада се перманентно смањивао удео примарне пољопривредне производње у оствареном БДП-у, учешће је и даље релативно високо и у 2009. години износило је 10,62%. Учешће прехранбене индустрије, производње пића и дувана у оствареном БДП у периоду од 2001. до 2008. године износило је просечно 5,5% и такође бележи тренд перманентног смањења.

Међутим, и поред релативног смањења удела пољопривреде и прехранбене индустрије у БДП, тај сектор знатно доприноси осталим индустријским секторима који зависе од сировина из пољопривреде, индустрији инпута за пољопривреду и пратећим услужним делатностима.

2.4. Главне карактеристике руралних области

Руралне области у Србији дефинишу се као простор чија је главна физичка и географска карактеристика углавном коришћење земљишта у циљу пољопривредне и шумарске производње. У просеку 70% територије Србије може се класификовати као рурална са бројем становника који износи 43% укупне популације.

Појам “рурално” ствара слику сеоског предела, поља, њива, пашњака, брдовитих предела. Економска област која представља циљ политике руралног развоја укључује села и градове који имају економски ефекат који може да се шири на околину. Задовољавајуће дефинисање руралног подручја показало се веома тешким. Употребљени индикатори чине пропорцију радног становништва у пољопривреди у оквиру локалне административне јединице и густине становништва.

Рурална подручја имају ограничене могућности запошљавања зато што она данас више нису атрактивна за предузећа. Смањен број становника отежава ангажовање радне снаге. Образовна достигнућа становништва су слабија и приметно је мања флексибилност потенцијалне радне снаге, удаљеност од потенцијалних тржишта, и за инпуте и за производе. Све то ставља предузећа у руралним подручјима у неповољан положај по питању трошкова. Постоји потенцијална опасност за даље погоршавање услова и повећање миграције и поред тога што

постоји благи позитивни тренд дневне и сезонске миграције из урбаних у субурбане и стабилне руралне средине.

Србија је у прошлости дефинисала рурално становништво на основу прихода, а то је становништво које бар део свог прихода остварује из пољопривреде, што је имало ефекат сврставања њихових суседа који нису имали приход од пољопривреде у урбано становништво. OECD одређује као рурална подручја оне локалне административне јединице које имају мање од 150 становника по квадратном километру, и на тој основи дефинише и руралне регије. Ни једна од ових статистичких дефиниција није сасвим задовољавајућа јер оне занемарују чињеницу да људи не раде обавезно тамо где живе. Ипак, интерес пољопривреде, с обзиром на структуру прихода домаће руралне популације је да се национална политика руралног развоја бави оним областима у којима је пољопривреда основни извор прихода за већину становништва. Такође, у интересу је развоја пољопривреде, да се политика руралног развоја најпре у детаље конципира за области у којима је директна интервенција државе у руралном развоју неопходна, јер ослоњеност на пољопривреду као основну делатност не даје одговарајуће резултате.

Интервенције су потребне да се ефикасност пољопривреде повећа у складу са расположивим ресурсима, а такође у циљу диверзификације пољопривреде или диверзификације руралне економије и растерећења пољопривреде као доминантне економске гране. Тек затим, политика руралног развоја треба да се бави и осталим руралним областима у којима директна интервенција државе није потребна, већ је довољно да она за њих изгради одговарајући повољан амбијент.

Сектор пољопривреде и даље има висок удео у запослености у руралним областима. Око 1/3 активног становништва у руралним областима је запослено у пољопривреди, док терцијални и секундарни сектор имају приближно исто учешће у запослености. Учешће пољопривреде у запослености је међу највишим у ЕУ и одражава низак ниво диверсификације привредних делатности у руралним областима Србије као и недостатак могућности запошљавања. Пољопривреда остаје преовлађујућа делатност у већини руралних области, које карактеришу мања газдинства, ниска стопа продуктивности и ниски приходи газдинстава. Велики број газдинстава су газдинства која производе за сопствене потребе са веома ниским тржишним вишковима. Међутим, број газдинстава која производе за тржиште се повећава.

Инфраструктура у руралним областима, како економска (путеви, водоснабдевање, комуникације) тако и друштвена (школе, здравствене услуге) је слаба и неразвијена и негативно утиче на конкурентност и друштвену структуру руралних области.

2.5. Географске карактеристике Баната

Банат је географски регион, административно подељен између Србије, Румуније и Мађарске. Историјска престоница Баната је Темишвар, који се данас налази у Румунији. Српски део Баната је углавном лоциран у Аутономној Покрајини Војводини, док мали југозападни део Баната (познат као Панчевачки рит) административно припада Београдској општини Палилула. На територији

Војводине, Банат је административно подељен на три округа: Севернобанатски, Средњобанатски и Јужнобанатски. Највећи град српског Баната је Зрењанин (122.714 становника по попису из 2011. године).

У Србији, географско подручје Баната је подељено између 4 округа:

- Севернобанатски округ, обухвата општине Кикинда, Чока, Нови Кнежевац, Кањижа, Сента и Ада, с тим да се три последње општине географски не налазе у Банату, већ у Бачкој.

- Средњобанатски округ, обухвата град Зрењанин и општине Нови Бечеј, Нова Црња, Житиште и Сечањ.

- Јужнобанатски округ, обухвата град Панчево и општине Вршац, Опово, Ковин, Ковачица, Алибунар, Бела Црква и Пландиште.

- Округ Града Београда, у чијем се саставу налази Општина Палилула, која обухвата југозападни део српског Баната.

Српски Банат је већим делом у саставу Војводине, а ограничен је токовима Тисе на западу, Дунава на југу, српско-мађарске границе на северу и српско-румунске на истоку. Рељеф Баната је монотон изузев неколико морфолошких целина:

а) Вршачке планине (641 m), укључују Гудурички врх, највишу коту Војводине.

б) Белоцркванска котлина, налази се јужно од Вршца и формирана је крајем неогена.

с) Источнобанатска утолеглица, пружа се северно од Вршца, све до Темишвара, представља плитку потолину спуштену дуж раседа на чијим су се вишим странама почели формирати први пешчани акумулятивни облици, претеча је данашње Делиблатске пешчаре.

д) Делиблатска (Велика) пешчара, представља једну од највећих европских пешчаних акумуляција. Акумуляција песка почела је у време млађе ришке глацијације, након ишчезавања Панонског мора (у то време језера) и успостављања тока Дунава у низији. Изглед пешчаре није ни налик пустињским пејсажима како их иначе неупућени замишљају. Пешчара је култивисана, пошумљена, те јој је песак умртвљен како га не би ветар разносио и на тај начин мењао рељеф. Банатска пешчара се налази у југоисточном Банату, протеже се од југоистока ка северозападу скоро 60 km, а омеђена је са равни Дунава на југоистоку и Тамиша на северозападу, као и насељима Делиблато, Мраморак, Дубовац и Алибунар. Надморске висине пешчаре варирају између 120 и 240 m., површине је око 300 km². Пешчара у ужем смислу има дужину од 38 km и ширину од 11 km.

е) Банатска лесна зараван, опкољава Банатску пешчару и представља акумуляцију лесне прашине, ситнијег и финијег материјала од песка, који је услед мање тежине, ношен даље од песка пешчаре и таложен тамо где је слабила транспортна моћ ветра.

Некада је Банат био веома мочваран, а када је исушен, постао је једно од најплоднијих земљишта у Европи. Као и суседна Бачка, Банат је, осим нешто на истоку, раван, али без шума и руда. Становништво се бави у огромној већини ратарством, те се производе све врсте жита, нарочито пшеница и кукуруз. Знатна је и култура дувана и шећерне репе. Виноградарство је развијено код Вршца и Беле Цркве. Сточарство је такође врло важно, али не у оној мери као пре, када је било главно занимање становништва. Трговина је знатна, нарочито са житом и стоком.

Индустрија је лепо развијена у градовима. Знатна је млинска, а и остала индустрија, као циглане, шећерна, пиварска, камена, кожна, дрвна, текстилна, керамичка и др.

Највећи град у српском Банату је Зрењанин, који је трећи по величини град у Војводини. Поред Зрењанина административни и културни центри Баната су Панчево, Вршац и Кикинда. Према степену развијености јединица локалних самоуправа, ове општине спадају у прву групу самоуправа чији је степен развијености изнад републичког просека. У Банату се налазе и најбогатија налазишта нафте и земног гаса у Србији.

По вредности своје земље и положају између две пловне реке, усред богатих региона, близу Београда, са врло културним становништвом, богатом индустријом и врло знатном трговином, Банат, као регион, заузима видно место животу Србије и Војводине.

3. Анализа сектора пољопривреде и руралног развоја у Републици Србији

Основна мера укупних економских активности, бруто домаћи производ, у периоду од 2005-2011. године је растао по просечној годишњој стопи од 2%, осим што је у 2009. години био забележен пад од 3,5%, као последица деловања негативних ефеката глобалне економске кризе.

Укупне економске активности у 2011. години, мерене бруто домаћим производом су имале реални раст од 1,6% у односу на 2010. годину. Генератори раста бруто друштвеног производа су били у следећим секторима: снабдевање електричном енергијом, гасом и паром, грађевинарство и рударство. Највећи пад БДП-а забележен је у сектору трговине и сектору административне и помоћне услужне делатности.

Индустрија је најважнији сектор привреде који делује преко бројних веза на целокупну привреду. Индустријска производња је у 2011. години већа за 2,1% у односу на 2010. годину. У структури индустријске производње најзаступљенији су: прехранбени производи, металски комплекс, енергетика и хемијска индустрија.

Поред наведених, пољопривреда и прерађивачка индустрија, у одређеној мери, допринеле су привредном расту.

Остваривање високе стопе привредног раста, инфлација испод пројектованог нивоа, раст извоза, повећање страних директних инвестиција и буџетски суфицит, били су најзначајнији макроекономски резултати до 2009. године. Крајем 2008. године увећана је унутрашња и спољна неравнотежа (пораст инфлације и раст дефицита трговинског биланса), забележен је бржи реални раст нето зарада од продуктивности рада и повећање јавне потрошње, који су у великој мери последице велике светске економске кризе. Иако се очекивало да ће се последице светске економске кризе постепено превазилазити у наредним годинама, дошло је до даљег продубљивања кризе у Сједињеним Америчким државама што је имало последицу и на светску економију. Дошло је до изражаја и криза дугова у Португали, Шпанији, Италији, док је најтеже у Грчкој којој прети излазак из зоне евра. (Не)очување европске валуте, могло би да има далекосежне негативне последице по европску валуту, али и привреду уопште.

Значај пољопривреде за привредну структуру Републике Србије, мерено уделом сектора у БДП и укупној запослености, веома је велик. Почетком две хиљадитих година, мада се перманентно смањивао удео примарне пољопривредне производње у оствареном БДП-у, учешће је и даље релативно високо и у 2009. години износило је 10,62%. Учешће прехранбене индустрије, производње пића и дувана у оствареном БДП у периоду од 2001. до 2008. године износило је просечно 5,5% и такође бележи тренд перманентног смањења. Међутим, и поред релативног смањења удела пољопривреде и прехранбене индустрије у БДП, тај сектор знатно доприноси осталим индустријским секторима који зависе од сировина из пољопривреде, индустрији инпута за пољопривреду и пратећим услужним делатностима.

У руралним подручјима Републике Србије, остварени БДП по становнику је за $\frac{1}{4}$ нижи од националног просека и указује на знатно заостајање у развоју. Разлике у продуктивности рада и привредној структури једнако су очигледне између руралних

и урбаних подручја, као и међу појединим регионима, односно типовима руралних подручја.

Учешће пољопривреде у БДП руралних подручја износи око 30%, што је знатно више у односу на друге транзиционе земље. Делимично објашњење може се наћи у богатим ресурсима за пољопривредну производњу какве има Република Србија, с друге стране, продуктивност и интензивност пољопривреде Републике Србије знатно су испод европског просека и разлог су неповољног животног стандарда пољопривредника.

Учешће пољопривреде у укупној запослености у Републици Србији и даље је релативно високо, чак и у поређењу са другим европским транзиционим земљама. Према званичним подацима чак 21,4% запослених ради у пољопривреди, што чини око 18% активног становништва. Основни разлози високе зависности од пољопривреде свакако су смањене могућности запошљавања и ниска инвестициона активност, поготово у руралним подручјима.

Пад примарне производње последњих година директно се одражава на коришћење капацитета прехранбене индустрије. Може се констатовати да изграђеност и степен техничко-технолошке опремљености прехранбене индустрије Републике Србије углавном није лимитирајући фактор раста пољопривредне производње и њеног пререструктурирања јер се повећала производња индустријског биља, поврћа, воћа, меса, млечних производа итд.

Низак степен коришћења капацитета прехранбене индустрије појединих производа има за последицу неефикасност у пословању и слабу конкурентност у извозу. Одређен број предузећа налази се на самом врху техничко-технолошке опремљености и располаже високообразовним кадровима, док друга све више заостају за савременим технолошким и маркетиншким захтевима.

И поред номинално високог учешћа пољопривреде у укупној запослености, очекује се да ће постојећа производна структура, посебно у неким деловима Републике Србије, у будућности бити угрожена због недостатка радне снаге. У прилог томе говори податак да око 50% запосленог руралног становништва има неформално радно ангажовање, што указује да је реч о значајном контингенту радне снаге који се само формално убраја у пољопривредну радну снагу и да ће свакој прилици за рад ван тог сектора дати предност. Дефицит радне снаге у пољопривредно најразвијенијим регионима компензован је протеклих година избегличком популацијом или радницима који су остајали без посла у индустрији.

Током транзиционог периода, власничка структура пољопривредног земљишта у Републици Србији постала је врло сложена: од микрофарми у власништву сиромашних сељака или наследника враћеног земљишта, преко малих породичних пољопривредних и мешовитих фарми, до великих поседа, породичних или у власништву припадника транзиционе елите.

Током транзиционог периода, власничка структура пољопривредног земљишта у Републици Србији постала је врло сложена: од микрофарми у власништву сиромашних сељака или наследника враћеног земљишта, преко малих породичних пољопривредних и мешовитих фарми, до великих поседа, породичних или у власништву припадника транзиционе елите.

Од укупног пољопривредног земљишта у Републици Србији (5,1 милиона хектара), и пре процеса својинске трансформације, приватна својина је била

доминантан облик. Од укупног обрадивог пољопривредног земљишта (4,2 милиона хектара) приватна газдинства су користила 3,6 милиона хектара (или 86%).

Промене у структурним карактеристикама пољопривредних газдинстава у протеклих пет година су следеће:

1) број пољопривредних газдинстава се смањује, што је паралелно праћено њиховом поларизацијом по величини поседа;

2) структура газдинстава према величини поседа у Републици Србији указује на доминацију малих газдинстава са мало коришћеног земљишта. Резултати АЖС (2007) указују да газдинства са поседом мањим од 5 хектара чине 73% укупног броја пољопривредних газдинстава. То учешће је ниже у односу на АЖС 2002 (80%) и Попис 2002 (78%), што указује да је такође аргумент поларизације поседовне структуре;

3) просечна величина пољопривредног земљишта у поседу газдинства смањена је на 4,34 хектара, тј. за 6% у односу на Попис 2002, али је коришћено земљиште по газдинству повећано на близу 5 ха, што говори о активирању тржишта земљиштем.

Званични подаци о броју регистрованих задруга разликују се у зависности да ли је задруга регистрована као искључиво пољопривредна, док су остале регистроване и за друге индустријске делатности. Од укупно 3.435 дефинисаних правних лица (сва лица регистрована у форми задруга и задружних савеза, али и друга правна лица која у свом називу имају речи попут „задруга” или „кооператива”, односно скраћенице: „кооп”, „коп” или „соор”), 3.067 или 89,3% су задруге, 25 или 0,7% су задружни савези, а преосталих 343 или 10,0% су друга правна лица која само користе неке од наведених термина у називу своје фирме. Многе од ових задруга су фиктивне (организоване су као земљорадничке задруге, а реално су власништво једне или неколико особа) и основане су само због стицања профита појединаца, па са становишта задругарства практично и не постоје.

Физичка инфраструктура у руралним подручјима Републике Србије је запуштена и неразвијена, и као таква не доприноси расту њихове конкурентности и инвестиционе атрактивности. Тренутна покривеност села основном инфраструктуром је таква да 80% села има приступ основним услугама као што су: путна мрежа, струја, телефонска мрежа (фиксна и мобилна).

Са аспекта сиромаштва, посебно су осетљиве следеће категорије руралног становништва: пољопривредници који приходе остварују искључиво од пољопривреде, старија лица и пензионери, жене и млади, као и расељена лица. Подаци АЖС из 2007. године указују на пораст руралног сиромаштва и у пољопривредно најразвијенијим подручјима (деловима АПВ), чиме оно престаје да буде феномен везан искључиво за брдско-планинска подручја.

3.1. Пољопривреда у привреди

Значај пољопривреде за привредну структуру Србије, мерено уделом сектора у БДП и укупној запослености, веома је велик. Од почетка 2000. године, перманентно се смањује удео примарне пољопривредне производње у оствареном БДП-у, што је резултат раста осталих привредних грана. Смањење удела примарне пољопривредне

производње у укупној производњи (мерено у реалним вредностима) основни су показатељ развијености економије једне државе.

Учешће пољопривреде у БДП-у пре кризе било је око 8 до 9 одсто, да би затим достигло 11-12 одсто. Република Србија има модерну привреду која прати модел слободног тржишта. Ароиндустрија представља најзначајнију привредну област у Републици Србији, која у стварању друштвеног производа земље (БДП) учествује са око 17% и то: пољопривредна производња 10,6% и прехранбена индустрија 6,4%. Међутим, ако се посматра целокупан допринос пољопривреде осталим секторима привреде, посебно произвођачима и прерађивачима инпута и сировина ово учешће надмашује 40% укупног БДП-а.²

Реални раст БДП у првом кварталу 2011. године, у односу на исти период претходне године, износио је 3,4%. Посматрано по активностима, у првом кварталу 2011. године највећи раст бруто додате вредности забележен је у: сектору саобраћаја, 9,8%, сектору снабдевања електричном енергијом, гасом и паром, 7,5%, сектору прерађивачке индустрије, 6,2% и сектору финансијских делатности и делатности осигурања, 6,2%. Највећи пад бруто додате вредности забележен је у сектору грађевинарства, 2,9%.

Пословну 2011. годину карактерише раст економске активности мерене бруто домаћим производом од 1,6%. Благи раст је присутан у свим разменљивим секторима привређивања. Пословање свих субјеката привређивања пратила је дубока неликвидност, инфлација на годишњем нивоу од 7% и све израженија неизвесност око кретања домаће валуте. На кретање производне активности подсектора производње прехранбених производа, пића и дувана, највише је утицао пад домаће и извозне тражње.

Производња прехранбених производа у 2011. Годину забележила је пад од 2,1%, а производња дуванских производа је мања за 11,6%. Раст производње евидентан је у области производње пиће и то за 2% у односу на ниво производње у претходној години. Раст производњер у овом подсектору евидентан је само у делатностима за чијим производима постоји извозна тражња као шти су уља и прерађевине од воћа и поврћа, храна за животиње и пиво.

Нешто виши раст од нивоа производње у претходној години забележен је код кланичне индустрије за прераду живинског меса. Кланична обрада живинског меса остварена је у обиму од 30.523 тоне, а то је 11% више у односу на претходну годину. У кланичној обради говеђег и свињског меса забележен је пад обима производње углавном као последица повећаног увоза овог меса, као и значнијег повећања извоза говеда за клање (преко 4 хиљаде тона живе мере). То је утицало да је у кланичној индустрији региона АП Војводине обрађено мање 30% говеђег меса и 2,7% свињског меса у односу на претходну годину.

Реални раст БДП у првом кварталу 2012. године у односу на исти период 2011. године износио је 1,3%. Прерађивачка индустрија у прва три месеца 2012. године у односу на исти период прошле године, бележи реални пад од 7,1%.

Међутим, и поред релативног смањења удела пољопривреде и прехранбене индустрије у БДП, овај сектор знатно доприноси осталим индустријским секторима

² ПКС, 2011. година

који зависе од сировина из пољопривреде, индустрији инпута за пољопривреду и пратећим услужним делатностима.

Од укупног земљишта у Србији, 66% окарактерисано је као пољопривредно земљиште (обрадиво земљиште 65%, док у Европској Унији проценат обрадивог земљишта износи 67%).

Продуктивност пољопривреде, како продуктивност земљишта тако и продуктивност рада, је испод просека ЕУ, због ниског нивоа коришћења инпута (ђубриво, пестициди, семе) и коришћења капитала (механизације, савремене опреме, инфраструктуре) те је ово сегмент у којем је могуће направити значајан напредак. Примарна пољопривредна производња и технолошки ниво опремљености капацитета прехранбене индустрије су добра претпоставка за већу извозну експанзију аграра Републике Србије.

3.2. Земљишни ресурси и структура газдинстава

Србија се простире на територији од укупно 8.840.700 ha. Пољопривредно земљиште, према подацима РЗС из 2010. године, заузима 65,8% територије, односно 5.817.1810 ha док се 2.225.000 ha налази под шумама.

Састав земљишта, повољни природни и климатски услови поспешују развој пољопривреде. Равничарски региони Војводине, Косова Поља, Метохије, Поморавља, Посавине, Тамнаве, Крушевачког и Лесковачког поља погодни су за механизовану ратарску и повртарску производњу. Брдовити и брежуљкасти предели повољни су за развој воћарске, виноградарске и сточарске производње. Брдско-планинско подручје Златибора, Рудника, Старе планине, Копаоника и Шар-планине су погодни за развој овчарства, говедарства и шумарства.

У Србији се ратарском производњом бави 25% пољопривредних газдинстава, ратарско-сточарском производњом 30% газдинстава, ратарско-повртарском производњом 40% газдинстава док се ратарско-воћарском производњом свега 5% газдинстава.

Током транзиционог периода, власничка структура пољопривредног земљишта у Републици Србији постала је врло сложена: од микрофарми у власништву сиромашних сељака или наследника враћеног земљишта, преко малих породичних пољопривредних и мешовитих фарми, до великих поседа, породичних пољопривредних газдинстава или у власништву припадника транзиционе елите.

Структура газдинстава према величини поседа у Републици Србији указује на доминацију малих газдинстава са мало коришћеног земљишта. Према подацима из Регистра пољопривредних газдинстава у првом кварталу 2012. године, на територији Републике Србије, регистровано је укупно 453.332 пољопривредна газдинства (активни и пасивни) која су пријавила и користила 2,575.658,5 хектара обрадивих површина. Према овим подацима, у просеку 5,68 хектара обрађује свако газдинство, међутим, чак 91,93% газдинстава обрађује испод 5 хектара, односно, у просеку 2,86 хектара. Уколико се посматрају подаци из РЗС-а, може се уочити да је укупно коришћено земљиште на нивоу од 3,3 милиона хектара пољопривредног земљишта. Уколико се овај податак укрсти са подацима из регистра пољопривредних газдинстава, уочићемо да постоји разлика. Основни разлог налази се у чињеници да је упис у РПГ добровољан те да сви они који немају интереса да

подносе захтеве за мере подстицаја од стране надлежног Министарства за пољопривреду, по правилу не достављају податке у РПГ. Попис пољопривреде се очекује крајем 2012. године.

По подацима Геодетског завода (мај 2009. године), у приватној својини било је 67% земљишта, у државној 30%, друштвеној својини око 2%, док је у осталој врсти својине (задружна, мешовита и др) свега 1%.

Закључно са 31. децембром 2010. године, у поступцима пред Дирекцијом за реституцију, црквама и верским заједницама враћено је 33.288 ha 80 a 96 m² земљишта, од чега 10.028 ha 37 a 85 m² пољопривредног земљишта, 23.195 ha 72 a 96 m² шума и шумског земљишта и 64 ha 70 a 15 m² грађевинског земљишта. Враћено је и пословних и стамбених објеката у површини од 62.362 m², од чега 49.055 m² пословних објеката, 9.905 m² стамбених објеката и 3402 m² осталих објеката, углавном комбинованих стамбено-пословних објеката и нешто мало објеката пољопривреде.

У поступку реституције у Републици Србији, црквама и верским заједницама највише је враћено шума и шумског земљишта – 68.49 % и пољопривредног земљишта – 21.13 %, а знатно мање грађевинског земљишта – нешто преко 7% од укупно траженог.

Укупно, кад је реч о земљишту, враћено је преко 40% у односу на тражено земљиште, а кад је реч о објектима проценат враћеног, у односу на тражено, је 16.31 %. Треба имати у виду да се овде ради само о имовини враћеној кроз натуралну реституцију (ин натура), док један знатан део имовине, очекивано око 40-45%, треба бити реституисан кроз новчано обештећење.

Како је Законом о враћању одузете имовине и обештећењу, који је Народна Скупштина Србије усвојила 26. септембра 2011. године, предмет враћања подржављено пољопривредно земљиште, шуме и шумско земљиште, које је одузето од физичких лица и правних лица на основу Закона о аграрној реформи и колонизацији из 1945. године, у наредном периоду значајне обрадиве површине биће предмет овог Закона, те ће се вратити првобитним власницима. Отуда проистичу пројекције да ће у наредном периоду доћи до померања тржишта пољопривредног земљишта у Србији.

Сходно томе, ревитализацију и опоравак српског аграра треба посматрати интегрално водећи рачуна о томе да ће се за 2 године променити власничка структура, са доминантним учешћем приватно-акционарског власништва, што налаже потребу да се за наредне 3-5 година конципира краткорочна аграрна пројекција која ће представљати добру основу за израду дугорочне стратегије аграрног развоја.

Уколико Србија са Европском унијом не успе да обезбеди пролонгирање забране продаје пољопривредног земљишта страним грађанима које је планирано до 2014. године, страни држављани ће бити у прилици да за мале паре купују пољопривредно земљиште у нашој земљи.

Просечна величина земљишног поседа у пољопривредним газдинствима у Републици Србији износи 4,34 хектара³. Просечна величина земљишта у Републици

³ Егзактни подаци о просечној величини газдинства мерено површином обрадивог земљишта, добиће се након пописа пољопривреде планираним за 2012. годину. Упоредне податке из Регистра пољопривредних газдинстава треба узети са резервом због чињенице да је упис у Регистар

Србији, указује на веома велику разлику у односу на пољопривреднике из Европске Уније где је просечна величина земљишта у газдинству на нивоу од чак 60 хектара по једном газдинству. Поређења ради, у Европској Унији је 1957. године забележена просечна величина поседа од 3,89 хектара по једном газдинству, да би се мерама аграрне политике дошло до укрупњавања пољопривредних газдинстава како би се величина земљишта по газдинству у протеклих пет деценија увећала 15 пута. Укрупњавање пољопривредних газдинстава повећало је и продуктивност самих пољопривредних произвођача. Највећа продуктивност остварује се у Савезној Републици Немачкој где један пољопривредни произвођач храни 152 становника, док његов колега из Србије храни свега 18 становника.

Тенденција претварања породичних фарми у велика, комерцијална газдинства, предузећа, испољава се код газдинстава на подручју Војводине, посебно у нисконасељеним областима у којима постоји изражена тенденција старења становништва. Међутим, значајан део површина које ова газдинства користе чини рентирано земљиште. Улагања газдинстава која рентирају земљиште у друге инпуте нису пропорцијално већа, што се може објаснити неповољним економским положајем пољопривреде и недовољно структурираним тржиштем.

У оквиру приватног сектора пољопривредне производње, јавља се група комерцијалних газдинстава, која производе превасходно за потребе тржишта. Међу овим произвођачима издвајају се две посебне групе: прва група се састоји од оних пољопривредника који поседују велика газдинства и превасходно су оријентисани ка екстензивној пољопривредној производњи, а друга група се састоји од оних који поседују мало мање хектара искоришћених за производњу воћа и поврћа високог квалитета (интензивна пољопривредна производња).

3.3. Пољопривредна производња

Република Србија је значајан произвођач житарица на нивоу Европе и други највећи регионални произвођач по засејаним површинама под кукурузом, после Румуније. Према подацима FAO⁴ за 2010. годину, када говоримо о површинама под кукурузом, Србија заузима четврто место у Европи, док је по површинама под пшеницом била на седамнаестом месту у Европи са приносом од 1.630.400 тона, односно 3,4 t/ha, што Србију пласира на 24. место у Европи. Кукуруз се у Републици Србији гаји просечно на површини од 1,2 милиона хектара и заузима 15. место у свету и 5. место у Европи са приносом од око 7,2 милиона тона, односно у просеку око 5,89 t/ha.

Трендови који прате производњу житарица генерално су стабилни уколико изузмемо смањење површина под пшеницом, као последицу значајног раста

добровољан, те је не постојање мера субвенције протеклих година за правна лица и велике земљопоседнике допринео да управо ова циљна група не уписује земљиште у Регистар. Са друге стране, неинформисаност пољопривредника и неповерење у државни систем, такође доприноси не уписивању земљишта у Регистар.

⁴ FAO – Food and Agriculture Organisation of the United Nations

засејаних површина профитабилним индустријским културама (соја, сунцокрет, шећерна репа).

Треба истаћи и податак да је Србија 2010. године била једна од најбоље пласираних земаља у Европи и свету по производњи соје и сунцокрета, што указује на примену високих агротехничких мера. Унапређена пољопривредна производња, у овом случају у производњи соје, довела је Србију до трећег места по површинама под овом културом, и четврто место у Европи по приносу по хектару (3,2 t/ha), док је у региону избила на прво место. Са производњом сунцокрета, Србија је посматране године била на 9. месту по приносу ове културе у тонама по хектару (2,2 t/ha). Са производњом шећерне репе, Србија је заузела 14. место у свету по површинама под овом културом, док је у Европи по приносу по хектару била на 11. месту (50 t/ha) и првом месту у региону.

Иако је држава у последњих неколико година издвајала већа средства за подстицање ратарске производње и иако су остварени помаци у производњи ратарских култура, помоћ државе је свакако неопходно увећати како би се српски пољопривредници субвенцијама могли такмичити са пољопривредним произвођачима у Европи који далеко више улажу у агротехничке мере и самим тим остварују значајне резултате. Наведени подаци указују на значајне потенцијале које Србија има, а који су скривени у релативно ниском просечном приносу појединих ратарских култура.

У 2010. години забележен је раст цена произвођача производа пољопривреде и рибарства у просеку за 14,9% у односу на 2009. годину. Највећи утицај на раст цена имали су следећи производи: жита (37,8%), сунцокрет (120,3%), дуван (11,5%), малине (15,1%) и кравље млеко (7,7%).

Прерађивачка индустрија 2012. у односу на 2011. годину бележи раст цена од 3,9%, међутим, у фебруару 2012. године забележен је пад индекса цена произвођача производа пољопривреде и рибарства на територији Републике Србије за 0,8%. На такво кретање индекса највише је утицао пад цена: млека сунцокрета и товљених свиња до 110 кг . Пољопривредну производњу већ низ година прати стагнација, у сточарству и опадање, а капацитети прерађивачке индустрије се не искоришћавају.

3.3.1. Ратарска производња

За производњу појединих кључних усева као што су житарице и уљарице, пољопривредници су значајно побољшали своју продуктивност. Површина земљишта за ратарску производњу је остала стабилна током последњих пет година. Житарице доминирају семенском производњом у Србији и њихово учешће у засејаним површинама износи 60% односно 47% у укупним обрадивим површинама.

Остварена производња код значајних биљних култура у 2010. години је изнад нивоа производње која је била у 2009. години.

Табела бр 1.: Производња ратарских култура од 2008-2010 године у Србији

Република Србија						
	2008		2009		2010	
	производња у (t)	принос ha/t	производња у (t)	принос ha/t	производња у (t)	принос ha/t
Пшеница	2.095.403	4,3	2.067.555	3,6	1.630.546	3,4
Кукуруз	6.158.122	4,8	6.396.262	5,3	7.207.191	5,9
Сунцокрет	454.282	2,4	377.549	2,4	378.409	2,2
Соја	350.946	2,4	349.193	2,4	540.859	3,2
Шећерна репа	2.299.773	47,8	2.797.596	45,6	3.324.847	50,0
Уљана репица	51.907	2,9	44.300	2,4	24.399	2,0

Извор: Републички завод за статистику

Табела бр 2.: Производња ратарских култура од 2008-2010 године у Војводини

Регион Војводине						
	2008		2009		2010	
	производња у (t)	принос ha/t	производња у (t)	принос ha/t	производња у (t)	принос ha/t
Пшеница	1.174.972	4,8	1.191.440	4,0	904.037	3,7
Кукуруз	3.959.261	5,5	4.000.283	5,9	4.688.778	6,7
Сунцокрет	425.957	2,5	350.239	2,4	351.166	2,3
Соја	326.655	2,5	321.260	2,4	507.219	3,2
Шећерна репа	2.218.947	48,3	2.697.758	45,6	3.236.914	50,2
Уљана репица	48.329	2,9	38.677	2,4	20.451	2,1

Извор података: Републички завод за статистику

Према подацима Републичког завода за статистику (РЗС) у 2010. години остварена је рекордна производња и рекордан принос у готово свим ратарским усевама. Упоредијући 2010. годину са 2009. годином, већа производња остварена је код кукуруза и то за 12,5%, код шећерне репе за 17,2%, код соје за 49,5% и сунцокрета 0,6%.

У односу на десетогодишњи просек производња кукуруза је већа за 32,3%, шећерне репе за 35,9%, сунцокрета за 9,5% и соје за 76% чиме се недвосмислено потврђује да је производња у последњим годинама бележила раст.

У производњи сунцокрета просечан трогодишњи принос у Србији је међу највећим у Европи и износи 2,13 t/ хектару (европски просек је 1,38 t/ хектару, а 1,70 t/ хектару у ЕУ). Највећи просек у Европи остварен је и код соје који у Србији износи 2,38 t/ хектару док је европски просек 1,52 t/ хектару. Производне резултате у ратарској производњи у 2010. години, пратили су и добри финансијски ефекти због великог раста цена појединих култура. Према овим финансијским резултатима код пет најважнијих ратарских култура у Србији, највећи ефекти су постигнути у производњи кукуруза, затим пшенице, соје и шећерне репе. У току 2010. године јесења сетва је извршена на укупно 638.424 хектара, што је за 1,2% мање него 2009. године.

У 2010. години једино је код пшенице дошло до слабијег приноса који је резултат изузетно неповољних временских прилика, велике количине падавине у пролећном периоду и великих поплавлених површина под пшеницом чиме су усеви у потпуности уништени.

Производња најзначајнијих ратарских култура у Србији последњих година бележи раст без обзира на варирање засејаних површина и упркос неповољним временским приликама. Уважавајући негативне временске прилике, јасно је да се раст приноса и производње не дешава случајно. Велики удео у томе имају мере подршке од стране државе које су конципиране управо тако да се обезбеде бољи приноси и квалитет. Субвенцијама се подстиче примена агротехничких мера, декларисаном семенског материјала, као и већа употреба минералних ђубрива.

3.3.2. Повртарство

Република Србија има повољне услове за гајење већине повртарских култура. Највише се гаји средње рано и средње касно поврће, мада постоје добри услови и за рано и касно гајење одређених врста поврћа. Зависно од услова и начина производње развиле су се: баштенска, њивска, интензивна индустријска производња и производња поврћа у заштићеном простору. У структури укупно засејаних површина у Републици Србији, поврће учествује са 9%, у укупној вредности пољопривредне производње учествује са 11,31%, док је у укупном извозу пољопривредних производа учешће поврћа 9%.

Поврће се узгаја на око 281.000 хектара, што представља 9% од укупних површина ораница. У производњи поврћа најзаступљенији су кромпир (41%), купус и кељ (15%), диње и лубенице (10%), парадајз (9%), паприка (8%) и лук (6%).

Повртарство омогућава интензивно коришћење земљишта и система за наводњавање сменом две до три врсте у току године на њиви и у заштићеном простору. Специфичност великог броја повртарских култура омогућује и производњу хране у климатски неповољним условима, коришћењем различитих начина и система производње. Производња поврћа представља једну од најинтензивнијих грана биљне производње што се изражава величином приноса по јединици површине, оствареним дохотком, нето приходом и учешћем људског рада. Тако на пример може да обезбеди пет до осам пута већу вредност производње а иста производња у пластенику 190-250 пута у односу на пшеницу.

Повртарска производња тесно је везана са развојем прерађивачких капацитета, односно поврће чини сировину за различите облике прераде. Богатство хранљивих и заштитних материја чини поврће значајним у исхрани људи. У целини је поврће сем легуминоза храна ниже енергетске вредности и у исхрани осигурава око 12% потребне енергетске вредности за човека.

Табела бр 3.: Производња поврћа у периоди од 2002-2010. године у Србији

Производња поврћа		2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Кромпир	Површина (ha)	91.199	88.131	89.050	85.034	84.434	81.000	81.000	78.169	76.675
	Укупан принос (t)	917.58	679.31	975.09	969.56	930.31	743.000	844.000	898.28	887.36
	Принос (kg/ha)	10.061	7.707	10.949	11.402	11.018	9.110	10.390	11.492	11.573
Парадајз	Површина (ha)	21.177	21.209	20.855	20.428	20.947	20.583	20.583	19.921	20.181
	Укупан принос (t)	199.18	163.61	184.69	169.08	189.22	152.01	176.5	189.35	189.41
	Принос (kg/ha)	9.405	7.713	8.855	8.276	9.033	7.385	7.385	9.505	9.386
Грашак	Површина (ha)	14.306	13.033	13.109	11.926	12.389	13.149	13.149	13.481	13.258
	Укупан принос (t)	36.133	24.919	33.093	32.807	36.502	35.384	42.058	38.895	36.733
	Принос (kg/ha)	2.525	1.911	2.524	2.750	2.946	2.691	2.691	2.885	2.771
Пасуљ	Површина (ha)	24.716	24.794	24.145	23.162	22.678	23.000	21.000	21.202	20.268
	Укупан принос (t)	27.784	20.535	27.956	29.961	54.585	39.000	42.000	46.337	43.237
	Принос (kg/ha)	1.124	828	1.157	1.293	2.406	950	1.070	1.218	1.194

Извор података: РЗС

У последњих десетак година, дошло је до промена у сектору поврћа које су условљене приватизацијом комбината и прерадних капацитета, укрупњавањем парцела на приватним газдинствима, гашењем великог броја земљорадничких задруга и трговинских предузећа у друштвеној својини и отварањем ланаца супермаркета. Успостављени су нови тржишни ланци који су у највећој мери базирани на производима са приватних газдинстава, тржишном одређивању цена, значајном варирању цена и непостојању сигурности откупа.

3.3.3. Воћарство

Идеални климатски услови у Србији дају предност узгајању многих сорта воћа. Њена територија је богата областима са микроклимом која су савршено погодна за органску производњу воћа што чини развој сектора изузетно обећавајућим. Већина сорти се узгаја у савршеним условима, ручно се беру и пажљиво складиште и пакују. Већина воћних сорти се у Србији још увек узгаја на малим породичним газдинствима са ниским просечним приносима.

Површине под воћњацима обухватају 244 хиљаде хектара што чини 4,7% укупних обрадивих површина. Воћарство је једна од најпродуктивнијих пољопривредних грана. За гајење воћака могу да се користе и земљишта слабија у погледу физичких, хемијских и других особина као и земљишта са већим нагибом.

Воћарство као облик биљне производње одликује се низом компаративних предности у односу на остале гране пољопривреде. Производњом воћа остварује се 10-20 пута већа вредност производње по хектару него при производњи пшенице и кукуруза.

Производња воћа и прерађевина од воћа веома је профитабилна делатност нарочито када је у питању извоз. У том погледу потребно је предузети значајне мере у правцу интензивирања воћарске производње као и осавремењавања и специјализације прерађивачких капацитета. Тржишно оријентисано воћарство може бити високопрофитабилно само уколико је технологија гајења усклађена са захтевима тржишта.

Производња воћа у нашој земљи је значајна јер постоје изванредне могућности за успевање готово свих воћних врста, које своју подлогу налазе у повољним климатским и земљишним условима. Међутим, повољни услови нису у складу са нивоом производње воћа, поготово неких воћних врста, где су могућности знатно веће. Ипак постигнути ниво развоја воћарства показује да будући развој треба усмерити на још интензивнију производњу, коју карактеришу високи приноси квалитетних плодова. Индустијска прерада воћа је прилично развијена у Србији и представља интегрални део прехранбене индустрије.

Табела бр 4.: Род важнијих врста воћа (у тонама) у Србији

Врста воћа	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.
Јабука	198.030	240.000	245.000	236.000	281.868	239.945
Крушка	46.739	57.717	60.523	61.886	67.771	47.501
Шљива	304.351	556.000	681.000	607.000	662.631	426.846
Бресква	51.618	59.127	65.624	62.666	77.230	68.636
Кајсија	13.633	21.863	22.952	22.301	31.157	22.936
Трешња	19.767	23.302	28.546	29.551	29.228	22.201
Вишња	63.870	80.510	99.893	89.746	105.353	66.224
Орах	20.649	23.751	24.823	24.405	25.172	21.419
Јагода	32.299	35.457	33.129	37.924	35.799	32.973
Малина	84.331	79.680	76.991	84.299	86.961	83.870

Извор података: РЗС

У засадима јабуке у Републици Србији водећа сорта је ајдаред са 44%, затим следе златни делишес са 14%, црвени делишес са 7,6%, грени смит са 7,2%, док су остале сорте заступљене у мањој мери.

Према подацима FAO, Србија је по производњи јабука заузела девето место у Европи са 35.000 хектара и друго место у региону. Принос посматране године је био око 6,9 t/ha.

У Републици Србији производња шљива, као и засађене површине под шљивама, заузимају прво место у воћарској производњи. Просечан принос шљиве у последњих пет година износио је 14 kg по стаблу. У последњих неколико година све је више модерних интензивних засада шљиве са густином садње од 800 до 1.200 садница по хектара, односно 14 t/ha.

Србија заузима високо место у свету и Европи по површинама које су под шљивом, те је 2010. године Србија имала 130.000 ha под шљивама и узела друго место у свету и прво у Европи. По приносима, наша земља је била четврта у свету и друга у Европи са просечним приносом од 3,3 t/ha када је укупан принос износио 426.846 t.

Вишња је значајно и перспективно воће, пре свега са становишта извоза на међународно тржиште. Ова воћна врста налази се на трећем месту по површинама под воћем у Републици Србији, као и по укупној вредности производње воћа. Просечан број родних стабала под вишњом у Републици Србији износи 8,6 милиона, са тенденцијом благог раста по просечној стопи од 1,6% годишње. Принос вишње по

стаблу у последњих пет година у Републици Србији износи 10 kg по стаблу, односно 8 до 10 t/ha. У структури производње воћа, вишња учествује са 13,8%.

Република Србија је један од највећих светских произвођача малине, а највеће површине под овим воћем су у Западној Србији (Ариље, Пожега, Ужице, Љубовија) где се производи око 55% од укупне производње, Северозападна Србија (Ваљево, Шабац, Осечина) са 35% производње и Југозападна Србија (Брус, Александровац и Куршумлија). Једна трећина светске производње малине врхунског квалитета, произведе се у Републици Србији. Просечан принос малине у последњих пет година износио је 5,3 t/ хектара што је за 6% више у односу на остварени европски просек. Просечна европска производња малине износи 357.000 t. Године 2010., Србија је заузела треће место на свету а друго у Европи по производњи малине (15.171 ha), односно, убедљиво прво месту у региону. Такође, исте позиције су јој припале и уколико се посматра принос овог производа у тонама где је посматране године принос износио 5,5 t/ha.

3.3.4. Виноградство и винарство

Виноградско-винарски сектор у Републици Србији има дугу традицију и тренутно неискоришћен потенцијал који се огледа у успешном гајењу винове лозе на сиромашним земљиштима у брдско-планинским подручјима, а самим тим могућношћу интензивнијег руралног развоја тих области.

Производња грожђа се претежно обавља на приватним породичним поседима у оквиру пољопривредних газдинстава, са изузетком десетак великих винарија (бивше друштвене винарије) које имају сопствене винограде. Готово 70% површина под виноградима је у поседу индивидуалних произвођача и будући да они немају развијене сопствене прерађивачке капацитете највећи део продукције нуде за откуп винарским кућама.

Приватно винарство у Србији почело је 1996. године и у последњих нешто више од 15 година, направљени су значајни помаци. У Србији данас постоји све већи број индивидуалних произвођача који улажу у прерађивачке капацитете правећи квалитетна и врхунска вина. Српски винари су последњих година присутни на значајним европским такмичењима где остварују веома добре резултате. Очекивања су да ће уз подршку државе, српско винарство наставити да прави значајне резултате и у будућности.

Виноградска производња је у великој мери условљена годишњим климатским условима и варира од године до године око просечне вредности од 347.963 t грожђа (статистички подаци од 2005. до 2010. године).

На територији Републике Србије је на основу статистичких података 1955. године било око 135.000 хектара винограда, да би 2009. године површине биле смањене на око 58.000 хектара. У периоду од 2005. до 2011. године највише винограда са наслоном подигнуто је у сремском, а затим у западноморавском рејону.

Потрошња вина је такође дуго била у опадању, али је новим државним мерама и појавом приватних породичних винарија мањег капацитета које производе висококвалитетна вина, стање делимично поправљено и запажа се постепено повећање производње вина са географским пореклом, као и потрошња висококвалитетних вина.

С обзиром на то да Република Србија увози приличне количине црвеног вина, пре свега из Македоније и Црне Горе, посебну пажњу треба у аграрној политици посветити тим рејонима.

Производња вина са географским пореклом расте, па се број произвођача који су у процедури контроле производње грозђа и вина са седам у 2008/2009. години повећао на 40 у 2009/2010. години, односно 49 у 2010/2011. години. Међутим, према подацима Министарства пољопривреде, трговине шумарств и водопривреде, број произвођача вина са географским пореклом је опао у 2011/2012 години и износи 41.

Према подацима FAO, 2010. године у Србији је било 50.000 ha под виноградима, што је нашу земљу позиционирало на 12. место у Европи. Укупан принос посматране године износио је 330.070 t, чиме је Србија заузела 10. место. По приносу грозђа, позиционирали смо се на 12. место у Европи и 24. место у свету са 6,6 t/ha.

Табела бр. 5: Површине под виновом лозом и производња грозђа у периоду од 1980 - 2010. године у Србији

Година	Површина (хектара)	Количина (t)
1980	101.508	604.000
1990	86.988	349.000
2000	70.634	327.000
2005	69.000	240.643
2006	69.000	359.454
2007	69.000	353.343
2008	69.000	372.967
2009	69.000	431.306
2010	50.000	330.070

Извор података РЗС

Стратегијом развоја пољопривреде и Националним програмом за пољопривреду 2010-2013, Министарство надлежно за пољопривреду и рурални развој спроводи комплетну реформу законске регулативе која регулише област виноградарства и винарства у Србији кроз усаглашавање са важећим законским прописима Европске Уније. Тиме је иновирање рејонизације незаобилазна основа за трансформацију система географског порекла, као и правилну расподелу буџетских средстава по виноградарским подручјима и само за рејониране сорте.

Према новом концепту будуће рејонизације виноградарских географских производних подручја, предвиђено је да Србија у уместо досадашњих девет буде подељена на 22 винска региона. Законом о вину (Сл. Гласник РС, бр. 41/2009) су прописане две квалитетне категорије вина са географским пореклом: регионално вино, са ознаком Г.И. (географска индикација) - произведено у оквиру региона (минимум 85% грозђа из датог рејона), које одговара „PGI“ (protected geographical indication) категорији вина у Европској унији и квалитетно вино са географским пореклом, које одговара „PDO“ (protected designation of origin) винама.

Највећи удео у производњи вина имају стона вина, преко 65% (вина која немају географско порекло), квалитетна вина су заступљена са око 20%, док врхунска вина заузимају мање од 15% укупне производње. Што се тиче односа белих и црвених вина тај проценат се креће око 64% према 36% у корист белих вина.

3.3.5. Сточарска производња

Показатељ степена развијености укупне пољопривредне производње једне земље свакако је учешће сточарске производње у производној структури пољопривреде. У структури бруто остварене вредности, учешће биљне производње у Србији износи 70%, а сточарске само 30%, што је показатељ недовољне развијености пољопривреде као сектора привреде земље. Без стабилне и развијене сточарске производње нема ни развијене пољопривреде.

У укупној вредности пољопривредене производње у 2010. години, сточарска производња учествовала је са 31,6%. Вредност сточарске производње у односу на претходну годину је већа, за 1,1%. У оквиру структуре сточарске производње вредност говедарства мања је за 3,2%, док је овчарства већа за 3,4% и живинарства за 9,1%.

Примарна сточарска производња у говедарству се одвија на око 305.000 домаћинстава (просечно 3,83 по домаћинству), гајењу свиња на око 343.000 домаћинстава (просечно 7,71 по домаћинству) и гајењу оваца на око 142.000 домаћинстава (просечно 15,89 по домаћинству).

У 2010. години вредност реализоване сточарске производње у Србији процењена је на 1.570 милиона USD што је за 105 милиона USD мање него у претходној години.

Табела бр. 6: Бројно стање стоке у Србији (у 000)

Година	Говеда	Свиње	Овце	Живина	Козе
2006	1.106	3.999	1.556	16.595	162
2007	1.087	3.832	1.606	16.422	149
2008	1.057	3.594	1.605	17.188	154
2009	1.002	3.631	1.504	22.821	143
2010	938	3.489	1.475	20.156	128

И поред изразито повољних природних услова, званични подаци показују да је број скоро свих врста стоке опао током последњих петнаест година.

Разлози лошег стања су: редуцирано домаће тржиште и ниска куповна моћ становништва, с једне, и изгубљено светско тржиште са друге стране; транзиција и приватизација; непостојање дугорочне стратегије развоја сточарства; технолошка и техничка неспремност већине прерађивачких капацитете за извоз; немогућност производње већих контигената истог квалитета, неорганизованост примарне производње и слаба повезаност сточара и прерађивача; као и недовољно и споро обнављање расног састава стоке. Отуда његова готово потпуна маргинализација у извозу пољопривредних производа. Сасвим је сигурно да Србија мора повећати свој извоз ако жели да повећа своју производњу меса.

3.3.6. Органска производња

Стални раст тражње за органским производима у свету указује на то да овај производни метод може бити веома профитабилан уколико се на прави начин користе природни ресурси, знање и производно искуство. Од култура су најзаступљеније житарице и крмно биље, а од вишегодишњих засада воће и винова лоза.

Укупна површина обрадиве земље у Републици Србији, намењена органској производњи износи 6.237 хектара од чега је 3.635 хектара у конверзији, 2.602 хектара земљишта је сертифициковано и 3.324 хектара је под пашњацима.

У Србији је тренутно регистровано укупно 319 произвођача органске хране од којих се 271 баве биљном органском производњом а 42 произвођача су усмерени на производњу органском меса и рибе.

Последњих десет година производња и прерада органских производа постаје све популарнија и економски значајнија. То је и разумљиво с обзиром да мере и поступци који се користе у конвенционалној производњи (интензивна обрада земљишта, гајење само једне врсте на већим површинама, примена минералних ђубрива, хемијска контрола корова, штеточина и болести и генетичка манипулација гајеним биљкама) имају за циљ повећање продуктивности.

3.4. Утрошак хране

Услед ниже стопе прихода, утрошак основних прехранбених производа по становнику у Србији је мали. Посебно је евидентан дисбаланс у утрошку меса, који је традиционално веома важан у Србији, међутим, због високе цене меса, утрошак по становнику је много мањи него у ЕУ. У поређењу са ЕУ чини се да је утрошак житарица по становнику много виши.

Производња свињског меса је друга по вредности пољопривредна производња у Србији. Традиционално, доминира на породичним поседима и претежно је усмерена на производњу за сопствене потребе.

Млекарство је сектор који бележи значајан пад у производњи које је највише изражено смањењем млечности по грлу и броју млечних грла. Садашња производња је око 1.462 милиона литара (што је за 343 милиона литара мање него 1990. године) млека.

Потрошња меса и млека у Србији је веома скромна и по становнику износи 34 килограма, односно, 56 литара на годишњем нивоу, што је далеко испод европског просека. Просек у ЕУ износи око 80 килограма меса и око 86 литара млека на годишњем нивоу по глави становника.

У Србији се знатно мање троши и воће и поврће, те са 62,1 килограма воћа и 136,1 килограма поврћа по становнику, наша земља заостаје два до три пута у односу на просек потрошње у ЕУ.

3.5. Трговина пољопривредним производима

За спољнотрговинску размену Србије велики значај имају потписани споразуми о слободној трговини. Основни циљ СТО је либерализација и олакшање међународне трговине ради постизања одрживог економског раста и свеукупног просперитета земаља чланица. Чланство у СТО представља један од кључних корака интеграције земље у модерне међународне економске односе. Он је истовремено и важан елемент подршке процесу унутрашњих економских реформи, као и неопходан корак у процесу придруживања и приступања ЕУ.

Под покровитељством Пакта за стабилност Југоисточне Европе, министри спољне трговине девет земаља региона потписали су 19. децембра 2006. године у Букурешту Споразум о измени и приступању Споразуму од слободној трговини у Централној Европи (СЕФТА). Закључивањем СЕФТА споразума, остварен је услов за равномернији и бржи привредни развој, усклађивање регулативе са ЕУ и СТО, повећање инвестиција, конкурентности и извоза, тиме запослености и порасту стандарда.

Циљеви СЕФТА споразума су либерализација трговине робом, пољопривредним производима и услугама; елиминисање нецаринских баријера (ТВТ, SPS, царинске и остале административне процедуре) и примена мера за олакшавање трговине; хармонизација прописа са СТО и ЕУ у области спољне трговине; подстицање инвестирања стварањем стабилних, предвидивих и фер услова за инвеститоре; успостављање ефикасног механизма за решавање спорова; стварање зоне дијагоналне кумулације порекла између ЕУ, Турске и СЕФТА и припрема тј. увежбавање за европске интеграције.

Споразум о слободној трговини између Републике Србије и држава ЕФТА је потписан 17. децембра 2009. године, усвојен је у Народној скупштини 26. маја 2010. године. Због специфичне ратификационе процедуре 1. октобра 2010. године је отпочела примена Споразума између Србије и Швајцарске и Лихтенштајна, 1. јуна 2011. године са Норвешком и 1. октобра 2011. године са Исландом.

Споразум са Руском Федерацијом потписан је 28. августа 2000. године, ратификован 9. маја 2001. године. Примењен је даном потписивања. Листа производа на које се не примењује режим о слободној трговини сваке године се мења.

У Споразуму о слободној трговини између Републике Србије и Белорусије из режима слободне размене изузете су само три групе производа: шећер, алкохоли и цигарете. Посматрано према важећој царинској тарифи Републике Србије, то је у односу на укупан број тарифних ознака које се односе на пољопривреду, око 7%.

Споразум о слободној трговини између Републике Србије и Републике Турске потписан је у Истамбулу 1. јуна 2009. године, а ступа на снагу првог дана другог месеца после дана пријема последњег писменог обавештења дипломатским путем, којим стране обавештавају једна другу да су испуњени сви потребни услови предвиђени њиховим националним законодавствима за ступање тог споразума на снагу.

Споразум о слободној трговини у Југоисточној Европи - СЕФТА 2006 је потписан у Букурешту 19. децембра 2006. године између Албаније, Босне и Херцеговине, Хрватске, Македоније, Молдавије, Србије и Црне Горе и УНМИК/Косово.

Потписивањем СЕФТА споразума, као и билатералних споразума о слободној трговини са Руском Федерацијом, Белорусијом и Турском, пружа се шанса на

тржишту вишеструко већем од домаћег, да се савлада овај проблем и коришћење капацитета повећа на више од 80%. Истовремено ће то бити тест наше конкурентности са произвођачима хране у ЕУ.

Табела бр. 7: Спољна трговина, 2007-2011. година

Спољнотрговински биланс		у милионима USD				
Република Србија						
	2007	2008	2009	2010	2011	
Извоз	8.825	10.974	8.334	9.795	11.775	
Увоз	19.164	24.331	16.056	16.735	20.139	
Дефицит	-	-	-7.712	-6.940	-8.364	
Покривеност увоза извозом (%)	46,05	45,10	51,97	58,53	58,47	

Извор: РЗС

Чланице ЕУ су главни трговински партнери Србије. Од 2001. године остварен је стални раст обима робне размене, уз просечно учешће ЕУ у укупној трговинској размени Србије од преко 50%. Извоз у ЕУ је у 2010. години износио 55% укупног извоза Србије док је на страни увоза тај удео био 56%. У 2010. године у ЕУ извезли смо робу у вредности од 4,2 милијарде евра, а увезли 7 милијарди евра. Према регионалној расподели у оквиру ЕУ чланица у 2010. години највећи извозни партнери наше земље били су Италија, Немачка, Румунија, Словенија, Аустрија, Мађарска и Француска (Табела бр. 8). Када посматрамо увоз, прворангирани трговински партнер Србије из ЕУ је Немачка, а затим следе Италија, Мађарска, Румунија, Бугарска и Словенија. Суфицит у размени бележимо са Румунијом, Кипром, Летонијом и Литванијом. Током 2011. године када је укупан извоз износио 11.775 милијарди USD, у првих десет земаља извозница сврстане су: на првом месту Немачка, затим Италија, Босна и Херцеговина, Црна Гора, Румунија, Руска Федерација, Словенија, Македонија, Хрватска и Аустрија, којима је извезено 69,9% укупно извезене вредности.

Табела бр. 8: Првих десет земаља спољно-трговинских партнера Републике Србије, 2011., РЗС

Земља	Извоз	
	мил. USD	% од Σ
Укупно	11.775	100
Немачка	1.330	11,3
Италија	1.306	11,1
Босна и Херцеговина	1.191	10,1
Република Црна Гора	891	7,6
Румунија	812	6,9
Руска Федерација	792	6,7
Словенија	526	4,5
Република Македонија	525	4,5
Хрватска	468	4,0
Аустрија	371	3,2

Наш други партнер по важности су земље СЕФТА споразума, са којима је у 2010. години остварен суфицит у размени од 1.090,6 милиона ЕУР, а који је резултат

значајног извоза пољопривредних производа (житарице и производи од њих и разне врсте пића), као и гвожђа и челика. Извоз Србије у земље СЕФТА у 2010. године је износио 2.140,8 милиона ЕУР, а увоз 1050,1 милиона ЕУР. Покривеност увоза извозом у размени са земљама СЕФТА споразума износила је 203,8%.

Табела бр. 9: Структура извоза и увоза, Република Србија, 2010-2011. година.

	Извоз		Увоз	
	2010	2011	2010	2011
Индустријске земље	49,8	49,6	53,3	52,8
ЕУ	96,8	96,8	91,9	92,4
ЕФТА	1,4	1,6	2,6	2,3
Остале развијене земље	1,8	1,7	5,5	5,2
Земље у развоју	50,2	50,4	46,7	47,2

Извор: РЗС

Најважнији производи у спољно-трговинској размени у 2011. години, односно, извозни производи били су: кукуруз, гвожђе и челик, пнеуматске гуме за аутомобиле, сетови проводника за авионе и друга возила, електрична енергија, малине, шећер од шећерне репе и трске, плоче, лимови, траке од бакра и лекови. Од увозних производа издвајају се: нафта и уља од битуминозних минерала, природни гас, гасна уља, лекови за малопродају, аутомобили, кокс и полукокс од каменог угља, рафинисани бакар, остала лака уља и производи, телефони за мрежу станица или друге мреже и електрична енергија.

3.6. Прехрамбено-прерађивачка индустрија

Гране прехрамбене индустрије које доминирају и обезбеђују разноврсну снабдевеност тржишта храном у Републици Србији су производња: брашна и производа од брашна, јестивог уља и производа од уља, шећера, прерада поврћа и воћа, млека и производа од млека, меса и производа од меса, кондиторских производа, безалкохолних и алкохолних пића.

Прехрамбено-прерађивачка индустрија је важна привредна грана у Србији због своје снажне везе са пољопривредом и високе стопе учешћа у запослености. Већ је дошло до значајног напретка у модернизацији и технолошком побољшању многих делова прехрамбено-прерађивачке индустрије путем приватизације, као и њихове оријентисаности ка тржишту и усклађивању са стандардима квалитета и здравствене заштите ЕУ, што је унапредило њихову конкурентност. Међутим, многи други погони за прераду остају у прехрамбеном сектору и суочавају се са превеликим капацитетом, застарелом технологијом и ниском конкурентношћу. Приоритет се ставља на њихову модернизацију и унапређење конкурентности.

Учешће пољопривреде у БДП-у 2010. године било је 8,5%, док је прерађивачка индустрија, која обухвата прехрамбену индустрију, учествовала у БДП-у са 13,5%.

Међутим, и поред релативног смањења удела пољопривреде и прехранбене индустрије у БДП, тај сектор знатно доприноси осталим индустријским секторима који зависе од сировина из пољопривреде, индустрији инпута за пољопривреду и пратећим услужним делатностима.

На основу расположивих података, указује се на то да перманентно постоји релативно низак степен коришћења капацитета прехранбене индустрије, који се креће од 30% до 50%. Највише се користе капацитети за производњу минералне воде, уљаре, млинови, капацитети за прераду воћа и поврћа, за производњу кондиторских производа, пиваре, млекаре и шећеране, а најмање капацитети за прераду сточне хране и кланице. Остварен динамичан раст у том периоду свакако је резултат значајних инвестиција у прехранбену индустрију.

3.7. Шумарство

Укупна површина шума у Србији износи 2.252.000 хектара, а шумовитост 29,1%, што је нешто ниже од просечне шумовитости Европе. Површина државних шума, којима газдују јавна предузећа износи 1.194.000 хектара, што је 53% површине шума и шумског земљишта у Србији.

Два су јавна предузећа која газдују шумама на триторији Републике Србије. ЈП "Србијашуме" Београд управља, односно газдује државним шумама и шумским земљиштем на површини 850.752,24 ха и обавља стручне послове у шумама сопственика на површини 1.058.387,00 ха, односно осталим 47% шума (стање 31.12.2010. године).

Укупна површина шума и шумског земљишта на територији АП Војводине износи 175.136,05 ха. ЈП „Војводинашуме“ газдује на 130.589,26 ха. Највећи део ових шума је у државном власништву 135.191,33 ха или 96,07%, док се у приватном власништву налази 5.567,09 ха или 3,96%. Већи део шума у државном власништву представљају заокружене и издвојене целине као што су: Национални парк „Фрушка гора“, „Делиблатска пешчара“, „Вршачки брег“, „Сточарска пешчара“, Посавина, Подунавље, Порамишје и Потисје. Преосталих 10% шума је разбацано на простору површине од око 2 милиона хектара.

Опште стање шума је незадовољавајуће, а садашње стање државних шума карактерише: недовољан производни фонд, неповољна је старосна структура, незадовољавајућа је обраслост и шумовитост, неповољно састојинско стање – велико учешће састојина прекинутог склопа и закоровљених површина, незадовољавајуће здравствено стање.

Вештачко пошумљавање у 2010. години веће је него у 2009. години, и то за 61 хектар, што представља повећање за око 3% у односу на претходну годину. Укупна површина која је пошумљена у 2010. износи 2.204 хектара. Површина пошумљена четинарским врстама износи 1.120 хектара, што чини око 51% од укупно пошумљених површина током 2010. године. У државном сектору пошумљено је 1.505 хектара, а у приватном сектору 699 хектара земљишта.

Вештачко пошумљавање у последњих пар година прати позитиван тренд, те је 2011. године у односу на 2010. годину пошумљено више за 28%. године 2011., пошумљено је 2.821 ха (2.014 ха државних шума и 807 ха шума у приватном власништву), док су на 6.547 ха подигнуте плантаже и заштитни појасеви.

Србија се сматра средње шумовитом земљом и од укупне површине територије (Војводине и Средње Србије) под шумом је 25,5%, а ако се у то укључе шикаре и шибљаци, онда би укупна шумовитост била преко 30%.

Стање шума, као ресурса који се простире на нешто више од 2 милиона хектара (око 1/3 укупне територије Србије), је незадовољавајуће и карактерише га високо учешће шума лошег квалитета, на неодговарајући начин негованих вештачки подигнутих шума и недовољно учешће високо квалитетних и вредних високих природних шума.

Тренутно стање шума у државном власништву карактерише недовољан обим производње, неповољна старосна структура, незадовољавајућа густина засада и проценат површине под шумама, неповољно стање својина – висок проценат састојина са неуједначеним покривачем и површинама под коровом и незадовољавајући стандарди. Постојећи ниво производних процеса у шумарству, због технолошких и организационих недостатака као и због недостатка развијених путних мрежа у шумским областима утиче на шумарску делатност/управљање шумама. Квалификовани кадар није адекватан.

Однос шумске и пољопривредне површине је повољан и изнад је односа у Европи, што је такође велика предност за успешан развој пољопривредне производње. Међутим, добар део обрадивог земљишта је закишељен, као резултат неконтролисане употребе хемијских средстава, а у Војводини и заслањен, што све умањује производне могућности, а повећава трошкове производње. Потребне су одређене агротехничке мере за поправљање земљишне структуре – калцификације, већа употреба органског ђубрива и др. Очување и унапређивање стања шума и развој шумарства као привредне гране јесте приоритетни задатак државе.

3.8. Тржишна политика и политика цена у пољопривредној прехранбеној производњи

Тржиште служи да пренесе информацију потрошача о њиховој спремности да плате за различите врсте и квалитете производа.

Србија ужива повољне услове трговине са ЕУ који се првенствено огледају у вишим ценама ЕУ, у односу на светске тржишне цене, у поређењу са нижом ценом у Србији, тако да сви делови производно-потрошног система имају користи од приступа тржишту ЕУ. Да би се то десило тржишта би морала бити конкурентна да би се обезбедило да користи деле између себе трговци, прерађивачи и произвођачи. Ово захтева доступност тржишних информација свим учесницима на тржишту и обезбеђење да не постоји диспарат у подели профита између различитих интереса.

Политика цена и заштите домаће производње је једна од најосетљивијих питања са којим се сусреће пољопривредни сектор. Приоритетни задатак наше пољопривреде јесте потписивање међународних споразума, који ће имати за циљ сигурност у улагањима, у дефинисању јасне политике и интеграцију у тржиште ЕУ. Простор ЕУ представља тржиште са релативно високим ценама у односу на светско тржиште, али се и само налази под великим притиском да смањи заштиту своје пољопривреде.

Србији је потребно да преузме сигнале цена од овог великог тржишта у оној мери у којој јој је обезбеђен приступ, као и сигнале цена од својих других регионалних трговачких партнера. Сигнали цена на овим тржиштима представљају оне на које би српска пољопривреда требало да одговори.

Пољопривредник мора да зна и где је његово тржиште, шта потрошачи желе да купе, колико су спремни да плате за то, какав квалитет они траже? Цена је најважнији барометар, она је сигнал шта се догађа на тржишту, не само у Србији, него и у региону и свету. Да би водио успешан посао, пољопривредник мора да зна да тумачи овај барометар, барем толико успешно колико може да протумачи најаву времена – јер његов успех зависи од обе ствари.

3.9. Политика руралног развоја

Различита рурална подручја имају различите економске и физичке карактеристике и немогуће је припремити препоруку која ће покрити сва подручја. Предложене мере требало би да буду део националног програма и локалних акционих планова за развој села који би требало да следе после усвајања Стратегије.

Влада би, дакле, требало да установи генералне принципе политике, и њеног финансирања, приоритете и кораке ка њеном остваривању али детаљан развој и спровођење би требало препустити локалним и регионалним властима. Спровођење програма који ће се одвијати у датим оквирима требало би да се обавља на локалном нивоу.

Политика руралног развоја мора оставити простор за афирмацију и коришћење територијалних специфичности, тако да се кроз правилни избор циља подршке, омогући њихова максимална трансформација од ограничења ка могућностима развоја.

Децентрализацију подршке руралном развоју треба да прати изградња интерактивне мреже за подршку путем изградње капацитета у локалној заједници кроз локалну самоуправу, невладине организације, удружења, саветодавне службе и привредне субјекте.

Подршка руралном развоју треба да се одвија путем подршке економски атрактивним програмима насталим на нивоу локалне заједнице и дефинисаним од стране појединаца у руралним срединама, као и да буде иницирана одозго, путем промоције и размене добрих примера и пракси са сличним рејонима. Приоритет у подршци дати оним регионима, односно локалним самоуправама које донесу план руралног развоја.

У погледу административних капацитета за спровођење политике руралног развоја, унутар надлежног Министарства постоји део који се бави искључиво развојем села и пољопривреде.

Садашња политика ЕУ пружа велику подршку развоју руралних подручја како државама чланицама ЕУ тако и земљама кандидатима за чланство у ЕУ. Ефикасност политике руралног развоја и коришћења пред-приступних средстава у највећој мери зависи од иницијатива, организације и способности локалне заједнице и индивидуалних иницијатива на локалном нивоу. У складу са тим и ка интегрисању са ЕУ, Србија већ низ година у назад ради на овим питањима.

3.10. Регионална политика

Стратегија регионалног развоја Републике Србије за период од 2007. до 2012. године представља први стратешки развојни документ из области регионалног развоја који на конзистентан и целовит начин дефинише основне развојне приоритете регионалног развоја земље и начине њиховог остваривања у наредним годинама.

У Србији постоје значајне разлике у погледу регионалног развоја, са великим руралним областима које заостају у економском и друштвеном развоју. Основни циљеви политике регионалног развоја су: постепено смањење регионалних разлика; спречавање даљег пропадања неразвијених области као што је то случај јужне Србије; заустављање негативних миграторних кретања; спречавање непланског и нерационалног коришћења земљишта.

Регионална политика представља једну од веома значајних тема у процесу европских интеграција. Превасходно је осмишљена ради смањења привредних и социјалних разлика између држава и региона у ЕУ. У међусобно повезаном свету у коме живимо, постизање раста у једном региону води ка стварању нових радних места у другом. Ово је нарочито важно за Србију, где су регионалне разлике међу највишима у Европи.

Због разноликости Србије, све политике и програми неће имати исти ефекат у свим регионима, а одговор на одређене политике и програме ће се разликовати од региона до региона. Један партиципаторни приступ који доводи до децентрализоване разраде планова руралног развоја и планова локалног развоја (са територијалним приступом заснованим на локалним партнерствима) је стога од кључне важности како за рурални тако и за регионални развој. Многе мере, политике и програми који су креирани за спровођење на хоризонталном нивоу, а који су усмерени ка поспешивању руралног и пољопривредног развоја, се могу усмерити и постати део планова локалног развоја (као LEADER иницијатива) од којих би рурални развој имао значајне користи.

Уставне промене требало би да доведу до унапређења и јачања локалне самоуправе и других видова децентрализације државне власти. Различити нивои децентрализације, од локалног нивоа, преко региона до аутономних покрајина, треба да буду у функцији приближавања власти грађанима, односно што непосреднијег и ефикаснијег остваривања њихове суверености и политичке контроле органа власти. Процес децентрализације треба да се заснива на традиционалним економским и географским целинама и специфичним карактеристикама појединих подручја Србије.

Систем децентрализације треба да допринесе равномернијем регионалном развоју Србије у складу са економским и другим компаративним предностима појединих подручја. Он ће подстаћи и разноврсне економске и друге развојне иницијативе и коришћење компаративних предности ради лакшег и ефикаснијег интегрисања Србије у европске економске токове и регионалне асоцијације. При томе, сви облици и нивои децентрализације морају полазити од пуног уважавања државног јединства, то јест основних државних регулативних и интегративних функција, односно суверености Србије као државе.

На Самиту између држава ЕУ и Западног Балкана одржаном у Солуну 2003. године, констатовано је да ће „приближавање ЕУ ићи упоредо са развојем регионалне сарадње“. Регионална сарадња је принцип од највећег значаја за политичку стабилност, безбедност и привредни развој земаља Западног Балкана.

Подршка области регионалне сарадње допринеће ефикасном функционисању сарадње између земаља Југоисточне Европе, кроз подршку специјалном координатору Пакта за стабилност и подршку будућем секретаријату Савета за регионалну сарадњу.

Европска Унија значајну пажњу посвећује регионалном развоју, те је трећа компонента Инструмента за предприступну помоћ (IPA) доступна земљама кандидатима како би се припремиле за имплементацију и управљање кохезионом политиком Заједнице, поготово за коришћење средстава Европског фонда за регионални развој и Кохезионог фонда.

Последња компонента је намењена земљама кандидатима у циљу припреме за имплементацију и управљање заједничком пољопривредном политиком Заједнице. Имплементација помоћи у оквиру ове компоненте допринеће одрживом развоју пољопривредног сектора и руралних области као и успешнијој имплементацији *acquis communautaire* везано за Заједничку пољопривредну политику.

4. Опште информације о граду Зрењанину

4.1. Географске карактеристике

Град Зрењанин се налази у АП Војводини на западној ивици банатског лесног платоа, на месту где се каналисана река Бегеј улива у некадашње корито реке Тисе, на 20°23' источне географске дужине и 45°23' северне географске ширине. Спада у Средње-банатски округ и заузима површину од 1.326 km² што износи око 8,3% од целе површине АП Војводине и по том критеријуму, друга је по величини локална самоуправа у Републици Србији. По површини, град Зрењанин је већа од 25 светских земаља. Подручје града је изразито равничарски крај, те је под пољопривредним површинама 83,56% територије, док је свега 2,5% под шумама које се налазе у облику плантажа и култура у области река. Надморска висина Зрењанина је 80 метара, а на територији града креће се у распону од 77-97 метара.

Град Зрењанин граничи са општинама Кикинда (на северу), Житиште и Сечањ (на истоку), Опово и Ковачица (на југоистоку, београдском општином Палилула (на југу), Тител и Жабал (на западу) и Нови Бечеј (на северозападу). Река Тиса делом чини административну границу града Зрењанина и Средњо-банатског округа.

Зрењанин је од главног града Србије, Београда, удаљен 75 km, а од главног града АП Војводине, Новог Сада, 50 km, колико су удаљене и садашње границе Европске уније (Румунија). Овакав положај чини Зрењанин изузетно важним транзиционим центром и потенцијалним ресурсом на правцу север-југ и исток-запад.

Слика бр. 3: Република Србија

Ово подручје је раскрсница магистралних путних праваца који повезују Србију са Мађарском и Румунијом и то: Београд-Зрењанин-Српска Црња-Темишвар (Румунија), Београд-Зрењанин-Нови Кнежевац-Сегедин (Мађарска).

Подручје града Зрењанина је најгушће речно чвориште у Европи, где протиче више водених токова: Бегеј, Тамиш, Тиса, Караш и каналска мрежа Дунав-Тиса-Дунав.

Град Зрењанин чине 22 насељена места: Зрењанин, Арадац, Банатски Деспотовац, Бело Блато, Ботош, Чента, Ечка, Елемир, Фаркаждин, Јанков Мост, Клек, Книћанин, Лазарево, Лукићево, Лукино Село, Меленци, Михајлово, Орловат, Перлез, Стајићево, Тараш и Томашевац.

4.1.1. Рељеф

У геоморфолошком погледу рељеф подручја Зрењанина представља изразито низијско-равничарски тип са надморском висином од 77 до 97 метара. Подручје се налази на алувијалној равни између Тисе и Бегеја.

У морфолошком погледу ширу околину сачињавају Тителска лесна равна на западу са надморском висином од 100 до 120 метара и равни прве и друге алувијалне терасе на истоку, северу и југу са надморским висинама од 73 до 80 метара.

Терени у ареалу распрострањена друге алувијалне терасе углавном су равничарски, али се јављају и лична удубљења, предолице и пешчани брежуљци. Рељеф овог подручја обликован је синергетским дејством низа геоморфолошких процеса: флувијалног, еолског, елувијалног, те различитим падинским процесима. Заступљени су и ерозиони и акумулациони облици настали дејством наведених процеса: рецентне и фосилне алувијалне равни и депресије, меандри и мртаје, делувијално-пролувијални застори, јаруге, вододерине и стрми одсеци који су најизраженији на и у подножјима лесних заравни и лесних тераса.

Простор Царске баре карактерише густо изаткан рељеф река, канала, језера и бара, док се боје смењују од плавих језера, преко зелених и смеђих шума, све до бледо жуте и беле боје слатина. На овом простору некада се протезало безброј већих и мањих мочвара. Данас овај простор карактеришу меандри Старог Бегеја који се сужавају и скраћују и баре, све више нагнуте у односу на дно речног корита.

По својим сеизмолошко-геолошким карактеристикама, подручје града Зрењанин припада области ретких и умерених земљотреса. Читаво подручје града припада В00 сеизичкој зони.

4.1.2. Клима

Регион ком припада град Зрењанин одликује умерено-континентална док се клима на подручју овог града налази на прелазу из мало влажног у суви климатски тип. Као мерило служи однос између количине падавина и потенцијалне евапотранспирације који за Зрењанин износи 0,81. Поднебље је степско континентално, средња годишња температура износи 11,2 степена Целзијуса а годишња количина падавина око 622 мм. Распоред падавина према годишњим добима је прилично уједначен, али су честа и велика одступања.

Најизразитији ветар овог подручја је кошава. Брзина кошаве је веома променљива. Дува брзином од 5 – 11 м/сек. али понекад њени налети достижу брзину и од чак 28 м/сек. Кошава дува из југоисточног или источног правца и доноси релативно топле и претежно суве ваздушне масе. Други значајни ветар овог подручја је благотворени ветар из северозападног правца. Он редовно доноси кишу и снег и снабдева читаву Војводину довољниом количинама влаге. Трећи значајни ветар је северац. То је хладан и често прилично јак ветар.

У току зиме снег просечно пада 18 дана. Зрењанин има од 2.000 до 2.200 сунчаних часова годишње, најмање сунчаних часова има у децембру – 42,5 а највише у јулу – 314. Општа карактеристика свих климатских елемената овог подручја одражава се великим амплитудама у годишњим ходовима и у великим варијацијама вредности током године.

4.1.3. Хидрографија

Хидрографску мрежу и водни потенцијал града Зрењанина чине реке Тиса, Тамиш, Бегеј, Караш као и каналски систем ДТД, те низ бара и рибњака. Све реке имају мањи пад, спор и кривудава ток, велику акумулативну моћ и склоност ка мендриању и стварању мртваја. Подземне воде се јављају у виду прве (фреатске) и друге (артерске и субартерске) издани.

Зрењанин је формиран и лежи на обалама реке Бегеј, а на само десетак километара од града протиче река Тиса, највећа притока Дунава на читавом његовом току. И само ушће Тисе у Дунав, на тридесетак километара од Зрењанина, представља административну границу територије града.

Река Бегеј извире у карпатском подручју у Румунији и протиче Банатом као лева притока Тисе. Улива се у реку Тису код насељеног места Перлез. Река је дуга 254 km, од тога 76 km је у Србији. Од Темишвара до Зрењанина и даље до ушћа претворена у пловни тзв. Бегејски канал. Стари Бегејски канал, каналисано речно корито, дуг је 97 km, а нови 83 km (до Темишвара).

Река Тиса највећа је притока Дунава (966 km, површина слива 157.186 km²). Извире у Карпатима, у Украјини, на 1.800 метара надморске висине и протиче панонским басеном - настаје од Беле и Црне Тисе. Дужина тока је 1.070 km. Највећи део тока припада Мађарској, а кроз Србију, до ушћа у Дунав код Сланкамена, протиче у дужини од 207 km. Код места Перлез у Тису се улива Бегеј. Тиса делом чини административну границу града Зрењанина и Средњобанатског округа.

Река Тамиш извире у Румунији, у области трансилванских Алпа. Улива се са више рукаваца у Дунав, а главни утиче код Панчева. Дужина реке у Србији је око 123 km, а цео ток 352 km. Пловна је при ушћу. Главно пристаниште је у граду Панчеву.

Река Дунав је међународна река. Извире у Шварцвалду (Немачка), улива се у Црно море. Протиче кроз Немачку, Аустрију, Словачку, Мађарску, Србију, Бугарску, Румунију и Русију. У нашу земљу улази код Мохача, тече у дужини од 591 km, а напушта је код ушћа Тимока. Такође, пловна је целим својим током у Србији.

Канал Дунав-Тиса-Дунав заузима значајно место у развоју привреде Бачке и Баната, али и ширег подручја.

Поред природних, град Зрењанин располаже и вештачким акумулацијама. Језерски систем у центру Зрењанина назван "Бегејска петља" чине три језера, две станице за пречишћавање (примарна и секундарна) и дистрибуциони систем ценовода. Језеро-1 је предвиђено за спортски риболов, Језеро-2 за купање, а Језеро-3 за спортове на води. Радови на преграђивању реке Бегеј и стварању језера извршени су 1985. године. У самом Зрењанину остала су и два рукавца "Старог Бегеја", сваки дужине од по 1 km који нису регулисани, а обрастали су трском.

Три језера (комплекс „Пескара“) у МЗ Мужља су настала експлоатацијом песка. У околини насељеног места Ечка налази се Специјални резерват "Стари Бегеј - Царска Бара" који је рамсарска област (под заштитом УНЕСКО-а). У атару наесељеног места Елемир, налази се језеро-бара Окањ, а у насељеном месту Меленци налази се Бања Русанда са језером слане воде, за које се планира стављање под режим заштите због свог специфичног значаја. Код насељеног места Стајићево, са леве стране пута на изласку из Зрењанина, налази се Петра бара. Код насељеног места Чента налазе се два природна језера.

Осим тога, у Зрењанину се налазе и водене површине – рибњаци. Највећи комплекс рибњака је између насељеног места Ечка и Бело Блато, затим код насељених места Меленци, Банатски Деспотовац, Ботош и Чента.

За водоснабдевање града Зрењанина користи се подземна вода прве и друге субартерске издани. Прва субартерска издан формирана је у оквиру алевритских пескова, песковитих алеврита и у оквиру средњезрних песковитих седимената плеистоценске старости, на дубини од 40 до 70 m, док је друга субартерска издан формирана у оквиру седимената плиоценске старости, песковима и песковитим алевритима, у интервалу од 100 до 130 m дубине.

Данашње водоснабдевање града Зрењанина базира се на експлоатацији подземне воде из основног водоносног хоризонта субартешке издани, бунарима на изворишту северозападно од града са укупно 35-40 бунара од чега је 35 бунара груписано на северозападу, у непосредних зони града, а још 5 бунара се налазе на другим локацијама око града (Багљаш, Мужља, Млекопродукт, Зелено поље).

4.1.4. Педолошки покривач

Према педолошкој карти Војводине, подручје града је макроскопски подељено на свега две педолошке категорије: карбонатни чернозем на вишим деловима лесне терасе и солоњец – слатина у долини Бегеја. У Банату доминирају чернозем и ритска црница, а знатно је и присуство ритске смонице и солоњца. Дуж корита великих река Тисе и Тамиша заступљено је алувијално земљиште.

Педолошки састав земљишта настао је под утицајем више педогенетских фактора: геолошког састава, рељефа, воде, климе, вегетације, човека и фактора времена. Педолошка подлога се састоји од алувијалног земљишта различитог механичког састава, а делимично и од ритске црнице. Од типова земљишта углавном су заступљени солоњци, солођи, смонице, а на сувљим теренима ритска црница, алувијал и гајњача.

Површински слој слој хумуса, а дебљине је од неколико центиметара до 1,5 m. Овај слој се током времена ствара слагањем биљног материјала, разложених или делимично разложених органских материја. Прелазни слој земљишта настаје спирањем различитог геолошког материјала водом, а дубље слојеве изграђују глинене минерали у којима долази до акумулације неорганског и органског материјала и воде.

Процентуална заступљеност типова земљишта на основу истраживања која су спроведена 2002. и 2003. године приказана су табеларно (Табела бр. 10).

Табела бр. 10: Заступљеност типова земљишта на територији града
Зрењанин, 2002-2003. година

Тип земљишта	Заступљеност %
Чернозем	35,7
Алувијум	1,8
Ливадска црница карбонатна	4,7
Ливадска црница безкарбонатна	2,2
Ритска црница карбонатна	10,0
Ритска црница безкарбонатна	7,0
Ритска смоница	17,3
Земљишта у заслањивању	8,8
Заслањена земљишта	12,5

4.1.5. Геолошке карактеристике

Најстарије стене на ширем подручју Зрењанина представљене су кристаластим шкриљцима прекамбријума. Кристаласти шкриљци овог комплекса су врло хетерогеног састава и констатовани су на дубинама од 2 000 до 4 000 m. Према југоистоку они се нагло уздижу и у простору Вршачких планина избијају на површину терена.

Магматске стене прекамбријске старости (гранити, габро, риолити, андезити и базалти) су далеко мање распрострањене. Као подлога неогена, магматско-метаморфне стене, представљене кристаластим шкриљцима и гранитоидима, констатоване су дубоким бушењем на територији града Зрењанина и Новог Бечеја на дубини од 2500 m.

Мезозојске творевине (Мз) развијене су на великом простору Зрењанина, као година неогених седимената. Дубина појављивања творевина је веома различита од 1.200 до 3.000 m. Дебљина седимената је од неколико десетина до неколико стотина метара. Поред седиментних стена присутне су и магматске и метаморфне стене.

Неоген (Нг). На ширем подручју Зрењанина неогени седименти су представљен седиментима миоценске и плиоценске старости.

Миоценски седименти на овом подручју нису констатовани на површини терена, већ само бушењем. Представљени су лапорцима, песковито-глиновитим лапорцима, и ситнозрним пешчарима, док је плиоцен представљен наслагама пескова, пешчара, конгломерата, лапораца и глина. Просечна дебљина ових седимената износи око 1.000 m.

Квартарни седименти (Q) представљени су плеистоценским и холоценским седиментима. Литолошки састав квартарних творевина је веома хетероген и представљен је свим фракцијама седимената, од шљункова, преко крупнозрних пескова и пескова, алеврита до глина. Дебљина квартарних седимената у зависности од локалитета креће се од 40 до 100 m.

Плеистоценски седименти представљени су еолским песковима, песковитим лесом, лесом, лесоидним глинама и песковима формираним у континенталним условима и срединама, а флувијалног и еолског су порекла. Дебљина плеистоценских

седимената у зависности од локалитета се креће од 30 до 60 m. олоценске творевине су најмлађи литолошки чланови овог подручја. Развијени су еолски, алувијални и субрецентни седименти. Ови чланови су: пескови, супескови, суглине, глине, муљевите глине и алувијон. Њихов хетероген састав указује на честу промену услова седиментације. Дебљина седимената је до 40 m.

4.1.6. Биогеографске карактеристике

Говорећи са аспекта значаја биодиверзитета, треба рећи да се у граду налазе врло специфична подручја која су од државног али и светског значаја. Ту се пре свега мисли на Специјални резерват "Стари Бегеј - Царска Бара" који је рамсарска област (под заштитом УНЕСКО-а), језеро - бара Окањ и Бања Русанда за које се планира стављање под режим заштите због свог специфичног значаја.

Простор Царске баре карактерише густо изаткан рељеф река, канала, језера и бара, док се боје смењују од плавих језера, преко зелених и смеђих шума, све до бледо жуте и беле боје слатина. На овом простору некада се протезало безброј већих и мањих мочвара. Данас овај простор карактеришу меандри Старог Бегеја који се сужавају и скраћују и баре - све више нагнуте у односу на дно речног корита.

Биљни свет Царске баре представљен је бројним аутохтоним врстама, од којих су неке ретке, поред оних које се редовно срећу на барским комплексима. По својој вредности издвајају се од водених биљака водени гриз, водена папрат, бели локвањ и друге: у ливадској вегетацији присутни су врањемил, хајдучка трава, слез, пелен, ливадска жалфија и друге; а у мочварној вегетацији: заједнице тршњака, водољуб, барска перуника, језеница, пачија трава, иђирот и друге. Шумске површине заузимају значајне делове Резервата.

Бројна стабла у околини колоније чапљи и корморана имају осушене врхове, чинећи их тако погодним за осматрачнице и узлетишта за лов рибе у језеру или бари, овим становницима баре. Светску славу овом месту донело је присуство птичјег света са око 240 врста (данас под знаком питања), због чега је ово добро проглашено за Рамсарско подручје, тј. уписано у УНЕСКО-ву листу мочварних подручја од међународног значаја. Неке од ретких птица које се овде могу видети су: орао белорепан, еја мочварица, ливадска еја, кобац, мишар, чапља кашикара и многе друге. На предлог стручњака Завода за заштиту природе Србије Влада Републике Србије прогласила је ово подручје Специјалним резерватом природе „Стари Бегеј - Царска бара“.

4.2. Људски ресурси

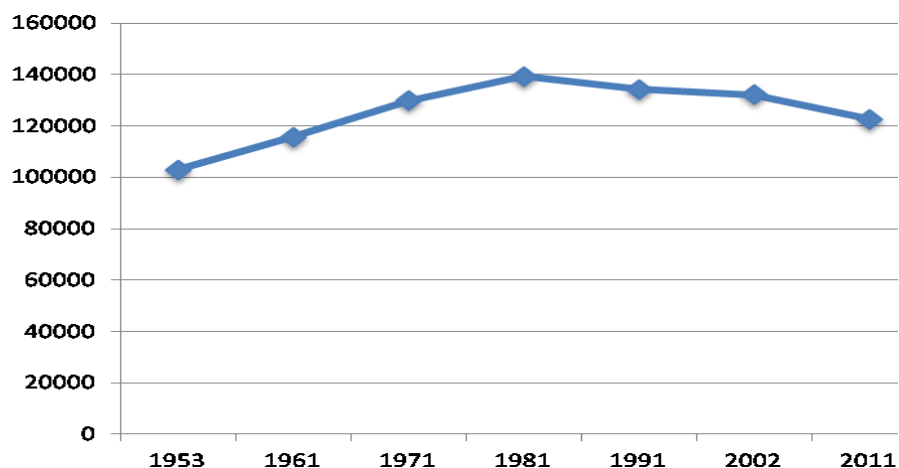
Кретање страновништва, односно промене у укупном броју становника зависе од природних и миграционих компоненти. Анализирајући кретање броја становника у периоду од 1948-1981. године, указује се тенденција благог пораста укупног броја становника. Након завршетка II Светског рата, у граду Зрењанину, према попису из 1948. године било је 100.371 становника. Од овог периода па све до осамдесетих година прошлог века, број становника се попео на 139.300. Данас на територији

града Зрењанина живи 122.714 становника (11,91% мање него 1981. године), те се већ трећу деценију бележи константан пад броја становника (Табела бр. 11).

Табела бр. 11: Тренд кретања броја становника на територији града Зрењанина у периоду од 1971. до 2011. године

Година	Број становника	Кретање броја становника %
1953	102.844	2,46
1961	115.692	12,49
1971	129.837	12,23
1981	139.300	7,29
1991	134.252	-3,62
2002	132.051	-1,64
2011	122.714	-7,07

Извор: РЗС

Графикон бр. 1: Тренд кретања броја становника (1953-2011)

Поредивши број становника према попису из 2002. године и 2011. године, током протекле деценије бројно стање је смањено за 7,07%. Слично као и у другим општинама у Србији и у граду Зрењанину се уочава урбанистички тренд. Највећи пад броја становника забележен је у руралним насељима Банатски Деспотац, Јанков Мост, Орловат и Томашевац где је број становника смањен за 15-20%. Најмањи пад броја становника бележе насеља Зрењанин, Чента и Арадац у висини од 3-5% (Табела бр. 12).

Табела бр. 12_: Број становника у насељима града Зрењанина према пописима из 2002. и 2011. године

Насеље	Укупан број становника	Укупан број становника	Кретање становника	Разлика у %
	2002. г.	2011. г.		
Арадац	3.461	3.307	-154	-4,45
Банатски Деспотац	1.620	1.296	-324	-20,0
Бело Блато	1.477	1.331	-146	-9,88
Ботош	2.148	1.871	-277	-12,90
Елемир	4.690	4.303	-387	-8,25
Ечка	4.513	3.997	-516	-11,43
Зрењанин	79.773	75.743	-4.030	-5,05
Јанков Мост	636	506	-130	-20,44
Клек	2.959	2.711	-248	-8,38
Книћанин	2.034	1.747	-287	-14,11
Лазарево	3.308	2.879	-429	-12,97
Лукино Село	598	495	-103	-17,22
Лукићево	2.077	1.792	-285	-13,72
Меленци	6.737	5.956	-781	-11,59
Михајлово	1.004	943	-61	-6,08
Орловат	1.789	1.513	-276	-15,43
Перлез	3.818	3.342	-476	-12,47
Стајићево	1.999	1.839	-160	-8,0
Тараш	1.140	1.003	-137	-12,02
Томашевац	1.765	1.423	-342	-19,38
Фаркаждин	1.386	1.184	-202	-14,57
Чента	3.119	3.017	-102	-3,27
Нераспоређено	-	516	516	-
Укупно	132.051	122.714	-9.337	-7,07

Извор: РЗС

4.2.1. Природно кретање становништва

Тренд демографског развоја у периоду 1991. – 2002. године је био негативан. Природни прираштај је негативан, а стопа природног прираштаја је -5,08‰. Природно кретање становника према наведеним подацима је неповољно – карактерише га ниска стопа наталитета (живорођених) 9,52‰ и висока стопа општег морталитета (умрлих) 14,61‰. Просечан животни век мушкараца је 68 година, а жена 74 године.

Старосна структура становништва града је веома неповољна. Природно кретање становништва изузетно је неповољно, са перманентним трендом даљег погоршања. Претходни подаци о природном кретању становништва показују да је стопа рађања у 2004. години била 8,80‰, стопа умирања 15,70‰, природног прираштаја нема те је стопа -6,90‰. Становници града Зрењанина у 2004. години највише су умирали од болести крвотока и тумора.

4.2.2. Механичко кретање становништва

После Другог светског рата Зрењанин је доживео привредни процват и постао један од најразвијенијих привредних центара у бившој Југославији. Све до осамдесетих година прошлог века, бележи се снажан прилив становништва из сеоских средина у град, што доводи и до значајнијих промена у социјалном, образовном и етничком саставу становника Зрењанина. Осећао се константан мањак стамбеног простора, те су се подизала нова насеља колективног становања, и читави нови делови града.

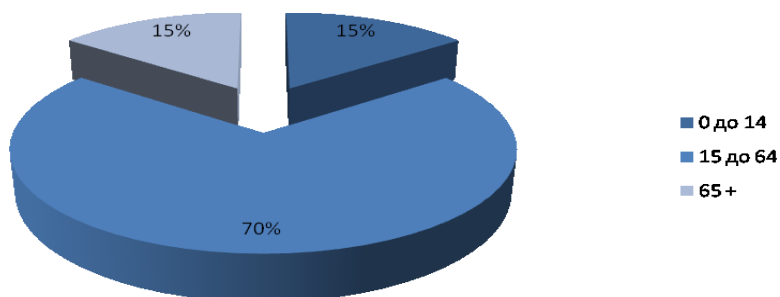
Међутим, након осамдесетих, постепено долази до смањења броја становника, нарочито у руралним срединама. Запуштена мрежа локалних и регионалних путева, проблеми у водоснабдевању, све већа незапосленост, посрнула привредна активност и низ других фактора утицали су како на природно смањење броја становника тако и на миграције руралног становништва у урбане средине.

4.2.3. Полно старосна структура

Према подацима РЗС из 2002. године, становништво града је било старачко, свега 15,12% становника је млађе од 15, а 35,07 % становника је старије од 50 година. У граду Зрењанину живело је 63.788 мушкараца и 68.263 жена, тј. 52% од укупне популације. У свим старосним групама до 39 година, мушкарци су заступљенији. У старосној групи од 49 до 59 година учешће мушкараца и жена је уједначено а у свим осталим старосним групама учешће жена је веће. Највећи број становника се налази у старосној групи од 45 до 49 година (8,6%).

Према подацима РЗС из 2010. године, на територији града Зрењанина тренд се наставља, тако да је млађег становништва од 15 година 14,78%, од тога предшколског узраста 6,7%, док је школско-обавезног узраста 8,1%. Пунолетног становништва је било 102.120 што је 83,2% од укупне популације, док је радно-способног становништва старости од 15 до 64 године било укупно 86.473 становника (70,5% од укупне популације). Свега 28.094 становника или 22,9% од укупне популације спада у групу фертилног становништва (од 15 до 49 година старости). Просечна старост зрењанинског становништва је 41,52 године.

График бр. 2: Старосне групе у граду Зрењанину, Извор: РЗС, 2010. година

4.2.4. Социоекономска структура

Радно способног становништва по попису из 2002. године је било 91.104, од тога мушкараца 45.225, а жена 45.879. Удео жена у укупном броју запослених био је 42,8%. Укупан број евидентираних незапослених лица 20.227, удео жена у укупном броју незапослених био је 54,1 %, а број запослених на 1000 становника је 247. Удео радног континента у укупном становништву је износио 68,99%, док је активно становништво чинило 46,2% укупног броја становника града Зрењанина. Лица са личним приходом било је 21,6% а издржаваног становништво 32,1%. Становништво које је обављало занимање чинило је 76,3% активног становништва. На раду у иностранству било је 0,1% становништва града Зрењанина.

Према подацима из 2010. године, у граду Зрењанину, укупно радно-способног становништва (15 до 64 године) било је 86.473, што у односу на укупну популацију износи 70,5%, (у односу на попис из 2002. године мање за 5,8%). Удео становништва која имају личне приходе износи 23,63% од укупне популације, док је 33,54% укупно радно-способног становништва.

На територији града Зрењанина, према подацима РЗС, на крају 2010. године укупно корисника социјалне заштите је било 9.666 лица што је у односу на укупну популацију 7,88%. Од тога малолетних корисника социјалне заштите је било 4.606 (47,6% од укупног броја корисника ове заштите) и пунолетних 5.060 лица (52,3%).

Према попису из 2011. године, 2.786 лица (2,27%) је на раду у иностранству, што је око двадесет пута више у односу на стање из 2002. године.

4.2.5. Делатност становништва

Према подацима Пописа из 2002. године, највише акгажованог активног становништва је било у прерађивачкој индустрији и пољопривреди, лову и шумарству са укупно 20.338 запослених што у односу на укупан број ангажованих износи 47,6%. Треће место по ангажованости радне снаге припало је трговини. Најмање је ангажовано лица је било у приватним домаћинствима.

Према подацима РЗС из 2010. године, укупно запослених на територији града Зрењанина, било је око 29.000, од тога су 43,3% биле жене. Код приватних привредних друштава било је запослено око 86%, док је око 14% ангажовано од стране приватних предузетника. Такође, као и 2002. године, прерађивачка индустрија је запослила највећи број радноактивног становништва, око 7.000, односно око 24%.

4.2.6. Незапосленост

Према подацима Националне службе за запошљавање, стање незапослених лица у граду Зрењанину у 2011. години у поређењу са 2010. годином изгледало је приближно исто. Наиме, на крају 2010. године било је укупно 11.717 незапослених лица од којих је 51,7% женска популација. На крају 2011. године број незапослених је нешто смањен и износио је 11.078 лица од којих су 51,4% жене.

Уколико посматрамо Средњебанатски регион, ниво незапослености је остао готово непромењен током 2011. године у односу на претходну. Највеће смањење броја незапослених у овом региону било је у Граду Зрењанину. На републичком нивоу стопа незапослености, од октобра 2010. године (19,2%) до новембра 2011. године, константно бележи раст (23,7%).

Према подацима НСЗ из марта 2011. године (Табела бр.13), према степену стручне спреме и полу, на територији града Зрењанина, највише незапослених је са I, III и IV степеном образовања. Са I степеном образовања (основно образовање) је 4.192 лица од којих су 51,3% жене, са III степеном образовања (квалификовани радник) 3.583 лица од којих су 34,7% жене, са IV степеном образовања (средње образовање 4 године) 3.146 лица од којих су 61,5% жене. Најмање незапослених је са V и VII степеном образовања (високо квалификовани радник и магистратура), укупно 118 лица.

Табела бр. 13: Незапосленост према степену стручне спреме и полу у граду Зрењанину, март 2011. године

Степен стручне спреме	Незапослена лица	Жене
I	4.192	2.153
II	182	55
III	3.583	1.244
IV	3.146	1.934
V	98	24
VI	684	413
VII-1	768	435
VII-2	20	8
VIII	0	0
Укупно	12.673	6.266

Извор: НСЗ

Уколико посматрамо стање незапослености према старости и полу, у граду Зрењанину крајем марта 2011. године, можемо рећи да је незапосленост подједнака међу старосним добима с тим да је највише незапослених лица старости од 25 до 29 година. Најмање незапослених је међу лицима старости од 15 до 19 година и од 60 до 65 (Табела бр. 14).

Табела бр. 14: Незапосленост према старости и полу у граду Зрењанину, март 2011. године

Степен стручне спреме	Незапослена лица	Жене
15-19	425	172
20-24	1.428	662
25-29	1.716	917
30-34	1.540	831
35-39	1.436	814
40-44	1.377	742
45-49	1.511	805
50-54	1.478	773
55-59	1.333	512
60-65	429	38
Укупно	12.673	6.266

Извор: НСЗ

4.2.7. Образовна структура

Према подацима Пописа из 2002. године, од укупног броја запослених, доктора наука је било 31, магистара 89, факултетски образованих 3.308, са вишом спремом 2.870, са средњом 10.973, док је у предузећима радило 10.575 квалификованих радника. Без школске спреме је било 3,7% становника старих 15 и више године, са непотпуном основном школом 14,6%, са основним образовањем 22,5%, са средњим образовањем 48,1, са вишим образовањем 5% а са високим 5,6% становника.

Без школске спреме је било 1,9% мушкараца и 5,35% жена старих 15 и више година, са непотпуном основном школом 10% мушкараца и 18,7% жена, са основним образовањем 20,2% мушкараца и 24,5% жена, са средњим образовањем 55,6% мушкараца и 41,2% жена, са вишим образовањем 5,3% мушкараца и 4,8% жена, а са високим 6,3% мушкараца и 5% жена.

4.3. Домаћинства

Укупан број домаћинстава у граду Зрењанину после Другог светског рата је растао до 1981., након чега је забележена стагнација (1991. године), а затим тренд смањења све до данас (Табела бр. 15). Уколико упоредимо податке из 1953. године и податке према последњем попису из 2011. године, без обзира на чињеницу да је у последње три деценије забележен негативан тренд кретања броја домаћинстава, код појединих насеља дошло је до повећања броја домаћинстава два до три пута. Тако нпр. у насељу Клек данас у односу на 1953. годину има више домаћинстава за 162%, у насељу Стајићево за 120%, у Зрењанину за 92%, у Лукићеву за 87% и у Лазареву за 65%. Уколико се посматра тренд кретања на нивоу града у периоду од 1953. до 2011. године, број домаћинстава је повећан за 43,36%.

Насеља која су до последњег пописа бележиле позитиван тренд кретања броја домаћинстава су Елемир, Зрењанин, Клек, Лукићево и Лазарево, с тим да једино

насеље које у овом посматраном периоду није забележило негативне промене је Стајићево (Табела бр. 16).

Табела бр. 15: Број домаћинстава у граду Зрењанину од од 1953. године до 2011. године

Година	Број домаћинстава	%
1953	31.172	-
1961	37.011	18,73
1971	42.601	15,1
1981	48.458	13,75
1991	48.821	0,75
2002	46.375	-5,01
2011	44.687	-3,64

Извор: РЗС

Упоредо са смањењем броја становника према попису из 2011. године у односу на 2002. годину, смањен је и број домаћинстава на територији града Зрењанина. Наиме, 2002. године град Зрењанин је имао 46.375 домаћинстава, међутим, према последњем попису, данас је овај број мањи за 3.64%, те имамо 44.687 домаћинстава. У насељима Арадац и Чента број домаћинстава је повећан за 2,73% и 1,77%, респективно, док је у свим осталим насељима, поредивши последња два пописа, тренд негативан. Највеће промене у броју домаћинстава бележе насеља Банатски Деспотац, Ботош, Јанков Мост, Меленци (од 10% до 13% мање) и Томашевац са чак 19,78% мање домаћинстава. Према датим подацима, број чланова по домаћинству у просеку износи испод 3 (2002. године. - 2,8; 2011. године - 2,7).

Табела бр. 16: Тренд кретања броја домаћинстава у насељима општине Зрењанин од 1953. до 2011. године

	1953	1961	%	1971	%	1981	%	1991	%	2002	%	2011	%
Арадац	1.139	1.220	7,1	1.276	4,6	1.362	6,7	1.307	-4,0	1.211	-7,3	1.244	2,7
Банатски Деспотац	550	674	22,5	644	-4,5	607	-5,7	631	4,0	604	-4,3	529	-12,4
Бело Благо	653	560	-14,2	564	0,7	569	0,9	629	10,5	568	-9,7	523	-7,9
Ботош	821	954	16,2	790	-17,2	781	-1,1	819	4,9	750	-8,4	659	-12,1
Елемир	1.147	1.345	17,3	1.457	8,3	1.558	6,9	1.558	0	1.623	4,2	1.470	-9,4
Ечка	1.169	1.208	3,3	1.322	9,4	1.626	23,0	1.711	5,2	1.564	-8,6	1.498	-4,2
Зрењанин	14.517	18.736	29,1	23.809	27,1	28.529	19,8	28.608	0,3	28.710	0,4	27.895	-2,8
Јанков Мост	274	279	1,8	259	-7,2	252	-2,7	266	5,6	237	-10,9	207	-12,7
Клек	328	427	30,2	501	17,3	660	31,7	784	18,8	873	11,4	862	-1,3
Книћанин	492	488	-0,8	546	11,9	615	12,6	718	16,7	671	-6,5	651	-3,0
Лазарево	623	869	39,5	924	6,3	1.015	9,8	1.076	6,0	1.079	0,3	1.029	-4,6
Лукино Село	225	258	14,7	241	-6,6	232	-3,7	234	0,9	217	-7,3	197	-9,2
Лукићево	348	497	42,8	602	21,1	686	14,0	702	2,3	718	2,3	652	-9,2
Меленци	2.091	2.270	8,6	2.380	4,8	2.493	4,7	2.420	-2,9	2.269	-6,2	2.038	-10,2
Михајлово	303	363	19,8	337	-7,2	389	15,4	409	5,1	352	-13,9	327	-7,1
Орловат	590	621	5,3	635	2,3	616	-3,0	611	-0,8	583	-4,6	532	-8,7
Перлез	1.241	1.417	14,2	1.367	-3,5	1.399	2,3	1.311	-6,3	1.284	-2,1	1.225	-4,6
Стајићево	289	352	21,8	439	24,7	566	28,9	617	9,0	627	1,6	637	1,6
Тараш	468	479	2,4	458	-4,4	432	-5,7	403	-6,7	389	-3,5	371	-4,6
Томашевац	653	683	4,6	676	-1,0	657	-2,8	607	-7,6	647	6,6	519	-19,8
Фаркаждин	458	469	2,4	464	-1,1	474	2,2	487	2,7	439	-9,9	417	-5,0
Чента	840	881	4,9	939	6,6	959	2,1	922	-3,9	960	4,1	977	1,8
Нераспоређено	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	228	-
Укупно	31.172	37.011	18,7	42.601	15,1	48.458	13,7	48.821	0,7	46.375	-5,0	44.687	-3,6

Извор: РЗС

4.4. Стање животне средине и инфраструктура у граду Зрењанину

У Просторном плану Републике Србије, Зрењанин је сврстан у класу великих загађивача локалитета треће категорије загађености код којих нема прекомерних загађивања токсичним материјама и штетним енергијама, али ће се јављати проблеми угрожавања буком, непријатним мирисима, индустријским и комуналним отпадом и саобраћајем.

У Просторном плану РС, као стратешком развојном документу, предвиђена је просторно регионална диференцијација животне средине по којој је Зрењанин лоциран у средње-банатску зону за коју су предвиђене одређене мере заштите животне средине које у случају Зрењанина подразумевају следеће:

- гасификација града и топлификација централних и стамбених зона;
- изградња Обилазнице око Зрењанина;
- изградња постројења за пречишћавање отпадних вода;

- предузимање мера на међудржавном нивоу, да би се воде из Румуније довеле у II класу;
- контролисану примену хемикалија у аграру;
- реконструкцију и ревитализацију канала ДТД.

Посебни циљеви за заштиту природе и животне средине у Просторном плану града Зрењанина односе се на заштиту вода, ваздуха и земљишта и подразумевају спречавање даљег загађивања и довођење у реалне границе постојећег реализацијом следећих активности:

- утврдити све загађиваче, извршити њихову категоризацију и у складу са важећим прописима и техничким достигнућима одредити начин и време престанка загађивања околине;
- отпадне воде из индустрије и и домаћинства упуштати у водотокове након пречишћавања;
- смеће из домаћинства одлагати на депоније које су лоциране на погодним местима. Код депонија преимевати прописану технологију; простор депоније оградити;
- пошумљеност подручја повећати на 6%.

Локални еколошки акциони план (ЛЕАП) града Зрењанина (закључак бр. 06-39-4/03-I-04-01 на седници СО, 2003.год.) идентификовао је примарне проблеме из области животне средине у Зрењанину, дефинисао циљеве, задатке и показатеље и дао конкретне акције за њихово решавање у одређеном временском периоду. Основни циљеви ЛЕАП-а су:

- здрава и чиста (хигијенски исправна) вода за пиће у довољним количинама;
- заштита од даљег загађивања и ревитализација река Бегеј, Тиса, Дунав и Тамиш и њихово одрживо коришћење;
- елиминација узрока и систематска контрола носилаца узрочника зооноза;
- изградња система за руковање отпадним материјама у складу са Законом;
- свести ниво буке на Законом дефинисане вредности;
- спречавање загађивања земљишта и производња здраве хране;
- чист ваздух;
- увећање и уређење површина под шумама ваншумским и градским зеленилом;
- уређена, одржива и функционална заједница;
- очувана биолошка разноврсност.

Зелене површине у граду су угрожене разним врстама загађења: свим облицима аерозагађења, зрачењем секундарне топлоте са изграђених градских површина, повећане инсталације, загађеног тла, евидентног развоја саобраћаја, дивљих паркинга, постављања киоска и продавница, уз све присутнијих ентомолошких и фитопатолошких обољења.

4.4.1. Квалитет водних ресурса

Због све веће загађености воде Бегеја услед упуштања непречишћених отпадних вода и учесталих инцидентних ситуација хидролошко – хидрауличког

порок, у Зрењанину се често јављају негативни утицаји на животну средину (између осталог и непријатан мирис).

Градске отпадне воде које се упуштају преко Александровачког канала у реципијент Бегеј, чине све отпадне воде сакупљене градском фекалном канализацијом из домаћинстава и једног дела индустрије. Градска фекална канализација прикупља отпадну воду из 90% домаћинстава у граду, као и отпадне воде из индустријске зоне која се простире уз Александровачки канал, а које се директно из својих канализационих система упуштају у канал. Ту су заступљене прехранбена, месна, кожарска, метална и хемијска индустрија.

Осим ових вода, постоје и воде атмосферског порекла из једног дела градске атмосферске канализације која гравитира ка Александровачком каналу и процедурне воде. Просечна количина воде која се у току дана из Александровачког канала улије у Бегеј износи око 18.500m³. Највећи део чине отпадне воде из домаћинстава. Воде из градске атмосферске канализације се такође, на више места, упуштају у Бегеј.

Према Уредби о класификацији вода међурепубличких водотока, међудржавних вода и вода обалног мора Југославије (Сл. лист СФРЈ бр. 6/78), површинске воде се према њиховој намени и степену чистоће сврставају у следеће класе:

I класа – воде које се у природном стању, уз евентуалну дезинфекцију, могу употребљавати за пиће и у прехранбеној индустрији, а површинске воде - и за гајење племенитих врста риба (салмониде);

II класа – воде које се у природном стању могу употребљавати за купање и рекреацију гранана, за спортове на води, за гајење других врста (циприниде), или које се уз уобичајене методе обраде – кондиционирања (коагулације, филтрација и дезинфекција и сл.) могу употребљавати за пиће и у прехранбеној индустрији;

III класа – воде које се могу употребљавати за наводњавање, а после уобичајених метода обраде (кондиционирања) – и у индустрији, осим у прехранбеној индустрији;

IV класа – воде које се могу употребљавати за друге намене само после одговарајуће обраде.

Уредбом о категоризацији водотока (Сл. гласник СРС бр. 5/68) у Републици Србији водотоци су развстани у I, II, IIa, IIb, III и IV класу. Категорије водотока утврђене су по сливовима. Степен пречишћавања загађених вода као и режим испуштања тих вода морају обезбеђивати одржавање категорија водотока утврђених овом уредбом.

У периоду од априла до септембра 2011. године Завод за јавно здравље Згењанин извршио је испитивања површинских природних вода и акумулације на следећим мерним местима:

- Река Бегеј на улазу у грда (код асфалтне базе, 500м после рачвања канала ДТД)
- Река Бегеј код моста у Ечки, излаз из града
- Река Тиса – код Жабалског моста
- Александровачки канал – пре уливања у Бегеј
- Река Тамиш – код Орловата
- Царска бара
- Пескара – купалиште
- Језеро код „Житопродукта“

Резултати физичко-хемијске анализе показују изразито повишене вредности биохемијске потрошње кисеоника (БПК) и хемијске потрошње кисеоника (ХПК), суспендованих материја, амонијум јона на локалитету Александровачки канал. Повећане вредности БПК забележене су и на Царској бари. Бактериолошким прегледом највећи број укупних колиформних бактерија утврђен је у реци Бегеј, реци Тиси и у Александровачком каналу.

На основу вредности индекса квалитета воде Александровачки канал има веома лош квалитет воде, у два узорка, река Бегеј има бољи квалитет на улазу у град док су сви узорци на излазу показивали лош квалитет. Реке Тиса и Тамиш у већини узорака имале су добар квалитет. Царска бара у већини узорака има индекс који указује на лош квалитет. Пескара – купалиште, према вредности индекса има добар квалитет воде. На основу резултата испитивања може се закључити да површинске воде на подручју града Зрењанина претежно не задовољавају захтевани квалитет. Овакви подаци указују на неопходност даљег мониторинга и усклађивања активности са захтевима очувања квалитета вода и животне средине.

Када се говори о квалитету воде која се користи за водоснабдевање Зрењанина, треба рећи да се ова вода одликује изузетно сложеним физичко-хемијским саставом. Последица тога је да квалитет вода дубоке издани северног и средњег Баната, никада није могао да задовољи многе од критеријума Правилника о хигијенској исправности воде за пиће.

4.4.2. Проблем текућих и чврстих отпадака, загађивање земљишта, подземних вода и ваздуха

Један од великих проблема Зрењанина је проблем управљања урбаним отпадом. На територији града Зрењанина генеришу се различите врсте отпадних материја и ту препознајемо следеће најзначајније врсте: комунални отпад, метални отпад, амбалажни отпад (стакло, пластика, папир, картон), зелени отпад из башти и окућница и јавних површина и индустријски и хазардни отпад.

Све наведене врсте отпада депонују се на једном простору, градској депонији југозападно од Зрењанина. Садашња депонија у Зрењанину није обезбеђена од филтрирања процедурних и оцедних вода кроз слојеве земљишта, те се може угрозити квалитет подземних вода. Такође, на депонији не постоји систем биотрнова за отплињавање депонијских гасова, као ни њихово сакупљање, те може доћи до појава спонтаних пожара, а њихова имисија у атмосферу није спречена. Због удаљености и преко 20 km од појединих насеља, јавља се читав низ незваничних сметлишта разних величина које Месне заједнице уклањају једном годишње.

Геолошки састав земљишта подразумева водонепропусну ритску црницу, тако да се претпоставља да контакта са подземним водама још увек није дошло. Мониторинг земљишта, површинских и подземних вода није обезбеђен.

Највећи загађивачи ваздуха у Зрењанину су (стационарни и мобилни извори загађивања) индустријска постројења, термоенергетска постројења, саобраћај и домаћа ловишта. На основу досадашњег искуства и резултата мониторинга, најчешће загађујуће материје које се појављују у атмосфери овог града су честице прашине, сумпордиоксид, чађ. Азотдиоксид, олово, угљенмоноксид и тд. Оно што је карактеристично за Зрењанин је да је један од највећих „загађивача“ ваздуха фирма

чија се делатност не може довести у везу са емисијом тзв специфичних полутаната већ емисијом непријатних мириса из кафилерије АД „Суперпротеин“.

Индустријски отпад по својим карактеристикама може бити неопасан и опасан. Неопасан индустријски отпад се може одлагати на депонију комуналног отпада, док се опасан отпад мора одлагати на посебан начин у складу са његовим карактеристикама и не сме се одлагати на депонију комуналног отпада.

За потребе израде Локалног плана управљања отпадом урађена је база података о генераторима отпада у ЈКП „Чистоћа и зеленило“. Главни загађивачи и предузећа чији се отпад одлаже углавном на градску депонију су: Хемијска индустрија „Луксол“ а.д. Ниш са седиштем у Зрењанину, „Биохемија-Инхем“, „Млекопродукт“ а.д., „Житопродукт“ а.д., „Дијамант“ а.д., „Радијатор“ а.д., „Минел индустриес“ д.о.о., „Термика“ а.д., „Колпа“ д.о.о., „Компако“ с.р., „Натрон“ д.о.о., „АБС Минел Фепо“ а.д., „Производња Миле Драгић“ д.о.о., Панонске Термоелектроане – Топлане „Зрењанин“, „Војводина пут“ а.д., „ХИП-Петрохемија“ а.д., Фабрика синтетичког каучука, Елемир, „Бродоградилште Бегеј“ а.д., „ИПОК“ д.о.о., „Југоремедија“ а.д.

Општине Средњебанатског округа (Зрењанин, Сечањ), затим Јужнобанатског округа (Ковачица) и Јужнобачког округа (Тител) су потписивањем међусобног споразума створиле услове за управљање отпадом и самим тим задовољиле први и основни услов за формирање таквог региона за управљање комуналним отпадом. Одборници Скупштине града Зрењанина усвојили су на 34. седници Скупштине града, одржаној у јула 2011. године, Предлог Одлуке о усвајању Регионалног плана управљања отпадом за град Зрењанин и општине Сечањ, Тител и Ковачица, којим се предвиђа градња депоније, укупне површине од 15 хектара, између Зрењанина, Арадца и Мужље.

4.4.3. Стање инфраструктуре

Зрењанин располаже богатом инфраструктурном мрежом коју је наследио из неких претходних времена када је био један од најразвијенијих сентара бивше СФРЈ и делимично реконструисао. Путеви (асфалтни, речни, железнички), енергетика, телекомуникације, све је у великој мери развијено, али је данас у веома лошем, исхабаном стању.

Укупна дужина путева на територији града Зрењанина износи 339 километара, од тога има магистралних путева у дужини од 134, регионалих 29 и локалних путева у дужини од 176 километара. Путна мрежа је углавном урађена са путевима са савременим флексибилним коловозом (асфалтима).

Гасна мрежа доспева до 20.000 домаћинстава а даљинско парно грејање има 7.000 станова. Дужина водоводне мреже је више од 300 километара са прикључцима око 640 километара. Уже градско подручје је у потпуности обухваћено канализационом мрежом у дужини од 15 километара. Око 95% индустрије је такође прикључено на градску канализациону мрежу.

Главно пристаниште пловног Бегеја је у граду Зрењанину. У дужини тока од 12 km река протиче кроз град Зрењанин, Канал Пловни Бегеј је веома значајан због могућности одвијања речног саобраћаја са суседним Тимишким регионом у

Румунији. Тренутно се канал не употребљава а за његово довођење у функцију неопходно је чишћење канала у целој његовој дужини.

На подручју града постоји аеродром у околини насељеног места Ечка који је као такав дефинисан и просторним планом Републике Србије. Решењем Савезне владе СРЈ од 1997. године проглашен је као мешовити аеродром (цивилно-војни) од посебног значаја за одбрану земље. Ова категорија му тренутно омогућава да се на њему одвија саобраћај за војне авионе, спортске авионе, пољопривредну авијацију као и ваздушни такси саобраћај (авиони до 20 путника), итд.

4.4.3.1. Водовод и канализација

ЈКП «Водовод и канализација» Зрењанин одржава водоводну мрежу у 17 насељених места града Зрењанина. Водоводна мрежа у Меленцима предата је пре пар година Месној заједници на одржавање, тако да то више није у надлежности поменутих истанова. У свим осталим местима није изграђена јавна водоводна мрежа, већ се становништво снабдева из сопствених бунара избушених на дубинама од 80 – 100 метара, пречника 2” – 3”, слабе издашности. Најчешће су два – три домаћинства прикључена на један бунар. У ту групу спадају Лукино село, Михајлово и Јанков Мост (тзв. „микроводоводи“).

У наредном периоду планира се подизање водоторњева најпре у Арадцу а затим и у Томашевцу и Стајићеву, односно у местима где је снабдевање пијаћом водом критично, нарочито у летњем периоду. У Стајићеву и Томашевцу се размишља и о измештању изворишта.

С обзиром да су сва изворишта формирана почетком шездесетих година и старост бунара је углавном толика. Најкритичније је у Книћанину, јер је село остало само са једним бунаром. Осим у Книћанину, бушење бунара се планира и у Фаркајдину, Перлезу и Тарашу.

Присуство метана и других гасова у мрежи угрожава сигурност становништва, нарочито у местима где није подигнут водоторањ а то је случај у Белом Блату, Томашевцу и Стајићеву. Значи да је један од начина решавања присуства метана у мрежи изградња водоторњева.

Реконструкција чворова и затварача на водоводној мрежи, урађена је у Томашевцу и Ботошу током 2004. и 2005. године. У Ечки, Ченти, Перлезу урађена је приликом реконструкције мреже и изградње водоторњева. У свим осталим местима потребно је урадити реконструкцију чворова и затварача у њима.

Реконструкцију електроопреме је потребно извршити у Арадцу, Банатском Деспотовцу, Белом Блату, Фаркајдину, Книћанину, Лазареву, Стајићеву и Тарашу. Током 2004. и 2005. године, замењени су водомери у Перлезу, Фаркајдину, Стајићеву и Книћанину. У свим овим местима мокри водомери замењени су сувим. Ова одлука се показала веома исправном, јер механизам водомера не долази у директан контакт са водом, не долази до замућености стакла а самим тим и прецизност читавања је већа.

Организовано уклањање отпадних вода је на територији града почело 1960. године. Данас, град Зрењанин поседује тзв. сепаратни систем одвођења отпадних вода, што значи одвојене канализационе системе за одвођење атмосферских и фекалних вода, што је велика компаративна предност у односу на заједнички систем.

Канализацију данас чини 300 километара канализационе мреже пресека од Ø 800 –150, 25.000 канализационих прикључака и 4.500 сливника.

Канализационе цеви су од:

- салонита 50%
- бетона 20%
- PVC 30%

На ужој територији града функционише 13 црпних станица. Процентуална покривеност града фекалном канализацијом је 95% а кишном канализацијом 50%. За годину дана фекалном канализацијом се евакуише око 4.500.000 м³ фекалних отпадних вода а за исти период око 1.500.000 м³ кишнице. Реципијент свих отпадних вода града Зрењанина је Александровачки канал, данас екстремно загађен, готово без присуства кисеоника и живота у њему.

Постројење за пречишћавање комуналних отпадних вода још увек није изграђено. Отпадне воде које се каналишу и које је потребно пречишћавати у различитим типским постројењима, могуће је поделити у три групе:

- комуналне отпадне воде
- индустријске отпадне воде и
- отпадне воде агро-комплекса.

Заједничко пречишћавање градских и индустријских отпадних вода где индустријска постојења изводе тзв. предтремане, када је то год могуће, је ефикасније решење у односу на одвојене системе за пречишћавање. Токсичне индустријске отпадне воде, без обзира на величину извора, морају бити подвргнуте претходној обради пре упуштања у градску канализацију или потпуном пречишћавању, ако се испуштају у природни реципијент; при томе се као минимални захтев примењују норме за квалитет ефлуента.

Што се тиче стања фекалне канализације у насељеним местима града Зрењанина, треба рећи да не постоји систем за одвођење употребљених вода. Употребљене (фекалне) воде се одводе у индивидуалне септичке јаме које су пропусне тако да загађују околну земљиште и увек представљају потенцијалну опасност за околину. Стање ових септичких јама је врло лоше из разлога што је дошло до засићења околног земљишта тако да се све чешће јављају изливања као и потреба за црпљењем истих.

Генерално решење овог проблема још увек не постоји, али су поједина насељена места (Ечка, Меленци, Клек, Елемир) предузеле одређене предрадње на решавању проблема канализације отпадних вода у својим насељеним местима. Једино Ечка има готов Главни пројекат и она је покренула поступак расписивања тендера за избор најповољнијег извођача.

Концепцијски, решење овог проблема се састоји у томе да ће канализациони системи оних насељених места која су ближа граду (Клек, Арадац, Елемир, Ечка, Стајићево) бити «прикопчана» на градски – главни систем за пречишћавање отпадних вода, док ће остала места поред канализационог система морати имати и систем за кондиционирање отпадних вода (најчешће биолошки) који ће имати задатак да квалитет отпадних вода сведе на квалитет реципијента (река, канал) у који се она испушта, за шта нису потребна велика финансијска средства.

4.4.3.2. Стање и квалитет путне мреже унутар насеља

Путну мрежу на подручју града Зрењанина чини мрежа магистралних, регионалних и локалних путева. Према Закону о путевима, о изградњи и одржавању магистралних и регионалних путева брине се Републичка дирекција за путеве, а о локалним путевима и улицама органи локалне самоуправе.

Постојећа путна мрежа (укупно 340 + 892):

- Магистрални 134 + 317 km
- Регионални 29 + 925 km
- Локални 176 + 650 km.

Путна мрежа је углавном урађена на путевима са савременим флексибилним коловозом (асфалтним). Међутим, на већини путева није изведен хабајући слој асфалт бетона, што је, уз недовољно одржавање, довело до тога да је 95% путева у веома лошем стању. Када се томе дода чињеница да многи путеви не испуњавају критеријуме за своју категорију у погледу геометрије (ширина коловоза и радијус кривина) за савремена превозна средства, произилази потреба за реконструкцијом целе путне мреже.

Без савременог коловоза су следећи локални путни правци:

Релација	Тип коловоза	Дужина
Зрењанин – Лукићево – Ботош	земљани коловоз	19+500km
Арадац – Елемир	земљани коловоз	5+260 km
Јанков Мост – Клек – Лазарево	земљани коловоз	7+530 km
Ечка – Стајићево – Фаркаждин – Чента	земљани коловоз	4+500 km
Лукино Село - Мужља	земљани коловоз	3+460 km
Михајлово – Елемир – Тараш	земљани коловоз	5+000 km
За жел. станицу Томашевац	туцаник	0+500 km

Мрежу пловних путева на подручју града чине речна мрежа и мрежа пловних канала. Речну мрежу представља река Тиса, која је на подручју града пловна у целој својој дужини. Мрежу пловних канала чине следећи канали: Канал Бегеј (Тиса – Клек) дужине 34+800 km, IV – V категорије и Канал Пловни Бегеј (Клек – државна граница) дужине 29+000 km, III категорије. Канали III категорије испуњавају услове за саобраћај пловних објеката дубине газа до 1,80 m, канали IV категорије до 2,10 m, а канали V категорије до 3,00 m. Препреку несметаном одвијању саобраћаја током целе године представља чињеница да већина канала код екстремно високих вода не испуњава услове за одвијање саобраћаја јер се висине пролаза испод мостова смањују знатно испод дозвољених вредности.

Канал Пловни Бегеј је веома значајан због могућности одвијања речног саобраћаја са суседним Тимишким регионом у Румунији. У овом тренутку канал се практично не употребљава. За његово довођење у функцију неопходно је чишћење канала у целој његовој дужини. Постоји идејни пројекат за ове активности под називом „Студија о реконструкцији и рехабилитацији канала Бегеј“, које је једним делом финансирано покрајинско Извршно веће.

Неопходно је појачано одржавање на чишћењу свих пловних путева, а посебно на местима улива мањих водотока у њих због одлагања речних наноса на тим местима. Све преводнице и уставе су у функцији. Њихова реконструкција и одржавање се одвијају по посебном елаборату ЈП "Србијаводе" Београд, ВПЦ Дунав" Нови Сад.

Смернице будућег развоја подразумевају следеће активности:

- Чишћење канала пловни Бегеј,
- Изградња претоварних објеката уз пловне путеве.

Пруге су у изузетно лошем стању, и по питању дозвољених брзина, и по питању дозвољеног осовинског оптерећења. За пругу бр. 46 Зрењанин – Кикинда, која се од Кикинде протеже даље према Румунији, постоји још од 1992. године студија економске оправданости за реконструкцију.

На деоници Кикинда – граница са Румунијом извршен је генерални ремонт те је она оспособљена за брзине од 120 km/h и осовинско оптерећење од 22 t. Нажалост, на томе се стало. Било би потребно извршити генерални ремонт ове пруге на целој дужини. При томе, треба имати у виду да постоји комплетна пројектно – техничка документација за ремонт за деоницу од Уздина до Кумана, а недостаје за деоницу од Кумана до Новог Милошева. На пруги бр. 88 ради се ремонт под саобраћајем и треба га наставити. Међутим, потребно је имати у виду да је ова пруга обновљена без адекватне пројектно – техничке документације и пуштена у рад на основу интерног техничког пријема па би, пре било каквих озбиљнијих радова, било неопходно урадити ову документацију за деоницу.

Зрењанин Фабрика – Сечањ. Такође, у току је рад на прузи ка Новом Саду. Аеродром "Ечка" изграђен је током Другог светског рата. По завршетку рата аеродром је предат на управљање и коришћење ЈНА. Године 1954. ЈНА напушта локацију аеродрома и предаје земљиште на коришћење града Зрењанина.

Скупштина града Зрењанина и Аеро клуб "Жарко Зрењанин" у току 1988. године покрећу иницијативу за изградњу аеродрома "Б" категорије за привредно-спортску намену. Од тада па до данас се непрекидно воде активности на реализацији програма изградње аеродрома "Ечка", који заузима комплекс од 1158 хектара.

Тренутно се аеродром користи за потребе пољопривредне авијације, спортске и рекреативне активности. На подручју које гравитира аеродрому "Ечка" (у пречнику од 50 км) живи око 350.000 становника и знатно су развијени привредни капацитети. Ревитализацијом постојеће полетно-слетне стазе уз довршетак и опремање изграђеног објекта за пријем путника створили би се услови за превоз путника авионима типа АТП-72 које поседује ЈАТ.

4.4.3.3. Руковање са комуналним отпадом

Коришћење секундарних сировина (отпадних материја) је светски тренд и потреба који ће се у све већој мери ширити и замењивати класичне облике енергетских ресурса, чија ће експлоатација временом јењавати услед истрошености и дуготрајне експлоатације. Под термином «секундарне сировине», подразумевају се оне материје које се већ налазе у стању погодном за даљу трансформацију у циљу добијања енергије (топлотне, електричне) или добијања новог производа у новом

производном циклусу. То се пре свега односи на папир и картон, стакло, ПЕТ амбалажу, ПЕ амбалажу, аутомобилске гуме, метал различитог порекла, итд.

Када говоримо о Зрењанину, претпостављена количина отпада по становнику је 0,8 kg/dan. Количина комуналног отпада који се депонује на годишњем нивоу је 34.555 тона и то је количина коју је потребно користити у будућим прорачунима.

Поступци уклањања отпада се могу поделити на утилизационе, чији је циљ максимално искориштење енергије и сировина из отпада и ликвидационе, чији је циљ елиминисање целе масе отпада да би се спречило нагомилавање. У прву групу поступака спадају рециклирање – издвајање компонената које се као сировина могу поново користити, сагоревање – при чему се користи енергија садржана у димним гасовима, пиролиза – разградња отпада на високим температурама у циљу добијања гасовитих и чврстих продуката, који у себи садрже хемијску енергију (гориви гас, течно гориво, полукокс, кокс, итд.), гасификација – разградња отпада на високим температурама у циљу добијања гасовитих и течних продуката који у себи садрже хемијску енергију при чему се у реакторски простор убацује водена пара, ваздух, технички кисеоник и коригује квалитет добијеног горива.

Биомаса је традиционални, обновљиви извор сточне хране, сировина која се може користити у хемији, папирној индустрији, фармацији, козметици, грађевинарству, сточарству итд.) али и као извор енергије. Нове технологије које се базирају на отпацама биомасе, енергетски и сировински растеређују агроиндустријски комплекс, а мање или више и неке друге области. Истовремено примена ових технологија повољно утиче на заштиту животне средине. Расположива биомаса у Зрењанину могла би бити енергетски извор за супституцију дефицитарних течних и гасовитих горива као и електричне енергије у агроиндустријском комплексу.

Биомасу сачињавају отпад из пољопривреде 98%, из шумске производње 1,5% и из дрвопрерађивачке производње 0,5%. У отпатке из пољопривреде се убрајају: сламе стрних жита и соје, кукурузовина, глава и део стабљике сунцокрета, лишће и глава шећерне репе, стабљика сирка, кукурузни окласак, љуска семена сунцокрета, стабљика кудеље. Овде не треба изоставити ни потенцијал уљане репице, која на овим просторима нема традицију, али се јавља као озбиљна супституција у производњи биодизела. Биогаз настаје при бактеријском разлагању биолошке материје у анаеробним условима (без присуства ваздуха). Биогаз је мешавина метана и угљеника, а може садржати и амонијак, сумпордиоксид, водоник у зависности од коришћене биомасе. У Војводини су постојали покушаји добијања биогаза из преврелог стајњака, али ни једно постројење данас не ради. За економски исплативо постројење на биогаз рачуна се да је потребан стајњак од 100 говеда или 1.100 свиња или 12-14.000 живине. Топлотна моћ биогаза зависи од садржаја метана и за просечан садржај од 65% метана износи 6,4 kWh/Nm³.

4.4.4. Саобраћај

На територији града Зрењанина, укупна дужина друмских путева је 339 километара, од тога 134 km магистралних путева, 29 km регионалних и 176 km локалних путева. Путеви су углавном урађени са савременим флексибилним коловозом, међутим многи путеви не испуњавају критеријуме за своју категорију у

погледу геометрије (ширина коловоза и радијус кривина) за савремена превозна средства, те је неопходна реконструкција готово целе путне мреже.

Проблеми регулисања саобраћаја у ужем центру града, уређење Багљашког канала и Бегејске петље, заштита јавних зелених површина, само су неке од активности које морају бити решене јер својим садашњим статусом деградирају животну средину и људско здравље, представљају неискоришћену шансу за зараду и кваре естетски доживљај.

Овде су свакако најважнија питања везана за питање пешачке зоне у центру града као и завршетак обилазнице за друмски и теретни саобраћај. Пешачка зона је интересантна због редукације загађења ваздуха у центру града. Пешачка зона али и не само она је предмет ширег разматрања проблематике уређења центра града (да ли ће се уклањати жардињере, итд.) и предмет рада на реализацији Регулационог плана центра града чија израда је у току. Завршетак овог плана ће дати одговоре на сва спорна питања па и на питање пешачке зоне у центру града.

Што се тиче обилазнице за камионски и теретни саобраћај, она је такође важна са аспекта смањења загађености ваздуха у центру града, редукације буке, очувања путева, смањење ризика од удеса, итд. Њена реализација је у току.

Кроз Зрењанин пролази једноколосечна неелектрифицирана железничка пруга I реда број 46 Панчево Главна – Зрењанин – Кикинда - Државна граница. Спада у категорију Б2 са осовинским притиском од 200kN и дозвољени брзином до 60km/h.

У зони плана егзистирају две железничке станице: Зрењанин Фабрика и Зрењанин. За наредни период задржава се постојећа железничка пруга са ренструисаним свим капацитетима станица Зрењанин Фабрика и Зрењанин.

Мрежу пловних путева на подручју града чине речна мрежа и мрежа пловних канала. Речну мрежу представља река Тиса, која је на подручју града пловна у целој својој дужини. Река Бегеј као део хидро-система Дунав-Рајна-Мајна је повезана са Северним и Црним морем. На територији града Зрењанина заступљен је речни транспорт, углавном расутих терета.

Зрењанин располаже са највећим аеродром Ц класе на Балкану са неопходном инфраструктуром, погодан за мање путничке, пољопривредне и теретне авионе. Са становишта локације, постоје услови за проширење и побољшање тако да се аеродром може реконструисати да буде погодан и за веће авионе.

4.4.5. Телекомуникациона инфраструктура

Добро развијене телекомуникације основ су динамичког развоја једног града, посебно имајући у виду очекивану привредну експанзију Зрењанина и потребу глобалног повезивања објеката страних и домаћих инвеститора на интегрисану светску телекомуникациону мрежу.

У области фиксне телекомуникационе мреже једини оператер у граду је Телеком Србија са својом Извршном јединицом у Зрењанину. У граду је укључено преко 37.502 еквивалентних телефонских линија. Према подацима РЗС из 2010. године, број телефонских претплатника износио је 49.359. Степен дигитализације је 80,9%, с обзиром да је још у раду 6.425 аналогних прикључака од чега су 5.234 двојнички прикључци. У раду је главна централа типа "Alcatel" која је повезана

према вишим равнима (Нови Сад, Београд) оптичким кабловима у прстену, што чини поузданом ову транспортну мрежу великог капацитета. Ка нижој равни, у оквиру градске децентрализоване мреже, оптичким кабловима повезани су истурени комутациони степени Шећерана, Багљаш, Мужља, а од ове године Жарко Зрењанин и Граднулица.

Марта 2011. године, у Градској управи почео је да се користи нови систем за телекомуникационе услуге који омогућава пружање квалитетних услуга грађанима. Нови телефонски систем – IP Centrex уведен је међу првима у Србији, у сарадњи са предузећем "Телеком Србија" и извођачем радова, фирмом "Amido Group" из Зрењанина, и представља једну од најсавременијих услуга у домену тзв. "IP телефоније", при чему нису била потребна улагања за куповину нове телефонске централе. На тај начин, Градска управа у Зрењанину је већ у старту уштедела време и новац, а уштеде ће постојати и касније, јер неће бити потребна никаква финансијска средства за одржавање уграђене опреме "Телекома", који је у обавези да цео систем све време одржава у исправном стању.

У граду су у току значајни радови на проширењу и реконструкцији постојеће телекомуникационе инфраструктуре. Постојећу мрежу углавном чине главни каблови са оловним омотачем и ваздушном папирном изолацијом жила увучени у кабловску тт канализацију (сноп ПВЦ цеви Ø 110mm, међусобно повезаних кабловским окнима), дистрибутивни каблови положени директно у земљу сличне конструкције и већим делом ваздушна разводна мрежа са самоносивим кабловима. Преко антенског стуба у дворишту ТК центра Пупинова остварене се углавном дигиталне радио релејне везе ка појединим местима више и ниже равни, као и везе оператора мобилне телефоније и посебних корисника.

У области мобилне телефоније, где је последњих година остварена експанзија, на подручју града тренутно егзистирају три оператера: Телеком Србија (064 и 065), Теленор (062 и 063) и VIP mobile (060 и 061).

4.4.6. Електроенергетска инфраструктура

Снабдевање електричном енергијом на подручју града је из јединственог електроенергетског система и не постоји друга могућност снабдевања града електричном енергијом.

Потрошачи у граду се напајају из високонапонске мреже на напонском нивоу 110kV и то преко трафостаница: ТС 110/35KV "Зрењанин 1" и припадајућих ТС 35/10(20) KV "Зрењанин Центар", "Зрењанин Север", "Зрењанин Индустрија", "Меленци", "Томашевац" и "Перлез", као и ТС 110/20 KV "Зрењанин 3", "Зрењанин 4" и "Бегејци".

Један број дистрибутивних трансформаторских станица 20 и 10/0,4 KV је на граници преоптерећења а у средњонапонској мрежи и делу нисконапонске мреже су неодговарајуће напонске прилике. Укупан број трафостаница је 729. Инсталисана снага је 532,30 MVA. Укупна дужина електродистрибутивне мреже је 1.869,1 km.

4.5. Туризам

Динамична историја и честе промене у друштву оставиле су дубок траг у Зрењанину. Изузетно вредно и разноврсно, културно-историјско наслеђе, различит мултиетнички и национални састав становништва, намеће могућност комбиновања различитих туристичких и угоститељских садржаја које је неопходно повезати и објединити.

Угоститељство и туризам, као и привреда у целини, пословали су у последњој деценији XX века у амбијенту који им није погодновао. Изложени су или деловању многобројних, изузетно неповољних, фактора економске и политичке природе, који су из међународног окружења битно утицали на услове привређивања и лимитирајуће деловали на могућности развоја. Развој у овој области био је успорен и деловањем бројних других фактора (низак ниво инвестиционих улагања, пад животног стандарда становништва). У таквим околностима, туристички промет у граду Зрењанину забележио је значајан пад у броју посетилаца и ноћења посетилаца. Почетком XXI века приметни су знаци опоравка у области угоститељства и туризма.

Материјална основа угоститељства у граду Зрењанину (нарочито смештајни капацитети) ограничава могућности развоја туризма. Иностранци туристички промет реализује се готово искључиво (95-98%) у два објекта, у хотелима "Војводина" и "Сибилла". Хотел „Војводина“ располаже са 76 модерно опремљених соба. Како би свим гостима био омогућен исти, врхунски третман, објекат располаже и собом која је по свом садржају прилагођена особама са посебним потребама. За госте који траже посебне погодности и комфор хотел поседује 11 апартмана и 4 бизнис апартмана. Хотел „Сибилла“ располаже са 5 једнокреветних соба, 9 двокреветних соба и 2 трокреветне собе и једним апартманом.

Поред ова два хотела, у граду Зрењанину су у понуди и преноћишта којих је шест, и то: Дворац „Каштел“ Ечка, Апартмани Св. Ђорђе Зрењанин, СУР са преноћиштем „Конак код Деспота“ у Стајићеву, „Липов цвет“ у Меленцима, Преноћиште „Luxotel“ Зрењанин и Преноћиште „Вила Филадельфија“. Такође, у понуди је и приватан смештај који нуди собе, станове или куће који се налазе и у граду и у селима.

Структура смештајних капацитета, а нарочито њихов квалитет (највећи број смештајних капацитета егзистира преко 30 година без значајнијих улагања у побољшање њиховог квалитета, а један број се налази у толико лошем стању да објекти нису ни категоризовани) не удовољавају захтевима савремене туристичке тражње. Број угоститељских објеката који пружају услуге исхране и пића на територији града Зрењанина је довољан, али им је структура неодговарајућа (углавном ресторани, бифеи и киосци). Мали је број квалитетних и специјализованих ресторана, а посебно оних који у понуди имају заступљено војвођанско кулинарство или оних који могу дати препознатљиво обележје угоститељској понуди града.

Развој туризма у Зрењанину, као битне привредне гране, подразумева повећање степена искоришћености капацитета туристичке понуде, уз максимално продужење туристичке сезоне. У развој туризма укључити природне и културно-историјске потенцијале.

У оквиру туристичке понуде Зрењанина налазе се културно-историјски споменици, културне установе и организују манифестације, ловни и риболовни туризам, спортско-рекреативни туризам и ђачке екскурзије.

Знаменита места:

- Народно позориште (најстарије позориште у Србији из 1839. год.),
- Музеј (1906. год.),
- Градска кућа – Жупанијска палата (1826. године са свечаном кристалном салом, витражима и „ Пантелићевим сатом“, Градским парком са ретком флором, тераријем и музичким павиљоном),
- Историјски архив,
- Зграда бившег логора (у градској башти),
- Католичка црква (1868. године),
- Споменик Петру I Карађорђевићу,
- Буковчева палата,
- Бенцеова палата,
- Тунерова палата,
- Пањијева палата,
- Палата Српске штедионице,
- Палата Дунђерски,
- Палата суда,
- Алеја великана у Карађорђевој парку са бистама знаменитих суграђана.

Зрењанин је и град мостова распоређених на 10 локација:

- Велики пешачки мост из 1971. године, подигнут на месту познате „Ајфелове ћуприје“ (1904. године некадашњег симбола града),
- Мали мост (1904. године тзв. „Бечкеречка ћуприја“),
- Магистрални мост у Принциповој улици (1992. године),
- Магистрални мост код СУП-а (1965. године),
- Мост у Змај Јовиној улици (1969. године),
- Висећи пешачки мост (1962. године) представља јединствен објект ове врсте од челика, бетона и челичне сајле. Од 1985. године након преграђивања речног тока мост је изгубио функцију,
- Лучни пешачки мост (1963. године) који спаја четврт „Мала Америка“ са индустријском зоном,
- Лучни пешачки мост код „Берберског“ (1970. године), изграђен на темељима дрвеног понтонског моста (1927.године)
- „Даунова ћуприја“,
- Гвоздени железнички мост (1937. године) изграђен на месту старог железничког моста (1889. године) приликом успостављања пруге Зрењанин - Вршац,
- Мужљански мост из 1957. године заменио је дрвену скелу која је деценијама повезивала приградско насеље Мужљу са градом.

У односу на потенцијал, Зрењанин има услова за развој тзв. туризма великих градова: страни, домаћи, летњи, стационарни, транзитни, излетнички, спортско-рекреативни, културно-забавни, пословно-конгресни, манифестациони, едукативни.

Циљеви развоја туризма су у функцији подстицања развоја приоритетних области и стицања добити, при чему је од изузетне важности допринос туризма очувању и заштити животне средине. Посебни циљеви развоја туризма у граду Зрењанину су: комплетирање и заокруживање постојеће туристичке понуде као и

интензивирање њеног коришћења, подизање квалитета угоститељских и туристичких услуга, развој малих и средњих предузећа у овој области као основе употпуњавања туристичке понуде и бржег запошљавања, повећање обима туристичког промета, боље коришћење смештајних капацитета, побољшање позиције на туристичком тржишту, стимулисање, поред економске као основне, и социјалне функције туризма, посебно у сфери здравствене и спортске рекреације, спорта и едукације деце и младих, као и унапређење услова за дневни и недељни одмор и рекреацију становништва уређењем излетишта, туристичким и комуналним опремањем, уређењем ловишта, културно-историјских споменика.

Развој туризма заснива се на следећим видовима:

- ловни туризам,
- здравствени туризам,
- излетнички туризам,
- наутички туризам,
- културно-манifestациони туризам.

Од туристичко-привредних и културних манифестација издвајају се:

- "Дани пива", једна од најзначајнијих и најпосећенијих туристичко-привредних манифестација Србије, одржава се сваке године, последње недеље августа, а први пут је организована 1986. године. "Дани пива" су градска манифестација која обједињује садржаје културног, забавног, спортског и привредног карактера, и последњих година бележи посећеност на дневном нивоу од неколико десетина хиљада гостију. На угоститељским штандовима се може дегустирати више од 20 врста пива, уз неизбежне гастрономске специјалитете, а на десетак локација одржава се више од 20 различитих програма: рок концерти, вечери поп музике, фестивал тамбураша "Прим за примом, фестивал са пивом", смотра народног стваралаштва "Банатске вредне руке", међународни фестивал фолклора "Лала", међународни фестивал свадбених обичаја и фестивал свирача на архаичним инструментима, такмичење у кувању рибе чорбе "Златни котлић", спортска такмичења и турнири, луна парк, дечији програм, ликовни хепенинг, етно-изложба, међународни сајам предузетништва "INOCOOP", такмичење у брзом испијању пива за жене и мушкарце, такмичење у држању литарске кригле пива, и још много тога.

- Међународни бијенале акварела. У организацији Уметничке колоније Ечка, од 1993. године сваке друге године одржава се ова манифестација значајних ликовних остварења у техници акварела, са основном идејом стимулисања уметника за рад у техници акварела у оквиру савременог ликовног стваралаштва. У оквиру Бијенала, осим изложбе акварела у Савременој галерији у Зрењанину изабраних по конкурс и самосталне изложбе акварела лауреата претходног бијенала, одржавају се и стручна предавања и радионице која, с различитих аспеката, сагледавају акварел као сликарску технику.

Уметничка колонија организује по два интернационална сазива уметника са одређеним програмским карактером: сазив уметника који се баве проширеним пољем слике и сазив акварелиста. Сликарски сазиви одржавају се од оснивања Колоније, 1956. године, док се сусрети акварелиста одржавају од 1980. године.

- Фестивал професионалних позоришта Војводине. Ранијих година повремено, а од 2005. године сваке године, месеца априла, одржава се у Народном позоришту "Тоша Јовановић" Фестивал професионалних позоришта Војводине, најстарија позоришта смотра у нашој земљи. На основу одабира селектора, окупља

најбољу годишњу продукцију драмских и луткарских остварења Покрајине, која се оцењују и награђују од стране стручног жирија. Фестивал употпуњују и пратећи програми – промоције, изложбе, глумачке радионице, итд.

- Међународни сајам иновација, кооперација и предузетништва "INOCOOP". Одржава се од 2000. године, у склопу "Дана пива", у градској спортској дворани и околном простору на Карађорђевој тргу, и окупља више од стотину домаћих и учесника из више земаља у окружењу. У организацији Регионалне привредне коморе Зрењанин и Општег удружења предузетника, представља својеврсну смотру приватног предузетништва, с циљем да афирмише развој малих и средњих предузећа која би, кроз иноваторски рад и јачање кооперантских веза, помогла ефикаснијем решавању економских проблема нашег друштва.

- Етно-фестивал "Жетелачке свечаности", у славу жетве, жита и хлеба, месна заједница "Мужља" организује сваког лета, током једног викенда у јулу, међународни етно-фестивал "Жетелачке свечаности". Осим такмичења косаца, одевених у народне ношње, на традиционални начин (по дужини откоса, оштрењу косе и слагању покошеног жита), манифестација обухвата и изложбу и дегустацију банатских гурманских специјалитета, као саставног дела сваке жетве, а учесници "Жетелачких свечаности" до њиве предвиђене за такмичење стижу у поворци која дуж улица Мужље позива мештане да им се прикључе.

- Међународни фестивал фолклора "Лала", у организацији Савеза аматерских културно-уметничких друштава Зрењанина (САКУД), одржава се од 2003. године у склопу "Дана пива". На једном од градских тргова, из вечери у вече, током последње недеље августа, наступају фолклорни ансамбли из Србије и иностранства, а њихови наступи организују се и у околним местима. Фестивал се отвара свечаним дефилеом учесника централним градским улицама.

- Међународни фестивал свадбених обичаја и фестивал свирача на архаичним инструментима. Од 2005. године, у склопу "Дана пива", одржава се Међународни фестивал свадбених обичаја, а од 2007. године и фестивал свирача на архаичним инструментима - гајдама, фрулама, двојницама и окаринама. Фестивале организује Културно-уметничко друштво "Весели Банаћани". Карактеристика фестивала је дефиле централним градским улицама и трговима, као и посебни наступи учесника, у традиционалним народним ношњама и свадбеним кореографијама.

- Етно – фестивал "Банатске вредне руке". Етно-фестивал који се одржава такође у склопу "Дана пива", с циљем очувања традиције и подстицања етно-стваралаштва са простора регије Баната. Манифестација окупља учеснике у различитим областима, који посетиоцима представљају рукотворине домаће радиности, предмете старих заната, гастрономске специјалитете поднебља, уз звуке традиционалних инструмената и музичаре у народним ношњама.

- "Сремчеви дани", манифестација културе која се одржава у Елемиру од 2006. године, крајем јуна. Посвећена је великану српске књижевности Стевану Сремцу, који је један део живота провео у овом месту и посветио му своје дело "Бал у Елемиру". Осим проглашења награђених на књижевном конкурс "Бал у Елемиру" и тематских књижевних вечери, током манифестације се на месном тргу и околним просторима организују и пригодне изложбе, концерти, позоришне представе.

- "Дани Уроша Предића", организују се почетком јуна у Орловату, родном месту једног од највећих српских сликара из периода реализма. У жижи

манifestације су сусрети ликовних уметника, сликарска колонија и изложбе, али и низ пратећих програма, евоцирања успомена на Уроша Предића, књижевних промоција, забавних садржаја.

4.5.1. Културни туризам

4.5.1.1. Дела са споменичким и уметничким својствима

На територији града Зрењанина налазе се храмови и многобројне верске установе. Храм Успења пресвете Богородице је једна од најстаријих, у целини сачуваних грађевина у Зрењанину. Подигнута је 1746. године у време Марије Трезвије у стилу барока. Представља једнобродну грађевину са полукружном апсидом на истоку и високим звоником на западној страни. Од 1951. године иконе у овом храму су под заштитом Закона о споменицима културе.

Римокатоличка катедрала је посвећена Св. Ивану Непомику који се сматра заштитником свих мостова и река. Изградња је трајала од 1864. до 1868. године на централном градском тргу, месту некадашње католичке цркве. Катедрала је тробродна грађевина у неороманичком стилу.

Храм Ваведења пресвете Богородице је изграђен 1777. године. Барокна грађевина са иконостасима и фрескама, настрадала је у пожару пре тридесетак година. Овај пет векова стар и Законом о заштити природних добара заштићен храм, остао је да сведочи од богатој историји града на Бегеју.

Манастир Св. Меланије Римљанке налази се на североисточном градском ободу. Био је први женски манастир у Епархији банатској, архитектура манастира подржава византијски стил. Реформаторска црква подигнута је 1891. Године као једноставна, једнобродна грађевина са великим двоспратним звоником. У њој се чувају оргуље из синагоге порушене од стране немачких окупационих власти у првим ратним данима 1941. године. Словачка евангелистичка црква подигнута је 1837. године и представља складну комбинацију необарокних и неороманичких елемената, који се делом преносе и на суседни парохијски дом, чиме се добила заокружена архитектонска целина у старом урбаном градском језгру. У Зрењанину се такође налази и Пијаристичка црква основана 1846. године. У Мужљи се налази римокатоличка црква саграђена 1902. године.

Поред цркава и манастира, од архитектонских дела ту је и градска кућа саграђена 1820. године, у којој се налазе уметничка дела као што су јединствени Пантелићев сат из 1920. године и витраж на спиралном степеништу. Такође, кућа Стевана Буковца из 1905. године, изграђена у неоренесансном духу са нарочито израженим фасадама ка Тргу слободе и главној улици, кућа каменоресца Тунера Теодосија из 1900. године у маварском стилу, палата Правосуђа грађена од 1906. до 1908. године по пројектима пештанских архитеката, све су остаци материјалне културе која сведоче о томе да је човек овде имао своја станишта од најранијих времена.

Добра која уживају претходну заштиту од стране Завода за заштиту споменика културе Зрењанина су:

- Просторно културно историјска целина „Центар Зрењанин“

- Просторно културно историјска целина „Горњи град“
- Просторно културно историјска целина „Мала Америка“
- Просторно културно историјска целина „улица Др. Емила Гаврила“.

Због изузетно доброг положаја, старости и историјског значаја, посебне амбијенталне вредности денивелације терена у парку “Планкерт” и успешног споја водене површине вештачког језера и зеленила у парку “Чоклигет”, оба ова објекта треба сврстати у категорију заштићених природних добара. У поступку су припремни радови на стављање у категорију заштићених природних добара споменик вртне архитектуре “Градска башта ” са делом који излази на Трг слободе.

4.5.1.2. Култура и културне установе

Од културних установа, у Зрењанину, граду са дугом традицијом у више области културног стваралаштва као што су позоришна уметност, музичка и ликовна уметност, аматерско стваралаштво, водеће установе културе данас су Народно позориште „Тоша Јовановић“ професионални театар са драмском, луткарском и камерном сценом, Народни музеј са више од 33.000 експоната и са више до 80 хиљада посетилаца годишње, Градска народна библиотека “Жарко Зрењанин” која поседује око 150.000 наслова, Историјски архив који чува писану архивску грађу са простора средњег Баната, са најстаријим примерцима из 16. века, Савремена галерија Уметничке колоније „Ечка“, Аматерско позориште „Мадач“, Културни центар Зрењанина, Савез аматерских културноуметничких друштава и Завод за заштиту споменика културе.

Народно позориште делује у најстаријој позоришној сали у Србији, изграђеној 1839. године која од тада није мењала своју функцију. Специфичност Градске народне библиотеке "Жарко Зрењанин", у односу на друге установе културе, огледа се у оквиру широког спектра делатности и садржаја који се нуде у граду па и шире. Градска библиотека, поред категорије публике, има и категорију корисника услуга, што аутоматски подразумева специфичну методологију рада и практичну примену сазнања из области односа са јавношћу.

Народни музеј у Зрењанину је институција која се бави чувањем предмета, истраживањем и евиденцијом, вођењем регистра, чувањем, одржавањем и заштитом предмета, издавањем публикација и презентацијом културних добара. Стогодишњи рад Музеја омогућио је да он постане институција у којој се налази богат фонд од близу 50.000 музеалија.

Савремена галерија Уметничке колоније Ечка Зрењанин као установа културе припада подгрупи музеји, галерије, збирке. Фонд галерије од преко 2476 покретних споменика културе представља један од најбогатијих фондова у Србији.

Културни центар је установа која реализује програме из културе, промовише вредности отвореног и демократског друштва, сарађује у пројектима на локалној, републичкој и међународној сцени, организује и реализује гостовања уметника, размењује програме са сродним центрима, ради са млађим ауторима програма и публиком у циљу едукативног деловања. Културни центар промовише и мултикултуралност у вишенационалној средини. Аматерско позориште "Мадач" основано је 1952. године. Припрема и изводи позоришне представе на мађарском језику на територији Војводине.

Историјски архив Зрењанин је установа културе која своје планове, програме и друге активности реализује у Средњебанатском округу (Зрењанин, Нови Бечеј, Сечањ, Житиште и Нова Црња).

Историјски архив Зрењанин, заједно са Народним музејом, Градском библиотеком и Заводом за заштиту споменика културе чини фундаменталну основу културе Зрењанина, јер штити културну баштину стварану вековима на овим просторима.

Културна грађевинска заоставштина у Зрењанину, богатим програмом и садржином, датира из периода крај XIX века и почетак XX века.

Мрежу установа културе града Зрењанина чине:

- Народно позориште "Тоша Јовановић",
- Градска народне библиотека "Жарко Зрењанин",
- Народни музеј,
- Савремена галерија УК Ечка,
- Културни центар,
- Савез аматерских културноуметничких друштава,
- Аматерско позориште МАДАЧ,
- Историјски архив и
- Завод за заштиту споменика културе.

Опште сиромаштво, пад привредне активности, транзициони период и опадање броја конзумената појединих културних садржаја битно су утицали на развој области културе у граду Зрењанину. Планове рада културе карактерише недостатак критичности и недовољно уважавање савремених токова у култури. Међутим, поједине организације из области културе и поред ограничавајућих фактора који су утицали на њихов рад оствариле су значајне резултате.

Народно позориште „Тоша Јовановић“ је професионални театар са драмском, луткарском и камерном сценом. Луткарска сцена у самом је врху међу луткарским позориштима у Србији, са више од 300 награда на смотрама и фестивалима у земљи и иностранству.

Народни музеј са реновираном сталном поставком на пет одељења, са три изложбена простора, са укупно више до 33.000 експоната и са више од 80 хиљада посетилаца годишње, проглашен је за најбољи музеј у Србији у 2006. години.

Градска народна библиотека „Жарко Зрењанин“ поседује око 150.000 наслова, а организационо функционише кроз позајмно, научно и завичајно одељење, клуб књиге и издавачку делатност. Годишње пласира већи број нових наслова, организује промоције и тематске књижевне вечери. Горине 1991. установљен је Фонд „Тодор Манојловић“, с циљем да истражује, објављује и афирмише дело књижевника Тодора Манојловића, као и да подстиче књижевно стваралаштво. Фонд је успоставио специјалну награду под називом „Награда за модерни метнички сензибилитет“.

Историјски архив чува писану архивску грађу са простора средњег Баната, са најстаријим примерцима из 16. века. Поседује драгоцене повеље, уникатне књиге, ретку периодику. Организује периодичне тематске изложбе у изложбеном салону, а 2007. године награђен је престижном наградом „Златна архива“, као најуспешнији архив у Србији.

Савремена галерија Уметничке колоније „Ечка“ организује ликовну колонију акварела, и поседује фонд од преко 2.000 дела савремене домаће уметности, као и изложбени простор са око 20 различитих поставки годишње.

Аматерско позориште "Мадач" основано је 1952. године. Припрема и изводи позоришне представе на мађарском језику на територији Војводине.

Културни центар је установа која реализује програме из културе, промовише вредности отвореног и демократског друштва, сарађује у пројектима на локалној, републичкој и међународној сцени, организује и реализује гостовања уметника, размењује програме са сродним центрима, ради са млађим ауторима програма и публиком у циљу едукативног деловања. Културни центар промовише и мултикултуралност у вишенационалној средини. Врсте програма које реализује Културни центар су: позоришни програм, музички програм, филмски програм, изложбе, књижевне вечери, трибине, дечији програм, мултимедијални програми, сопствена продукција програма, радионице, издаваштво.

Хор "Коча Коларов" 2002. године примљен је у Светску хорску федерацију, као једини ансамбл из наше земље. Од тог тренутка почињу активности хора, битно да излазе из уобичајених оквира дотадашњег рада (фестивали, концерти...). Као логичан след ове експанзије активности и организовања програма у којима "Коча" није једини учесник (и Зрењанин није једино место догађања), а ради што ефикаснијег деловања, основан је, уз подршку Европског Музичког Савета (који је у саставу UNESCO-а), Интернационални музички центар са административним седиштем у Зрењанину.

Градски дувачки оркестар репрезентативни је представник музичког живота града и учесник на бројним међународним такмичењима дувачких оркестара, смотрема и манифестацијама у земљи и иностранству. Једини је оркестар из Србије који је члан Светске асоцијације дувачких оркестара (WASBE). Основан је 1973. Године и имао је више од 700 наступа. Негује и камерно музицирање, а његови чланови претежно су професори Музичке школе „Јосиш Маринковић“, садашњи и некадашњи учесници, што обезбеђује оркестру високу професионалност.

Савез аматерских културно-уметничких друштава (САКУД) окупља аматерске ствараоце, окупљене у тридесет културно-уметничких друштава, у више области културе – фолклору, ликовној и драмској уметности, музици и неговању етно-традиције. Организује међународни фестивал фолклора „Лала“ и наступе наших уметника у иностранству.

Биоскоп CINEMA је почео са радом 2004. године, те данас спада у ред најбољих биоскопа у Србији како по техничкој опремљености тако и по удобности коју пружа својим посетиоцима. Капацитет биоскопа је 254 (седишта) посетиоца.

4.5.2. Ловни и риболовни туризам

Ловни и риболовни Ловни и риболовни туризам свакако је најатрактивнији сегмент туристичке понуде Града, посебно за инострано тржиште. Он је до 1990. године био за угоститељско-туристичка предузећа и најважнији с обзиром да је представљао значајан извор девизних прихода.

Повратком наше земље на међународно туристичко тржиште, а имајући у виду да је овај регион представљао једно од најзначајнијих ловних подручја у Војводини (фонд тзв. ситне дивљачи која живи на пољопривредном земљишту), стварају се претпоставке да ловци из Италије и Немачке поново чине основ иностраног туристичког промета у граду Зрењанину у обиму у коме су то чинили до

1990. године. Ради остварења тог циља неопходно је усмерити активност ка повећању фонда дивљачи, побољшању станишних услова, уређењу ловишта, планском одстрелу дивљачи, као и промотивном наступу на ино-тржишту.

Ловишта су на територији града Зрењанина сконцентрисана у приобаљу доњег тока реке Бегеј и подручју резервата „Стари Бегеј-Царка бара“, док терена за риболов има у изобиљу, с обзиром да околина Зрењанина представља једно од најбогатијих речних чворишта и водотокова у овом делу Европе.

Ловиште „Бегеј“, којим газдује Ловачка управа града Зрењанина, заузима површину од 124.038 хектара, а ловачко удружење „Зрењанин“ једно је од највећих у Србији и има 1.295 активних ловаца. Сталне гајене врсте дивљачи у ловишту „Бегеј“ су срна, дивља свиња, зец, фазан и пољска јаребица. Удружење поседује и 67,5 хектара земље, 6 хектара сталних ремиза и ловачки дом корисне површине од 250 m².

Ловни туризам је развијен, нарочито пролећни лов срндаћа, летњи лов препелице, грлице, гугутке, голуба гривњаша, јесењи лов дивље патке глувара и змиски лов дивље густе лисасте. Ловиште је богато дивљачи, тако да је бројно стање срнеће дивљачи око 3.000 јединки, бројност зеца око 15.000 и фазана око 10.000.

Од ловаца туриста који су боравили у ловишту, најзаступљенији су ловци из Италије, који су ловили ситну дивљач, из Немачке, Аустрије и Шпаније који су ловили срндаћа.

Зрењанин је један од пет градова у Европи који у свом ближњем окружењу има највише водених токова и водених површина (реке Бегеј, Тиса, Тамиш, Дунав, каналска мрежа Хидросистема ДТД), тако да представља идеалан простор где и најстраственији и најпробирљивији спортски риболовци могу задовољити своје интересовање.

Река Тиса (11-17 km од Зрењанина), веома је богата рибом, где преовладавају шаран, протвиш, јаз, крупан сом који се лови на бућку, и ретке рибе као што су кечига и мрена. У приобаљу има доста старих корита, такође богатих рибом, а посебно штуком, белом рибом као и шараном, амуром и толстолобиком (корита Аљаш, Роспишта, Јегмеч, Провала и Врбица).

Река Тамиш (30 km од Зрењанина) такође је богата свим врстама рибе, а најатрактивнија места за риболов су код Банатског Деспотовца, Ботоша, Томашевца, Орловата и Фаркаждина. На Тамишу се одржавају многобројна такмичења свих рангова. Свим врстама рибе обилује и ток Старог Тамиша, код Банатског Деспотовца, уставе код Ботоша, Орловата, Томашевца и Фаркаждина.

„Трактор бара“ се налази на 12 km магистралног пута Зрењанин-Београд, код рибњака „Ечка“ и најпознатији је риболовни терен који посећују риболовци из целе Србије. Бара је рукавац реке Бегеј, у облику потковице, дужине 2 km и може се ловити током целе године. у непосредној близини су хотел „Сибил“ и Резерват природе „Стари Бегеј-Царска бара“. За риболов се могу користити и рибњачки канали.

Река Бегеј тече кроз сам град, а најбољи риболовни терени су код насеља Клек (7 km од града) и Перлеза (18 km). у самом граду постоји језеро, део некадашњег речног тока, а на градској периферији језеро „Пескара“, такође прилагођено риболову.

Мрежа канала Хидросистема „Дунав-Тиса-Дунав“ (7-15 km од града), богата је свим врстама рибе, а најпосећенији су Меленачки и Клечки триангл, познат по

крупним сомовима. Позната места за риболов су и канал „Брзава“ и устава код Томашевца.

На свим водама важе актуелне дозволе управљача вода, годишње и дневне, а могу се купити у удружењу спортских риболоваца. Дозвољен је улов 5 комада племените рибе и до 5 kg беле рибе са три штапа, по две удице.

4.5.3. Здравствени и излетнички туризам

Здравствени туризам је са најдужом традицијом у Граду. "Бања Русанда" почела је да ради 1867. године. Овај локалитет, део насељеног места Меленци, са познатим и признатим лековитим својствима проглашен је за бањско подручје те су створени услови да се, уз здравствену функцију као примарну, развија и туристичка. У непосредној близини бањског центра је преноћиште "Липов цвет" са спортским теренима. Специјална болница за физикалну медицину и рехабилитацију "Русанда" Меленци шири делатност и на организовање опоравка радника и пензионера, припрему врхунских спортиста и пружање услуга превентивног опоравка. На овом подручју постоји потреба и интересовање да се, категоризацијом соба за издавање односно кућа и станова за одмор, повећа број смештајних јединица и изградња нових смештајних капацитета.

Оснору развоја излетничког туризма чини локалитет Лукино Село – Ечка, који је по квалитету, бројности и разноврсности фактора туристичке понуде најатрактивнији на подручју града Зрењанина (Специјални резерват природе "Стари Бегеј – Царска бара", рибњак "Ечка", културно-историјски споменици Ечке, Уметничка колонија, хотел "Сибила", преноћиште "Каштел", „Етносело“ Бело Блато, итд.). Екскурзиони туризам, који последњих година добија на значају, доприноси остварењу друштвених, образовних, едукативних и културних утицаја па на значају добија друштвена улога туризма. Специјални резерват природе "Стари Бегеј – Царска бара" станиште је 240 врста птица и пружа могућност за развој туризма везаног за тзв. посебна интересовања (фото сафари, посматрање птица као хоби). Могућности, међутим, нису искоришћене у довољној мери, посебно ако се има у виду да на иностраном туристичком тржишту за овим видом туризма постоји тражња која бележи сталан раст.

Израдом пројектне документације започета је активност на реализацији програма развоја туризма подручја ченђанских језера⁵. На овом локалитету постоје могућности за развој различитих видова туризма. Ченђанска језера привлаче љубитеље природе и риболова, а током лета их посећује велики број купача, нарочито младих, као и излетници из Београда, Зрењанина, Панчева. Валоризацијом туристичких потенцијала, израдом туристичке инфраструктуре и других пратећих

⁵ На ободу насељеног места Чента, удаљеног 35 km од Зрењанина, на километар од магистралног пута Зрењанин – Београд, налазе се Ченђанска језера, излетиште које посећују и Зрењанинци и житељи престонице. Велико језеро површине је 2,5 квадратна километра и дубоко до 15 метара у централном делу нуди погодности за купање и риболов. Језера су настала изливањем воде из рукавца реке Тамиш, седамдесетих година деветнаестог века, када је набујала вода створила удубљење и задржала се у новом кориту до данашњих дана.

садржаја, укључивањем комплементарних делатности у туристичку понуду (пољопривреде, занатства, мале привреде), уз адекватне мере заштите природе, створиће се услови за плански развој туризма, посебно домаћег, што је значајно са аспекта његових вишеструких економских, социјалних, демографских, еколошких и других ефеката.

Излетиште на Тиси је делимично уређено и опремљено садржајима потребним за купање и рекреацију, а постоје могућности и за развој наутичког туризма. Угоститељску понуду овог локалитета чине рибљи специјалитети. Реке Тамиш и Бегеј за сада не представљају неки нарочити туристички потенцијал. Понуда излетничког туризма усмериће се ка локалној и регионалној тражњи и успостављању токова туристичке размене који прате привредну и друге облике сарадње.

4.5.4. Спортски и рекреативни туризам

У граду постоји неколико спортско-рекреативних центара погодних за развој овог вида туризма:

- Спортски центар „Карађорђево трг“ са градским парком, халом „Медисон“, новом халом спортова која је у изградњи, са фудбалским стадионом, стадионом за мале спортове и помоћно-рекреационим теренима;
- Спортско-рекреативни центар „Југ“ са комплексом отворених и затворених базена;
- Спортско-рекреативни центар „Шумица“ - излетиште са мотелом на обали канала ДТД са рукавцем који окружује излетиште, располаже спортским теренима, трим стазом, дечјим игралиштем, кампинг насељем и пратећом инфраструктуром; на овој локацији планира се пројекат уређења излетишта у купалиште;
- Спортско-рекреативни центар „Граднулица“ са стадионом за мале спортове, фудбалским теренима, теренима за тенис и одбојку, а непосредној близини је објекат градског стрелишта «Бечкерек»;
- Спортско-рекреативни центар „Пескара“ представља комплекс вештачких језера, настали ископавањем песка, а простор је погодан за спортско-рекреативни туризам;
- Комплекс „Језера“, систем три вештачка језера настала на старом меандру Бегеја, у централном делу града, намењена за спорт, рекреацију и риболов.

4.5.4.1. Бања Русанда

Бања Русанда, у Меленцима (17 km северно од Зрењанина), излетиште и лечилиште, има готово век и по дугу традицију у лечењу лековитим блатом из језера Русанда, које представља реликт Панонског мора. Језеро захвата површину од 4 km², са дном прекривеним муљем претежно неорганског порекла, веома чистим, мириса на сумпор-водоник. Некада је блато из Русанде извожено у европске метрополе, а бања је званично почела с радом 1867. године, као задужбина Јосифа и Ане Клаић "болном српском човештву". Воду и муљ језера испитивала је екипа стручњака Царске бечке академије "Јојиф" пуних десет година и установила да у погледу

лековитости не заостаје за тада чувеним бањама Францесбад и Маријенбад.Фонтана у парку бање

Русанда је данас једино активно бањско лечилиште у Банату и као Специјална болница за физикалну медицину и рехабилитацију располаже са око 400 лежаја у неколико објеката стационара, као и у приватном смештају. Два павиљона су хотелског типа и располажу углавном собама са два или три лежаја, а постоје и једнокреветне собе. Свака соба има посебно купатило са туш кабином, телефон и телевизор. Цео бањски комплекс смештен је у боровој и липовој шуми испресецаној стазама за шетњу и рекреацију. У непосредној близини бањског центра налази се и мотел "Липов цвет" и комплекс спортских терена за фудбал и мале спортове.

4.6. Ванпривредне делатности

4.6.1. Здравствене установе и радници

Мрежу здравствених установа у граду Зрењанину чине:

- Здравствени центар, који у свом саставу има две организационе јединице, ОЈ Општа болница "Др Ђорђе Јоановић" и ОЈ Дом здравља "Др Бошко Вребалов",
- Специјална болница за плућне болести "Др Васа Савић",
- Специјална болница за физикалну медицину и рехабилитацију "Русанда" Меленци,
- Апотека Зрењанин и
- Завод за заштиту здравља.

Према подацима Института за јавно здравље Србије и РСЗ-а из 2010. године, у граду Зрењанину у области здравства и социјалног рада било је запослено око 3.000 радника од којих су 341 лекар (од тога 57 опште медицине, на специјализацији 37, специјалиста 247), стоматолога 42, фармацеута 59, те је према овим подацима у просеку један лекар бринуо о 365 становника.

Објекти здравствене заштите, попут болничког комплекса, домова здравља, здравствених станица, диспанзера и апотека, гравитационо су лоцирани у одговарајућим деловима града и својим капацитетима задовољавају потребе здравствене заштите, не само становника града, већ и околних насеља.

У Средњебанатском округу постоје 3 стационара, од којих је један Општа болница са 455 (активних) постеља и две специјалне болнице: Плућна болница са 160 постеља и «Русанда» Меленци са 386 постеља. У Округу има 1.001 постеља што, у односу на број становника, у глобалу, значи 4,8 постеља на 1.000 становника.

Апотека Зрењанин има 26 пунктова за дистрибуцију, чување, ускладиштење и прављење лекова. Пунктови се налазе у граду Зрењанину, 11 у граду и 15 у насељеним местима.

Завод за заштиту здравља је специјализована превентивна установа, чије службе (социјална медицина, епидемиологија, хигијена), својом делатношћу, покривају потребе за превенцијом болести и промоцијом здравља у Округу. Микробиолошка дијагностика Завода покрива потребе за дијагностиковањем узроковача болести становника Округа, који се не лече у стационару.

4.6.2. Социјална заштита

Мрежу установа социјалне заштите у граду Зрењанину чине Центар за социјални рад града Зрењанина, као основна установа социјалне заштите која обавља послове социјалне и породично - правне заштите од 1961. године, када је и основан и Геронтолошки центар Зрењанин, као установа са својством правног лица која обавља делатност од општег друштвеног интереса у области социјалне и здравствене заштите психички здравих одраслих и старијих лица.

У Центру за социјални рад Зрењанин, на пословима социјалне и породично-правне заштите, као и општим пословима, ангажовано је 32 радника. У циљу решавања социјалних потреба становништва, у Центру су организоване две стручне екипе:

- екипа за заштиту одраслих и остарелих лица и
- екипа за заштиту деце и омладине.

У оквиру екипе за заштиту одраслих и остарелих лица раде два стручна тима:

- тим за материјално обезбеђење породице и
- тим за заштиту одраслих и остарелих лица.

У оквиру екипе за заштиту деце и омладине раде три стручна тима:

- тим за заштиту деце из породица са поремећеним породичним односима,
- тим за заштиту деце без родитељског старања и
- тим за заштиту деце и омладине са поремећајем у понашању.

Центар за социјални рад Зрењанин ради у просторијама које је обезбедила Скупштина града Зрењанина у мају 1998. године. Пословни простор Центра налази се при згради Града у центру града, те постоје повољни услови за сарадњу са одговарајућим институцијама и контакте са корисницима. Центар, и поред тога, нема довољан пословни простор, канцеларије користи заједно више радника што отежава нормалан и квалитетан рад са корисницима имајући у виду да се врло често ради о проблематици када је потребан разговор у дискрецији.

Делатност Центра (материјално обезбеђење породице, смештај одраслих, остарелих и деце у установе и друге породице, додатак за туђу негу и помоћ) финансира се из буџета Република Србије док се проширена права у социјалној заштити (једнократна новчана помоћ, трошкови сахране социјално угрожених лица, набавка лекова и огрева) финансирају из буџета града Зрењанина на основу општинске одлуке о проширеним правима у социјалној заштити становника града Зрењанина. Лоши привредни и демографски показатељи у граду Зрењанину довели су до осиромашења великог броја становника, повећања просечне старости становништва и броја самачких домаћинстава што је резултирало повећањем броја становника који су обухваћени видовима социјалне заштите.

Број корисника социјалне заштите у граду Зрењанину према подацима РЗС-а из 2010. године био је 9.666 лица (4.606 малолетних и 5.060 пунолетних лица), што у односу на укупну популацију износи 7,88%.

Зрењанин је, поред Пирота, највећи губитник транзиције у Србији, што је даље проузроковало повећање броја незапослених као и броја корисника социјалне помоћи због прекида рада многих фабрика или лоше спроведеног социјалног програма приликом приватизације. Данас је на територији града Зрењанина око 12 хиљада корисника социјалне заштите.

Геронтолошки центар се налази у просторној целини IV, односно урбанистичкој подцелини 25. Комплекс је грађен у фазама, од 1963. год. до 1988. год. и одговара намени. Постоји потреба за изградњом новог објекта идентичном садашњем, блоку А“, након уклањања монтажног, блока Б“.

Градски одбор Црвеног крста налази се у просторној целини II и у потпуности одговара намени. Међуградска организација слепих и слабовидих се налази у просторној целини IV. Капацитет и локација објекта су задовољавајући. Потребно је извршити реконструкцију објекта у циљу побољшања услова рада организације слепих.

Организација глувих и наглувих налази се у просторној целини III. Објект одговара намени по функционалности (реновиран је 2005. год.), али капацитет не задовољава потребе чланова, те постоји потреба за већим простором који се може обезбедити изградњом новог објекта или реконструкцијом постојећег објекта.

Савез инвалида рада се налазе у просторној целини I. Површина простора не задовољава потребе савеза, те је неопходно обезбедити адекватан простор. Градско удружење пензионера се налазе у просторној целини IV. Површина задовољава потребе чланова. Потребно је извршити реконструкцију објекта у циљу побољшања услова рада удружења.

4.6.3. Образовање

Град Зрењанин на својој територији има многобројне предшколске установе, основне и средње школе, специјалне основне и специјалне средње школе, вишу школу, факултет и ученички дом.

Образовно-васпитни рад остварује се на српском језику. За припаднике националне мањине образовно-васпитни рад се остварује на матерњем језику. У граду Зрењанину, сем на српском језику, настава у школама се изводи и на мађарском, румунском и словачком језику.

У установама за децу предшколског узраста, којих је 41 на територији општине, према подацима РЗС школску 2010/2011. годину, уписало је укупно 3.041 деце, од којих је 591 дете боравило бесплатно. У укупно 32 основне школе, од којих је 28 матичних и 4 подручна/издвојена одељења, школску 2011/2012. годину уписало се укупно 9.638 ученика (4.692 ученице) у 472 одељења. Средње образовање и васпитање у граду Зрењанину ученици стичу у осам средњих школа, које се налазе у Зрењанину, и то: Зрењанинска гимназија, Економско-трговинска школа, Медицинска школа, Хемијско прехрамбена и текстилна школа "Урош Предић", Електро-техничка и грађевинска школа "Никола Тесла", Техничка школа, Пољопривредна школа и Музичка школа "Јосиф Маринковић". Школску 2011/2012. годину уписало је укупно 5.799 ученика (2.899 ученица) у 237 одељења. Овим ученицима наставу је држи 693 наставника (332 жене), са пуним радним временом је 445 наставника (225 жена). Настава у средњим школама се, углавном изводи на српском језику. Међутим, поред српског наставног језика, у појединим средњим школама настава се изводи и на мађарском језику, и то у следећим школама: Зрењанинска гимназија, Медицинска школа, Хемијско прехрамбена и текстилна школа "Урош Предић", Електротехничка и грађевинска школа "Никола Тесла" и Пољопривредна школа, где постоје одељења на мађарском језику.

Оно што се овде јавља као проблем је да се приликом формирања мреже средњих школа није водило рачуна о потребама привреде, већ само о доступним професорским кадровима и технолошком оспособљеношћу, а то се данас показује као велики недостатак.

У граду Зрењанину постоји 8 основних школа за ученике са сметњама у развоју и школа за образовање одраслих од којих је седам школа намењено ученицима са сметњама у развоју коју похађа 171 ученик (школска 2011/2012. године), док је једна основна школа намењена одраслима (71 ученик уписан у школску 2011/2012. године.).

Високо образовање у граду Зрењанину се спроводи на Високој техничкој школи струковних струдија у Зрењанину и Техничком факултету "Михајло Пупин" који је такође смештен у Зрењанину. Високу техничку школу струковних студија школске 2011/2012. године, уписало се 272 студента.

Висока техничка школа струковних студија у Зрењанину је основана 1960. године и од тада школује инжењере у области машинства и технологије. До сада је диплому инжењера добило више од 5000 студената, који су дипломирали на неком од смерова Технолошког и Машинског одсека.

У оквиру наведених одсека постоји шест образовних профила; производно машинство, процесно машинство, пољопривредно машинство, прехранбена технологија, хемијска технологија и текстилна технологија.

Технички факултет "Михајло Пупин" у Зрењанину, према рекапитулацији уписа у школској 2009/2010. години на факултету студира укупно 2.885 студената на два нивоа студија, а наставни и научно-истраживачки рад одвија се на шест катедри. Студијски програми на овом факултету су: индустријско инжењерство, информационе технологије, инжењерски менаџмент, одевне технологије и инжењерство заштите животне средине. На факултету је 94 запослена лица од којих 77 наставника, сарадника и истраживача и 17 ненаставног особља. На основним студијама је 2.125 студената док је на дипломским академским студијама – мастеру 160 студената. Школске 2010/2011. године, уписано је 273 студента, а 2011/2012. године још 236.

Смештај за студенте вантериторије града Зрењанина се организује у Студенском дому „Михајло Предић др Миша“, у саставу Студентског центра Нови Сад. Налази се у центру Зрењанина у непосредној близини Техничког факултета „Михајло Пупин“ и Високе техничке школе. Дом располаже са 208 места у 60 трокреветних и 7 четворокреветних соба. Станарима дома на располагању су две читаонице, интернет центар, студентски клуб, сала за рекреацију са теретаном, кантина и кошаркашки терен са расветом.

Дом ученика средњих школа „Ангелина Којић-Гина“ налази се у центру града у непосредној близини свих средњих школа и значајних институција у Зрењанину. Ова установа данас прима средњошколце оба пола из свих средњих школа.

Словачка држава и „Thermosolar“ донирали су Дому ученика 72 соларна колектора. У соларним колекторима долази до загревања воде под дејством сунчеве енергије која се затим путем пумпи убацује у систем постојеће водоводне мреже. На овај начин се обезбеђује велика количина топле воде која се користи као санитарна вода за 270 ученика који су у Дому.

4.6.4. Спорт

Спортски савез је спортска асоцијација струковних савеза, спортских друштава, клубова и других спортских организација на територији града Зрењанина. Према „Стратегији одрживог развоја града Зрењанина 2008“ у Спортски савез, који је носилац свих спортских активности у области спорта у Граду, удружено је укупно 113 спортских организација (13 струковних савеза, 7 спортских друштава и 93 спортска клуба) ради остваривања заједничких циљева у области спорта и физичке културе.

Поред наведених чланица Спортског савеза града Зрењанина, у Граду ради још око 40 спортских клубова. У Граду су заступљене готово све спортске гране и дисциплине. Регистровано је око 8.500 спортиста свих узрасних категорија, затим око 16.000 рекреативаца и око 400 спортиста инвалида.

Спортски савез града Зрењанина обезбеђује услове за бављење спортом, рекреацијом и физичким вежбањем појединаца, екипа и организација на свим објектима (укупне површине 105.554 m²), који су, у складу са одлуком Скупштине града о поверавању вршења делатности физичке културе, дати на коришћење и управљање Спортском савезу града Зрењанина:

- Градски стадион, у функцији од 1954. године, реконструисан 1967., капацитет 18-20.000 гледалаца.

- Хала спортова, у функцији од 1961. године, реконструисана 1995. године, уведено грејање 2004. године, капацитет 3.500 гледалаца. Намена: рукомет, кошарка, одбојка.

- СРЦ «ЈУГ» Пливачки базени, отворени базени у функцији од 1973. године, а затворени од 1981. године, капацитет 500 гледалаца на отвореним и 350 на затвореним базенима. Реконструисани 2001. и 2002. године. Намена: пливање и ватерполо.

- Дом борилачких спортова «Партизан», у функцији од 1927. године, реконструисан 1987. године, нема гледалиште. Намена: рвање, мачевање, карате, џудо, самбо.

- Тениско игралиште (са балон халом површине 442m²), у функцији од 1961. године, реконструисано 2000. године. Капацитет 150 гледалаца.

Поред наведених, спортске активности се обављају и на следећим локалитетима:

- Веслачко кајакашки клуб „Бегеј“ и „Зрењанин“,
- Стрелиште,
- Центар за рекреацију „Мотел Шумица“,
- Тениско игралиште „Галеб“,
- Тениски терен „Волтен“,
- Куглана „Кристал“,
- Куглана „Банат“,
- Фудбалски стадион ФК „Раднички“,
- Фудбалски стадион ФК „Банат“,
- Фудбалски стадион ФК „Борац“,
- Фудбалски стадион ФК „Лехел“,
- Спортске сале у оквиру основних и средњих школа.

4.6.5. Градска управа Зрењанин

Полазећи од начела утврђених чланом 12. Одлуке о градској управи града Зрењанина, („Службени лист града Зрењанина“, бр. 24/2008, 32/2008, 6/2009, 14/2009, 18/2010, 20/2010 и 5/2011) у овој управи образоване су следеће организационе јединице:

- Кабинет Градоначелника,
- Кабинет Председника Скупштине града,
- Одељење за послове урбанизма,
- Одељење за имовинско-правне послове,
- Одељење инспекција,
- Одељење за послове финансија и рачуноводства,
- Одељење за послове опште управе,
- Одељење за послове друштвених делатности,
- Одељење за информационе и комуникационе технологије,
- Одељење за локални економски и рурални развој и инвестиције,
- Одељење комуналне полиције,
- Одељење за послове заштите и унапређивања животне средине,
- Одељење за одбрану и ванредне ситуације,
- Служба Скупштине, Градоначелника и Градског већа,
- Служба за послове месних канцеларија и друге послове,
- Служба за послове обезбеђења и помоћно-техничке послове,
- Служба за послове јавних набавки,
- Служба за пореску управу.

У Градској управи, у оквиру организационих јединица образују се унутрашње организационе јединице и то: Одсеци, месне канцеларије и Пријемна канцеларија.

У Градској управи Зрењанин, на дан 01.11.2005. године било је укупно 321 запослених и постављених лица. Од тог броја 304 која су у радном односу на неодређено време, док је 17 запослених засновало радни однос на одређено време.

4.6.6. Институционални оквир руралног развоја на нивоу Града

У граду Зрењанину, Служба за локални економски и рурални развој обавља послове који се односе на праћење, анализирање стања у области привреде и предлагање мера за поспешивање развоја привредних области за које је надлежан Град, израду годишњих акционих планова - имплементацију циљева утврђених стратешким планом развоја, израду и реализацију пројеката из акционих планова, израду база података од значаја за локални економски развој, стручно-техничке послове Савета за локални економски развој, реализацију послова и задатака на основу закључених споразума о сарадњи између Града и међународних организација и републичких и покрајинских институција, пружање стручне помоћи приликом оснивања предузетничких радњи и промена везаних за рад радњи у сарадњи са Агенцијом за привредне регистре, пружање информација и стручне помоћи

предузетницима и носиоцима пољопривредних газдинстава и привредним друштвима, везаним за остваривање права на субвенције из буџета Републике Србије и буџета Аутономне Покрајине Војводине, апликантима приликом конкурсисања за кредитна средства из фондова, послове од непосредног интереса за грађане у оквиру привредних делатности из надлежности Града, као и доношење првостепених решења у складу са законом и Статутом Града.

Служба за локални економски и рурални развој обавља послове праћења и анализе стања и развоја у области привреде, пре свега кроз развој пољопривреде, женског предузетништва (област услуга) и туризма, као подршке развоју одрживог сеоског туризма.

Зрењанин је седиште Средњебанатског округа и других институција од градског и републичког значаја. На основу наведеног може се закључити да је Зрењанин административно, образовно, здравствено и културно средиште Средњебанатског округа.

Научно – инстраживачка активност на територији града Зрењанина се спроводи у три препознатљиве институције а то су Институт за пољопривреду А.Д, Ветеринарски специјалистички институт „Зрењанин“ и А.Д „Биеколошки центар“. Институт за пољопривреду је основан 1956. године као пољопривредна станица. Област рада се проширује 1976. године, када је спојена са технолошким, ветеринарски и делом за пројектовање и надзор инвестиција. Тадашњи назив био је Технолошко пољопривредни институт и имао је статус научне установе. Од 1992. године Институт за пољопривреду функционише самостално.

Биеколошки центар Зрењанин, је основан 1947. године под називом ДП Институт „Серво Михаљ“ у оквиру истоименог комбината прехранбене индустрије. Данас је ово специјализовано привредно друштво организовано у правној форми акционарског друштва и послује у целини приватним капиталом.

Ветеринарски специјалистички институт "ЗРЕЊАНИН", са седиштем у Зрењанину, као ветеринарска институција постоји од 1956. године, са првобитним називом: "Центар за вештачко осемењавање домаћих животиња и сузбијање стерилитета говеда", а послови тога центра су обављани у новосаграђеној наменској згради која је завршена 1957. године. У периоду 1969-1975. Центар је у саставу Ветеринарског института Нови Сад, као самостална организација са називом "Ветеринарски завод Зрењанин". Своју делатност Завод је обављао за потребе Средњег и Северног Баната, као једина специјалистичка институција те врсте ветеринарске делатности. Јануара 1976. године, формиран је Технолошко-пољопривредни институт, а у његов састав, као конститутивни сегмент ушао је и Ветеринарски завод. Укупна делатност завода, који је добио нови назив: "Завод за ветеринарство и сточарство", као и његових стручних служби је била подређена и усмерена ка потребама сточарске производње у региону пословања ИПК "Серво Михаљ" у Зрењанину.

Одлуком Владе Републике Србије и потом Народне скупштине Републике Србије на седници одржаној 21.07.1992. године, на основу Закона о здравственој заштити животиња (Сл.гласник РС бр. 37/92, 50/92), формиран је, као јавна ветеринарска служба, односно установа "Ветеринарски специјалистички институт ЗРЕЊАНИН", са седиштем у Зрењанину, за подручје града Зрењанина, Житишта, Нове Црње, Сечња, Новог Бечеја, Кикинде, Чоке и Новог Кнежевца.

4.7. Привреда и сектор малих и средњих предузећа и предузетништва

У периоду после Другог светског рата, Зрењанин је био индустријски центар Баната и један од водећих центара Војводине и Југославије.

Раних 90-тих година прошлог века, Зрењанин је добио репутацију „највећег произвођача хране“, захваљујући великим производним могућностима најистакнутијих произвођача хране „Серво Михаља“ – концерн који је запошљавао око 25.000 људи. Распадом Југославије, услед економских санкција и међународне изолације земље, велике инфлације и близине ратишта, привреда Зрењанина знатно је ослабила, јер је претходна производња била усмерена ка тржишту од 25 милиона становника и извозу.

Друштвено-економски развој града Зрењанина пратио је судбину друштвено-економског развоја Републике и одвијао се у изузетно сложеним условима. Деведесете године су биле године економског пропадања привреде, што се одражава падом производње, високом инфлацијом, опадањем акумулативне и репродуктивне способности привреде, погоршавању односа у расподели, пословање све већег броја организација са губицима, заостајање у техничко-технолошком развоју.

Од 2000. године десиле су се значајне промене у вођењу економске политике на нивоу Републике. Укупна привредна активност у Зрењанину бележи стагнацију и пад после 2000. год., када је у граду регистровано око 1500 предузећа од којих је 50% активно. Више од половине привредне активности, односно укупних прихода и укупних расхода (51,85% прихода и 51,25% расхода) остварује се у великим предузећима, који чине 2% од броја регистрованих предузећа. Највећи број радника запослен је у малим и средњим предузећима 61%, док 39% радника ради у великим предузећима. Добит по раднику је највиша код малих предузећа, као и код приватних, а покривеност укупних расхода укупним приходима, као и пословних расхода пословним приходима, остварује се код приватних предузећа, тако да је ефикасност пословања малих, односно приватних предузећа на вишем нивоу у поређењу са осталим предузећима.

Данас Зрењанин представља једно од најактивнијих места за улагање у Републици Србији, захваљујући инфраструктурно опремљеним новим индустријским зонама. Од 10 највећих *greenfield* инвестиција у Србији за 2008. годину – три су својем место нашле у Зрењанину. Пројектом „Zrenjanin Open“ привреда града почела је да јача, поготово зато што више не постоје препреке политичке природе и зато што је положај града на веома атрактивној локацији, а локално становништво је високо стручно у већини индустријских грана и културно се уклапа у средњеевропски миље. Производна инфраструктура је релативно добро очувана. Домаће фирме имају богатог искуства у раду са страним инвеститорима и послодавцима, и навикле су на рад по западним стандардима пословања.

Терен на територији града је изразито равничарски и сходно томе, структура економије и индустрије класификују Зрењанин међу веће агро-индустријске центре у Републици Србији.

Данас, Зрењанин као седиште Средњебанатског округа је усмерен пре свега на пољопривредно прехранбену индустрију али и друге облике привредне делатности од којих су најзначајније:

- Текстилна индустрија,

- Металска индустрија,
- Хемијска индустрија,
- Производња нафте и природног гаса,
- Грађевинарство и
- Саобраћај/транспорт.

Предузећа из области индустрије запошљавају преко 50% укупно запослених у привреди града, пољопривреда запошљава 12,44%, грађевинарство 10,35%, трговина 10,33% и после индустрије највише учествује у оствареном приходу. Индустрија учествује са 61,76% у укупном приходу, трговина са 16,16%, а пољопривреда је на трећем месту са 9,24%.

Структура МСП и предузетничких радњи у граду Зрењанину, у складу са економским кретањима у последњих 10-15 година, указује на мању заинтересованост према производним делатностима. На већу оријентисаност ка трговини и услужним делатностима, указује учешће поменутих делатности у укупном броју регистрованих МСП и предузетничких радњи. У оба случаја, највећи број привредних субјеката послује у области трговине.

Мала и средња предузећа су флексибилнија, брже се прилагођавају све чешћим променама на тржишту, стварају нова радна места, исказују боље пословне резултате, тако да Стратегија одрживог развоја града Зрењанина 2006-2013. год. предвиђа да се развој града Зрењанина мора базирати на развоју малих и средњих предузећа, ревитализацији капацитета који имају економску перспективу, уважавајући принцип ефикасности употребе расположивих ресурса. У граду је основан бизнис инкубатор који на најефикаснији начин предузетницима и новооснованим малим и средњим предузећима пружа помоћ, простор и опрему за успешне пословне подухвате.

Неликвидност привреде Средњебанатског региона посматрано кроз блокаду текућих привредних субјеката је изузетно висока. Од 5.294 укупно регистрованих рачуна предузећа и предузетника, према подацима НБС Одељење за принудну наплату, на дан 31.03.2012. године било је блокирано 1.223 рачуна или 23,2% односно, скоро сваки четврти рачун је био у блокади. Укупан износ блокаде наведених привредних субјеката био је 2112,6 милиона динара⁶. У поређењу са стањем ликвидности привреде на крају 2011. године да се закључити, да је број блокираних рачуна повећан са 1.121 на 1.223 или за 9,1%, док се износ блокаде повећавао са 1.728 хиљада динара на 2.112,3 односно за 22,3%. У граду Зрењанину блокирано је 238 правних лица и 711 предузетника, а укупан износ блокаде ових субјеката износио је 1.853,8 милиона динара што представља 83,8% од укупног износа блокираних средстава Средњебанатског округа.

⁶ Званични средњи курс динара за један еуро на дан 31.03.2012. године – 111,70

4.7.1. Анализа запослености и зарада

Просечна зарада по запосленом за 2010. годину у граду Зрењанину, износила је у бруто износу 48.152 динара, односно 34.299 динара без пореза и доприноса, док је у 2011.години просечна зарада износила 59.900 динара у бруто износу, односно 42.789 динара без пореза и доприноса. Просечна зарада по запосленом у првом кваталу 2012. године у бруто износу, нижа је у односу на претходну годину и износи 54.114 динара у бруто износу, односно 38.638 динара без пореза и доприноса. У региону Војводине, просечна зарада за I квартал 2012. године у бруто износу је била 53.826 динара, односно 38.840 динара без пореза и доприноса.

Уколико посматрамо просек на нивоу Републике Србије, просечна зарада по запосленом износила је 55.209 динара у бруто износу у првом кварталу 2012.године, док је у нето износу била на нивоу од 39.839 динара.

Из наведних показатеља може се закључити да је Град Зрењанин благо изнад нивоа просека по зарадама запослених у односу на регион Војводине у износу од 0,5%, док је у односу на просек зарада у Републици Србији нижи за 2%.

4.7.2. Анализа структуре привреде по делатностима

Према подацима из Стратегије одрживог развоја града Зрењанина 2008, године 2002. регистровано је око 1.500 предузећа, од којих је 50 % активно. Посматрано по величини, најзаступљенија су мала и средња предузећа (98%). Што се тиче власничке структуре, она је следећа: 76,5% су приватна предузећа, 9,50 % мешовита, 6,67 % задружна, 6,54 % друштвена и 0,78 % државна.

Према подацима Града Зрењанина, број предузећа према делатности и величини током 2008. године износио је укупно 923 мала, средња и велика предузећа. Највише малих предузећа било је у прерађивачкој индустрији (231 предузеће), средњих у пољопривреди и лову и производњи прехранбених производа пића и дувана (укупно 14) и великих, такође, у производњи прехранбених производа пића и дувана (6 предузећа).

Посматрано по делатностима, највећи утицај на пословање зрењанинске привреде имају предузећа из области индустрије, која запошљавају преко 50% укупно запослених у привреди града. У индустрији се остварује око 60% укупних прихода, укупних расхода и добити. Предузећа из области индустрије остварују преко 85% прихода од извоза оствареног у граду.

У области трговине налази се највећи број предузећа (48%), а трговина, после индустрије, највише учествује у оствареном приходу (16,19%). У овој области запослено је преко 10% укупно запослених. У пољопривреди, која запошљава преко 12% укупно запослених, остварује се 9,24% прихода, 4,85% добити и 8,75% губитака.

Висок проценат отписаности средстава указује да привреда, а посебно индустрија послује са застарелом и дотрајалом опремом - просечна отписаност опреме је око 90%. У појединим индустријским гранама ради се са скоро сасвим отписаном опремом. Услед дугогодишњег пословања у отежаним условима и недовољног издвајања за амортизацију, привреда није у могућности да врши

значајнија улагања. Инвестициона активност, као последица опште ситуације у привреди и друштву, сведена је на минимум и односи се, углавном на инвестиционо одржавање, реконструкције и поправке. Упосленост индустријских капацитета, имајући у виду сужено тржиште, проблеме везане за недостатак сопствених и ограничених и скупих кредитних средстава, је недовољна. Производни капацитети се користе у просеку испод 50%.

На територији града Зрењанина преовлађује пољопривредна производња, на коју се ослања комплекс прехранбено-прерађивачке индустрије: уљаре, млекаре, индустрија меса, шећеране, житомлинска предузећа, производња сточне хране и друго. У домену прехранбене индустрије послују: "Дијамант" - (у оквиру хрватског Агрокора), "Млекопродукт" - (Bongrain Evropa SAS), "Житопродукт", „Картонвал“ ДОО Београд (Фабрика скроба "ИРОК" чије је капацитете закупила београдска фирма Картонвал), "Супер протеин" (MognaVita), „ВВ Company“ ДОО Зрењанин и СЗР „Мендреа“ Ечка – Узгој свиња, кланица са прерадом меса, трговина и угоститељство.

Од текстилне индустрије присутни су: Индустрија тепиха "ПВБ" (бивши "Пролетер") - најстарији тепих произвођач Југославије, "Mideri" - производња доњег веша, купаћих костима и лаке спортске опреме, "Ударник" - фабрике чарапа, "Ромреа" - доњи веш и чарапе за производњу, "Fulgar" - доњи веш и чарапе за производњу, "Bull", "Ђокић компанија" - производња женског веша и купаћих костима и "Миле Драгић" - производња балистичке опреме.

У домену металне индустрије најпознатија предузећа су: "Радијатор" - Фабрика котлова радијатори, прва фабрика радијатора и котлова у Југославији, "Шинвоз" - Фабрика шинских возила, "Бегеј" – Бродоградилнице, "БОМЕКС" – Бродоградилнице, "Metalc" - Фабрика металних производа, "Прогрес" - Фабрика алатних машина и делови мотора, "SIBA - Scholz" - Сиров материјал за обраду, "ITS" - производња челичних конструкција, "Minel Ferro" - Предузеће за производњу електроенергетске опреме и процесно прехранбене опреме и постројења мерни трансформатори, разводна постројења.

У хемијској индустрији издвајају се следеће предузећа: "Луксол" - производња декоративне козметике и хемијских производа, "Ресосар" - производња елемената грађевинских панела, "Inhem" - производња хемијских производа за домаћинство и производа од папира, "Kolpa-San" - за прераду пластичних маса, производња намештаја и опреме купатила, "Mitja" - производња козметичких производа, "Југоремедија" - главни произвођач лекова и "Altis Chemicals".

Поред наведених, издвајају се и специфичне индустрије као што су: "Mehler BAPS", "Миле Драгић" - производња заштитне балистичке опреме, "Draeksmaier" – производња делова за аутомобиле, "GIK-Banat", "Демекс", "Максимовић-ГРАДЊА", "Евро домус" грађевинска индустрија, ИТ сектор (Технички факултет "Михајло Пупин", Висока техничка школа струковних студија, Пословни инкубатор).

Послове од јавног интереса обављају јавна предузећа: ЈП "Дирекција за изградњу и уређење града", ЈКП "Чистоћа и зеленило", Погребна служба и продавница погребне опреме, ЈКП "Водовод и канализација", ЈКП "Пијаце и паркинзи", ЈП "Градска стамбена агенција", ЈКП "Градска топлана", ЈП "Радио Зрењанин", ЈП "Туристички центар Града Зрењанина", Туристичко информативни центар, Предшколска установа Зрењанин и Центар за социјални рад Града Зрењанина.

У Граду Зрењанину, данас је активно 30 земљорадничких задруга чија је основна делатност производња жита (без пиринча), легуминоза и уљарица док су две задруге усмерене на узгој свиња, коња и других копитара.

4.7.3. Фактори привредног раста и привредни потенцијали

Након деценије санкција и изолације Србија је прихватила концепт отварања, кооперације са светом и приватизацију. Овај процес се обављао веома споро, због бројних ограничавајућих фактора присутних у привреди. Они су многобројни али бар треба указати на неке основне: техничко-технолошка застарелост привреде, ниска конкурентност производа, финансијска задуженост већине предузећа, вишак запослених, неадекватно економско законодавство итд. Ограничавајући фактори су пре свега последица чињенице да је Србија у процес транзиције и реструктурирања кренула са закашњењем од више од 12 година. Привреда је израубована десетогодишњим дезинвестирањем и технолошки заостала, те као таква неприлагођена условима савременог тржишта. Стабилан и динамичан раст привреде у будућности је условљен претходним реструктурирањем и приватизацијом, како би се створили услови за нови инвестициони и развојни циклус.

Природна богатства Средњег Баната која се експлоатишу су: нафта, природни гас, песак, глина, топла вода, јодна вода, минерална вода. Са становишта искуства из прошлости, расположивих ресурса, природних и других потенцијала, индустријски комплекси који би требали да имају приоритет у будућој извозно оријентисаној развојној стратегији су:

- агроиндустријски комплекс,
- нафтно – хемијски комплекс,
- металски комплекс и
- текстилни комплекс.

У разматрање се морају укључити и неке друге делатности као што су:

- сектор услуга и
- информатика.

Модел савремене производње, промета и услуга требали би да се заснивају на принципима мрежне организације, којом се остварује комбинација ефеката економије производње и простора са високом флексибилношћу производње.

Конкурентност примарне пољопривредне производње због изражених специфичности (дуг производни процес, велики утицај природних фактора производње, спор обрт капитала, производња стратешких производа) може се посматрати једино интегрално са агрориндустријским комплексом (примарна пољопривредна производња и прехрамбена индустрија).

Предности агроиндустријског комплекса су следеће:

- повољни климатски (пре свега земљишни) услови за примарну пољопривредну производњу,
- висок степен научног и техничког прогреса,
- традиција у производњи и квалификована радна снага,
- изграђеност капацитета за прераду пољопривредних производа.

Потенцијал за раст пољопривредне производње је значајније повећање приноса основних пољопривредних производа који су последњих неколико година

знатно нижи него што омогућује генетски потенцијал сорти и хибрида у просечним условима производње.

За успешан развој пољопривредних предузећа и агроиндустријског комплекса морају се омогућити следећи услови: стварање тржишног амбијента, уз минималну заштиту државе (стратешки производи); нужно је отварање тржишта, уз прихватљиве облике заштите домаће производње. Један од битних фактора за развој пољопривреде је постојање правне државе, која ће гарантовати испуњавање уговорених обавеза државе према агрокомплексу.

Најзначајније могућности развоја малих и средњих предузећа у пољопривреди су:

- производња специфичних врста хлеба и пецива,
- прерада кукуруза (квасац, алкохол и др.),
- еколошка амбалажа од жетвених остатака,
- енергетски брикети од остатака производа пољопривреде и шумарства,
- производња и прерада поврћа (замрзавање и топла прерада),
- прерада воћа (хладњаче за чување и паковање; компоти и пастеризовано

воће;

- сушено воће),
- прерада сточарских производа,
- производња и прерада речне рибе,
- производња и прерада печурки,
- производња предмета од прућа,
- производња уметничких сувенира од материјала биљног порекла.

Услед дугогодишњег пословања у отежаним условима и недовољног издвајања за амортизацију, привреда није била у могућности да врши значајнија улагања. Уз то и услови кредитирања су били веома неповољни. Инвестициона активност, као последица опште ситуације у привреди и друштву, била је сведена на минимум и односила се, углавном на инвестиционо одржавање, реконструкције и поправке.

На територији града Зрењанина данас се издвајају следећи инвеститори: Draekslmaier (Немачка) - Производња делова у аутомобилској индустрији, Mehler BPD - равноправни (Немачка) - Производња балистичке опреме, Ромреа (Италија) - Производња рубља и чарапа, Fulgar (Италија) - Производња предива од поламида и полиестера, Grupa Phiua Valter (Немачка) - Складиштење и супермаркети, Bongrain Евгора SAS - Млекопродукт (Француска) - Производња млечних производа, Дијамант - Агрокор (Хрватска) - Прерада сунцокрета и производња нафте, Alpin (Србија) - Производња алата, BOMEKS (Србија) - Бродоградилиште, Pecosar Holandija (Холандија) - Производња елемената грађевинских панела, Supernova (Аустрија) - Комерцијални центар, UM ING DOO (Србија) - Производња нафтне индустрије додатна продукција.

Развојне перспективе угоститељства и туризма у граду Зрењанину заснивају се на дефинисању објективног места ове делатности и доприноса који она може дати развоју и афирмацији града, општине, као и насељених места.

4.8. Рурални ресурси и агрокомплекс

4.8.1. Рурални ресурси

Најзначајнији природни ресурс града Зрењанина је пољопривредно земљиште које се простире на 110.881 хектара и заузима 83,56% територије града. Поред земљишта, град Зрењанин располаже и другим ресурсима неопходним за рурални развој а то су: добри природни и климатски услови за производњу, плодно земљиште, повољан географски положај, традиција, квалификована и јефтина радна снага, развијен научно-истраживачки рад и институције, постојање прерађивачких капацитета и постојање аграрног буџета на локалном нивоу.

Шуме су важан ресурс за рурални развој и пружају средства за живот за радну снагу, локалне заједнице, милионе власника шума, као и за предузећа са делатношћу везаном за шуме. Град Зрењанин располаже са око 3.320 хектара шуме, што у односу на укупну површину града износи 2,5%. Степен шумовитости одређене територије је важан показатељ присутности и стабилних екосистема који су значајан чинилац у процесима биосфере и заштите животне средине. Подручје града Зрењанина је изразито равничарско али и најгушће речно и каналско чвориште у Европи, где у кругу од 30 километара протичу реке Бегеј, Тамиш, Тиса, Дунав и каналска мрежа ДТД.

Пољопривредна производња је интензивна (у односу на војвођански просек) по начину коришћења земљишта (мало учешће воћњака и винограда), по структури ратарске производње (велико учешће житарица и индустријског биља).

Према подацима РПГ из 2011. године, коришћено је 63.657,75 хектара или 47,97% укупне површине града (Табела бр. 17). Пољопривредна производња по начину коришћења земљишта највеће учешће има у производњи житарица. Током 2011. године, од укупно 63.657,75 хектара коришћеног обрадивог земљишта, према подацима РПГ-а, 44.827,83 хектара или 67,28% укупно обрадивог земљишта је било под житарицама. Насеља која су највише хектара имала под житарицама су Зрењанин (5.247,03 хектара), Меленци (5.519,29 хектара) и Перлез (4.741,38 хектара). Уколико посматрамо површине под житарицама у односу на укупно коришћену површину сваког насеља појединачно, у насељима Ботош, Ечка, Клек, Книћанин, Лазарево, Орловат, Перлез и Стајићево, пољопривредно становништво се у највећој мери определило за узгајање житарица, те је учешће преко 70%.

Друго место припада производњи индустријског биља (20,51%), док је учешће воћњака и винограда на веома ниском нивоу (0,27%) као и производња поврћа (1,20% укупног обрадивог земљишта).

Према анализи структуре коришћења обрадивог земљишта и подацима РПГ-а, на територији града Зрењанина, око 2.300 хектара (3,66%) је регистровано као земљиште које је или необрађено или су то предели око језера, мочвара, с тим да се на територији насеља Лукино село налази рибарско газдинство "Ечка" које заузима око 1.913 хектара. Такође, око 2.748,52 хектара (4,32%) спада под остало земљиште под које се подразумевају пашњаци, ливаде, трстици и мочваре. Површине под пашњацима су још увек недовољно искоришћене премда представљају добру допуну развоја пољопривреде у смеру сточарства.

Узевши у обзир врло ниско учешће производње воћа и поврћа, развој би требао да буде усмерен на стварање услова за боље коришћење природних ресурса (пре свега водних ресурса), што би подстакло интензивирање структуре производње (даље повећање учешћа поврћа и воћа), интензивирање појединих линија производње, боље коришћење земљишта. Осим интензивирања конвенционалне пољопривреде и прехранбене индустрије постоји потреба и за мултифункционалним развојем пољопривреде. Мултифункционалност пољопривреде подразумева коришћење ресурса пољопривреде не само за производњу хране, већ и за друге намене које воде бржем привредном развоју, односно, за производњу енергије, органске пољопривреде, услуге у сфери туризма, угоститељства, здравства, риболова, лова. Укупна пријављена површина под органски произведеним поврћем и житарицама износила је 2011. године свега 21,57 хектара.

У граду Зрењанину, према последњем попису из 2011. године, има 122.714 становника који живе у 44.687 домаћинстава, те је просечан број чланова по домаћинству 2,75. Према подацима РПГ-а укупно је регистровано 6.645 пољопривредних газдинстава.

Табела бр. 17: Коришћено пољопривредно земљиште у граду Зрењанину, породична газдинства, 2011. година

Насеља	Површина (ha)	Коришћено земљиште (ha)	Житарице (ha)	Индустријско биље (ha)	Крмно биље (ha)	Поврће (ha)	Воће и грожђе (ha)	Ароматично и лековито биље (ha)	Садни материјал и хортикултура (ha)	Необрађено земљиште (ha)	Остало земљиште (ha)
Арадац	8.855	3.192,5	1.822,64	1.149,88	67,04	13,54	19,26	0	0	15,93	104,2
Банатски Деспотац	4.709	2.932,45	1.876,02	880,92	97,06	6,78	1,64	0	0	0	70,03
Бело Блато	2.881	1.234,15	462,41	382,79	146,47	8,61	17,64	0,06	0	12,88	203,28
Богош	6.986	4.048,61	3.248,54	706,72	4,97	13,68	2,07	0,24	0,37	5,85	84,26
Елемир	7.332	2.373,82	1.644,78	417,62	118,82	17,24	11,56	6,82	0,07	3,55	153,37
Ечка	2.638	1.456,1	1.150,93	236,45	8,7	4,85	3,87	0	0,22	0,52	50,23
Зрењанин	19.315	7.346,37	5.030,8	1.413,15	414,25	44,87	46,64	0,01	9,14	14,9	372,59
Јанков Мост	2.362	1.178,95	733,51	339,89	31,4	9,68	1,21	1,26	0	26,35	35,65
Клек	2.424	584,83	252,49	177,21	80,28	10,3	2,63	0	1,0	0	60,92
Книћанин	5.024	2.508,85	1.991,51	415,3	26,56	7,79	2,98	0	0	0	64,7
Лазарево	4.557	2.957,73	2.125,77	752,68	21,52	16,35	4,76	0	0	0,5	36,14
Лукино Село	5.196	2.825,4	1.078,88	417,9	42,25	45,57	1,26	0	0,07	1.913,15	297,32
Лукићево	1.960	740,24	264,41	110,54	9,24	317,22	2,02	0	0,03	0	36,77
Меленци	15.908	7.023,26	4.700,13	1.608,81	211,9	19,3	8,34	2,52	0	190,42	281,85
Михајлово	1.981	1.184,52	816,51	239,21	22,85	65,76	1,44	4,92	0	0	33,84
Орловат	4.247	2.403,26	1.848,27	439,37	24,59	10,97	5,83	0	0	0	74,23
Перлез	10.308	5.960,04	4.745,9	1.011,65	86,35	24,9	6,9	0,78	0	0,14	83,32
Стајићево	2.057	787,24	591,64	168,57	10,41	3,6	12,19	0	0,12	0	0,69
Тараш	5.321	1.256,92	634,85	389,51	50,24	52,21	10,66	0,58	0,79	1,01	117,06
Томашевац	6.565	3.078,94	2.085,69	401,89	89,17	19,09	2,9	4,8	1,0	0,14	474,26
Фаркаждин	3.889	2.214,74	1.895,33	207,76	33,87	12,25	3,24	0	0	0,45	61,83
Чента	8.183	3.526,62	2.415,04	765,48	96,3	38,03	5,22	0	7,36	147,21	51,98
Укупно	132.698	60.815,54	40.445,05	12.633,3	1.694,24	762,59	174,26	21,99	20,17	2.333,0	2.748,52

Извор: РПГ, 2011.

4.8.1.1. Шумарство

На основу података из Просторног плана Војводине, подручје града Зрењанина сврстано је у 1. зону шумовитости, што значи да су шуме заступљене на 0,30 % - 3,00 % укупне површине. Израдом аналитичко документационе основе Просторног плана Града Зрењанина, дошло се до податка од 2,50 % земљишта покривеног шумом (око 3.320 хектара). Град Зрењанин је изразито пољопривредно подручје и земљиште се интензивно обрађује. Највећи део шума налази се зато у облику плантажа и култура у области река.

Незнатан део чине пошумљене површине у атару. На основу Просторног плана Града Зрењанина, утврђено је обзиром на малу пошумљеност, познате климатске и едафске услове, као и просторне могућности, да на крају планског периода под шумама треба да буде 6,00 % укупне територије града Зрењанина.

Зеленило се све мање сматра украсом а све више битним елементом животне средине. Имајући у виду здравствени значај зеленила, може се назвати и санитарним елементом града. Ниво тзв. «пошумљености» и стање градског зеленила града Зрењанина је веома неповољно.

Перспективе развоја у наредном периоду подразумевају реконструкцију ветрозаштитних појасева дуж саобраћајница и у урбаним зонама као и реконструкција блоковског, линеарног, фабричког, стамбеног и зеленила у кругу здравствених установа, затим уређење гробља и спомен паркова, израда пројектне документације за формирање нових зелених површина и њихово устројавање. Заштита тек посађеног младог садног материјала је изузетно важно јер готово 1/3 садница бива на неки начин ометена (физички, болешћу) да се развије. Израда катастра засадивих површина и испитивање земљишта су такође изузетно важне функције које повећавају учинак засађивања садног материјала акоје до сада није вршено. Поступци неговања садног материјала као што су редовно спровођење «санитарне сече», редовна заштита од болести зеленог фонда као и спречавање неовлашћене сече шума, само су неке од мера које се морају применити да би се Зрењанин са поражавајућег статистичког дна померио на боље.

4.8.1.2. Биодиверзитет

Под појмом биодиверзитет или биолошка разноврсност подразумева се разноврсност и распрострањеност биљног и животињског света. Биолошка разноврсност подразумева разноврсност живих организама који настајују копно и воду, као и разноврсност унутар различитих врста, између врста и екосистема. Говорећи са аспекта значаја биодиверзитета, треба рећи да се у граду Зрењанину налазе врло специфична подручја која су од државног али и светског значаја. Ту се пре свега мисли на Специјални резерват "Стари Бегеј - Царска Бара" који је рамсарска област (под заштитом UNESCO-а), језеро-бара Окањ и Бања Русанда за које се планира стављање под режим заштите због свог специфичног значаја.

Простор Царске баре карактерише густо изаткан рељеф река, канала, језера и бара, док се боје смењују од плавих језера, преко зелених и смеђих шума, све до бледо жуте и беле боје слатина. На овом простору некада се протезало безброј већих и мањих мочвара. Данас овај простор карактеришу меандри Старог Бегеја који се сужавају и скраћују и баре - све више нагнуте у односу на дно речног корита.

Биљни свет Царске баре представљен је бројним аутохтоним врстама, од којих су неке ретке, поред оних које се редовно срећу на барским комплексима. По својој вредности издвајају се од водених биљака водени гриз, водена папрат, бели локвањ и друге: у ливадској вегетацији присутни су врањемил, хајдучка трава, слез, пелен, ливадска жалфија и друге; а у мочварној вегетацији: заједнице тршћака, водољуб, барска перуника, језеница, пачија трава, иђирот и друге. Шумске површине заузимају значајне делове Резервата. Бројна стабла у околини колоније чапљи и корморана имају осушене врхове, чинећи их тако погодним за осматрачнице и узлетишта за лов рибе у језеру или бари, овим становницима баре. Светску славу овом месту донело је присуство птичјег света са око 240 врста (данас под знаком питања), због чега је ово добро проглашено за Рамсарско подручје, тј. уписано у UNESCO листу мочварних подручја од међународног значаја. Неке од ретких птица које се овде могу видети су: орао белорепан, еја мочварица, ливадска еја, кобац, мишар, чапља кашикара и многе друге. На предлог стручњака Завода за заштиту природе Србије Влада Републике Србије прогласила је ово подручје Специјалним резерватом природе „Стари Бегеј - Царска бара“.

4.8.1.2.1. Специјални резерват „Стари Бегеј – Царска Бара“

Специјални резерват "Стари Бегеј - Царска Бара" који је рамсарска област (под заштитом UNESCO) налази се на 17 km јужно од Зрењанина и око 2 km од магистралног пута Зрењанин-Београд, а заузима површину од око 1.600 хектара. Аустроугарски престолонаследник и жртва Сарајевског атентата, Фердинанд, радо је ловио по просторима ове баре, те отуда и назив "Царска". Посебну природну вредност комплексу Царске баре и напуштеног тока реке Бегеј дају мозаичност, водене, травнате и шумске вегетације, као и разноврсност животињских врста, у чијем оквиру централно место заузима богатство птичјег света - орнитофауне. На подручју Царске баре евидентирано је више од 200 птичјих врста, међу којима су и праве реткости – примерци угрожених врста чапљи, корморана, гњураца, патака. Мочварну вегетацију подручја чине интересантне биљне врсте, данас ретке и угрожене, попут белог и жутог локвања или мочварне орхидеје, док је простор око баре обрастао дугогодишњим засадима врбе и тополе.

Царска бара стављена је под заштиту као природно научно-истраживачко подручје. У околини баре развијен је ловни и риболовни туризам. У туристичку понуду Царске баре спада и изнајмљивање брода за разгледање баре и њених живописних обала (капацитета 50 места), а сама бара окружена је неколико километара шумских стаза, намењених љубитељима природе. На улазу у резерват госте дочекује хотел "Сибилла", капацитета 40 лежаја, с националним рестораном специјализованим за припремање рибе и дивљачи, као и пропланак намењен одмору излетника, уз једно корисно упозорење: забрањено је паљење роштиља.

У оквиру дугорочног пројекта "Еко-Етно комплекса Царска бара - Бело Блато" изграђен је Етно-центар едукативног карактера (2005/2006. године), који се састоји од етно-куће са окућницом, учионице и сувенирнице и Међународни истраживачки центар (2007. године). Пројекат реализује Покрајински секретаријат за заштиту животне средине и одрживи развој, у сарадњи са Месном заједницом Бело Блато и Фондацијом "Царска бара" Бело Блато.

4.8.1.3. Ловишта

Ловни и риболовни туризам спадају у најатрактивнији сегмент туристичке понуде Града Зрењанина, посебно за инострано тржиште. Он је до почетка деведесетих година прошлог века и распада Југославије био и најзначајнији за област туризма и угоститељства, с обзиром да је представљао значајан извор девизних прихода.

Повратком наше земље на међународно туристичко тржиште, а имајући у виду да је овај регион представљао једно од најзначајнијих ловних подручја у Војводини (фонд тзв. "ситне" дивљачи која живи на пољопривредном земљишту), стварају се претпоставке да ловци из Италије, Немачке и Аустрије поново чине основ иностраног туристичког промета у Граду Зрењанину у обиму у коме су то чинили до 1990. године.

Ловишта су на територији Града Зрењанина сконцентрисана у приобаљу доњег тока реке Бегеј и подручју резервата "Стари Бегеј – Царска бара", док терена за риболов има у изобиљу, с обзиром да околина Зрењанина представља једно од најбогатијих речних чворишта и водотокова у овом делу Европе.

Ловиште "Бегеј", којим газдује Ловачка управа Града Зрењанина, заузима површину од 124.038 ha, а ловачко удружење "Зрењанин" једно је од највећих у Србији и има 1.295 активних ловаца. Сталне гајене врсте дивљачи у ловишту "Бегеј" су срна, дивља свиња, зец, фазан и пољска јаребица. Удружење поседује и 67,5 ha земље, 6 ha сталних ремиза и ловачки дом корисне површине од 250 m².

Стручна служба има управника ловишта - стручно лице (В степен стручне спреме) и ловочувара (III степен стручне спреме). Ловни туризам је развијен, нарочито пролећни лов срндаћа, летњи лов препелице, грлице, гугутке и голуба гривњаша, јесењи лов дивље патке глуваре и зимски лов дивље гуске лисасте. Ловиште је богато дивљачи, тако да је бројно стање срнеће дивљачи око 3.000 јединки, бројност зеца око 15.000, бројност фазана око 10.000.

Од ловаца туриста који су боравили у ловишту најзаступљенији су ловци из Италије, који су ловили ситну дивљач, а затим из Немачке, Аустрије и Шпаније, који су ловили срндаћа. Зрењанин је један је од пет градова у Европи који у свом ближњем окружењу имају највише водених токова и водених површина (реке Бегеј, Тиса, Тамиш, Дунав, каналска мрежа Хидросистема ДТД), тако да преставља идеалан простор где и најстраственији и најпробирљивији спортски риболовци могу задовољити своје интересовање.

Река Тиса (11 – 17 km од Зрењанина), веома је богата рибом, где преовладавају шаран, протвиш, јаз, крупан сом који се лови на бућку, и ретке рибе као што су кечига и мрена. У приобаљу реке има доста старих корита, такође богатих рибом, а посебно штуком, белом рибом као и шараном, амуром и тостолобиком, а та су корита Ајлаш, Роспишта, Јегмеч, Провала и Врбица.

Река Тамиш (30 km од Зрењанина) такође је богата свим врстама рибе, а најатрактивнија места за риболов су код Банатског Деспотовца, Ботоша, Томашевца, Орловата и Фаркаждина. На Тамишу се одржавају многобројна такмичења свих рангова. Свим врстама рибе обилује и ток Старог Тамиша, код Банатског Деспотовца, уставе код Ботоша, Орловата, Томашевца и Фаркаждина.

"Трактор бара" се налази на 12 km магистралног пута Зрењанин-Београд, код рибњака "Ечка" и најпознатији је риболовни терен који посећују риболовци из целе Србије. Бара је рукавац рерке Бегеј, у облику потковице, дужине 2 km. Може се

ловити током целе године. У непосредној близини су хотел "Сибила" и Резерват природе "Стари Бегеј-Царска бара". За риболов се могу користити и рибњачки канали.

Река Бегеј тече кроз сам град, а најбољи риболовни терени су код насеља Клек (7 km од града) и Перлеза (18 km). У самом граду постоји језеро, део некадашњег речног тока, а на градској периферији језеро "Пескара", такође прилагођено риболову.

Мрежа канала Хидросистема "Дунав-Тиса-Дунав" (7-15 km од града) богата је свим врстама рибе, а најпосећенији су Меленачки и Клечки триангл, познати по крупним сомовима. (У близини насељених места Меленци, Михајлово, Јанков Мост, Клек, Лазарево и Ботош), а позната места за риболов су и канал "Брзава" и устава код Томашевца.

На свим водама важе актуелне дозволе управљача вода, годишње или дневне, а могу се купити у удружењу спортских риболоваца. Дозвољен је улов 5 комада племените рибе и до 5 килограма беле рибе са три штапа, по две удице.

4.8.2. Агрокомплекс

Пољопривреду града Зрењанина, као и пољопривреду АП Војводине, карактерише постојање два организациона типа пољопривредних произвођача: пољопривредна газдинства и пољопривредна предузећа (укључујући земљорадничке задруге).

Према Стратегији одрживог развоја града Зрењанина из 2008. године, овде је обрадиве површине било 86.382 хектара и 46.467 хектара необрадиве површине у коју спадају пашњаци и ливаде. Од укупних ораничних површина 67 % је у поседу сељачких газдинстава док је 33 % у поседу пољопривредних предузећа и земљорадничких задруга. Просечна величина поседа код индивидуалних пољопривредних произвођача је око 4 ha, док је веома мали број већи од 10 ha.

Према подацима из Регистра пољопривредних газдинстава (у даљем тексту: Регистар), у 2011. години на територији града Зрењанина у Регистру је евидентирано укупно 6.676 пољопривредних газдинстава (6.621 породично пољ.газдинство, 55 привредних друштава и земљорадничких задруга) са укупно регистрованом површином од 86.611,78 ha, од чега су 60.815,54 ha у обрађивала породична газдинстава и 25.796,24 ha привредна друштва и земљорадничке задруге. Основна делатност привредних друштава и земљорадничких задруга је производња жита, легуминоза и уљарица, ратарство, воћарство као и узгој свиња у нешто мањем броју. Просечна површина којом располажу регистрована пољопривредна газдинстава износи 12,97 ha што је три пута више него што је републички ниво (4,34 ha) као и у односу на податке из горе споменуте Стратегије одрживог развоја града Зрењанина.

Величина поседа регистрованих пољопривредних газдинстава (Табела бр. 18) у граду Зрењанину је карактеристична и упоредива са подацима са територијом Републике Србије. Наиме, 33,45% активних газдинстава има пријављену површину у Регистру мању од 1 хектар, док је број газдинстава од 0 до 5 хектара пријављене површине у Регистру на нивоу од 70,4%. Газдинства која располажу обрадивим површинама од 5 до 10 хектара су на нувоу од 11,75%, од 10 до 30 хектара има 11,21% активних газдинстава са пријављеном површином у Регистру, од 30 до 50

хектара има знатно мање газдинстава и то 3,15%, од 50 до 100 хектара свега 2,82% газдинстава, док преко 100 хектара пријављене површине има 50 активних пољопривредних газдинстава чије учешће износи 0,67%.

Табела бр. 18: Породична пољопривредна газдинства према величини пријављене површине у Регистар, град Зрењанин, 2011. година

Величина газдинства (ha)	Број газдинстава	%
од 0 до 1	2.215	33,45
од 1 до 3	1.781	26,89
од 3 до 5	666	10,06
од 5 до 10	778	11,75
од 10 до 30	742	11,21
од 30 до 50	209	3,15
од 50 до 100	185	2,82
преко 100	45	0,67
Укупно	6.645	100,00

Извор: РПГ, 2011. година

Уколико се посматра обрадива површина пријављена у Регистру (Табела бр. 19), породична пољопривредна газдинства са површином до 1 хектара обрадиве земље располажу са 1,66% укупно пријављеног земљишта у Граду Зрењанин (2.215 газдинства), док пољопривредна газдинства са површином од 0 до 5 хектара обрадиве земље (4.662 газдинстава) располажу са 11,14% укупно пријављеног земљишта у локалној самоуправи. Пољопривредна газдинства, са обрадивом површином од 5 до 10 хектара обрадиве земље (778 газдинства) располажу са 9,07% укупно пријављеног земљишта. Највећу обрадиву површину у Граду Зрењанин поседују и обрађују пољопривредна газдинства која у Регистру имају пријављене обрадиве површине преко 100 хектара (45 газдинстава), те располажу са 24,58% укупне обрадиве површине у поседу породичних, односно 14.947,21 хектара, те у просеку свако регистровано газдинство из ове групе, располаже са око 330 хектара. На другом месту према величини поседа, односно регистрованих обрадивих површина у власништву пољопривредних газдинстава су газдинства са 50 до 100 хектара (13.067,24 ha или 21,49%). Према подацима из Регистра, оваквих газдинстава је 185, те је просечна величина газдинства 70,6 хектара.

Табела бр. 19: Величина пријављених породичних пољопривредних газдинстава у Регистар, град Зрењанин, 2011. година

Величина газдинства (ha)	Обрађена површина (ha)	%
од 0 до 1	1.008	1,66
од 1 до 3	3.164	5,20
од 3 до 5	2.604	4,28
од 5 до 10	5.518	9,07
од 10 до 30	12.477	20,52
од 30 до 50	8.030	13,21
од 50 до 100	13.067	21,49
преко 100	14.947	24,58
Укупно	60.815	100,00

Извор: РПГ, 2011. година

Према подацима Републичког завода за статистику РС, у Граду Зрењанин током 2010. године од укупно 110.881 ха обрадиве пољопривредне земље, пољопривредна друштва, задруге и породична газдинства користила су 84.068 хектара. Године, 2011., према подацима РПГ-а, коришћено нешто више него претходне године и то 86.611,78 ха обрадиве површине (78,11%), од чега су привредна друштва (предузећа и земљорадничке задруге) користила 25.796,24 ха, и породична газдинства 60.815,54 хектара.

У Регистар пољопривредних газдинстава са територије Града Зрењанин пријављено је 55 привредних друштава (14 земљорадничких задруга) чија је делатност производња и узгајање житарица, индустријског биља и легуминозе. Ова привредна друштва углавном обрађују велике површине, те половина њих ову делатност обавља у просеку на 884,42 ха. Највећи број оваквих предузећа је са седиштем у Зрењанину док су привредна друштва знатно мање заступљена у осталим насељима, у најчешћем случају то су земљорадничке задруге.

На територији Града Зрењанин издвајају се поједина предузећа чија је основна делатност, у већини случајева, производња ратарских култура, поврћа и воћа као и трговина истим. Од повртара издваја се предузеће „Царска башта“ ДОО Зрењанин, које се бави производњом и продајом поврћа широког асортимана, те располаже хладњачама за производе ради очувања квалитета као и складишта за амбалажу. Производња се обавља на отвореном пољу и у заштићеном простору, те асортиман обухвата следеће производе: купусњачу, тиквице, патлиџан, празилук, кромпир, разне врсте салата, јагоде, диње, лубенице, ротквице, шпанаћ, келераба и др.

„Дијамант-аграр“ АД Зрењанин је предузеће чија је претежна делатност ратарска производња једногодишњих и двогодишњих биљака. Издваја се по томе што обрађује око 4.500 ха земље у следећим производним центрима: ПЦ Братство, ПЦ Стајићево, ПЦ Расадник и ПЦ Планта. Запошљава око 160 сталних радника и према подацима РПГ-а, ово предузеће је за 2012. годину пријавило 2.240,79 ха земљишта на територији града Зрењанина.

АД ПП „Златица“ Лазарево, Зрењанин, је привредно друштво чија је основна делатност гајење жита (без пиринча), легуминоза и уљарица, конкретно, производња пшенице, кукуруза, соје и шећерне репе. Поред ратарске производње, бави се и узгојом говеда и свиња те према подацима из I квартала 2012. године, ово предузеће је поседовало преко 300 говеда и скоро 4.000 свиња. Ратарска производња се према пријављеним површинама и подацима из РПГ-а обавља на 2.920,27 ха. Ово предузеће поседује оранице на више локација као и силосе, сушаре, радионице и објекте за стоку на око 19.000m².

С обзиром на висок ниво гајења житарица и индустријског биља, на територији Града Зрењанин постоји велики број складишта са већим или мањим капацитетом, то су: „Картонвал“ из Београда - бивши ИПОК, у Зрењанину (3.600 вагона), „Раца“ ДОО Зрењанин (1.000 вагона), „Банат семе“ АД у стечају Зрењанин (600 вагона), „Agrotrade“ ДОО из Новог Сада у Зрењанину (3.000 вагона), „Браћа Борић“ ДОО Ечка (1.200 вагона), „Житопродукт“ АД Зрењанин (5.500 вагона), „Агровет“ АД Меленци (800 вагона), „WMW“ у стечају Меленци (760 вагона), „Agroglobe“ ДОО из Новог Сада у Меленцима (1.200 вагона), „Златица“ АД Лазарево (2.000 вагона), „Младост“ ДОО Ботош (320 вагона), „МК Сомерс“ ДОО из Новог Сада у Лукићеву (360 вагона), „Гранико“ ДОО из Уљме у Перлезу (1.000 вагона), „Агро Медан“ ДОО Зрењанин у Томашевцу (100 вагона), „Уљарице-Бачка“ ДОО из Новог Сада у Арадцу (500 вагона) и „Нови живот“ ДОО Орловат (100 вагона).

Према подацима АПР из 2012. године, на територији Граду Зрењанин, активно је 30 земљорадничких задруга чија је основна делатност гајење житарица, легуминоза и уљарица. Задруге су углавном локалног типа, највећи број задруга налази се у насељима Перлез (4), Лазарево (3) и Ботош (3).

Активне земљорадничке задруге са територије града Зрењанина су: ЗЗ Арадац, Арадац, ЗЗ Зрно Арадац, ЗЗ Цигаја Ботош, ЗЗ Матица Ботош, ЗЗ Сума Ботош, ЗЗ Млаца Елемир, ЗЗ Елемир - Елемир, ЗЗ Зрењанин - Зрењанин, ЗЗ Бегеј - Зрењанин, ЗЗ Клек – Клек, ЗЗ Агро-Клек Клек, ЗЗ Миловац Книћанин, ЗЗ Фаркаждин Фаркаждин, ЗЗ Банат Чента, ЗЗ Лазарево Лазарево, ЗЗ Реновица Лазарево, ЗЗ Нова Романија Лазарево, ЗЗ Лукићево Лукино село, ЗЗ Лукићево Лукићево, ЗЗ Вељко Лукић-Курјак Лукићево, ЗЗ Евроаграр Меленци, ЗЗ Русанда Меленци, ЗЗ Јединство – Еgyseg Михајлово, ЗЗ Агро-зрно Перлез, ЗЗ Агро Перлез – Перлез, ЗЗ Задругар Перлез, ЗЗ Перлез Перлез, ЗЗ Хајлаш Тараш, ЗЗ Банат фарма Томашевац и ЗЗ Томашевац Томашевац. Према подацима из Регистра, закључно са I кварталом 2012. године, 17 земљорадничких задруга има пријављене обрадиве површине у укупном износу од 4.159 ha.

Током протеклих пар година, од 2007. па до данас, из регистра привредних друштава обисано је 12 задруга у насељима Бело Блато (2), Ботош (1), Ечка (1), Зрењанин (3), Меленци (2), Стајићево (1), Тараш (1) и Томашевац (1). У насељима Мужља и Ечка, тренутно су 2 задруге у стечајном поступку, док у насељима Банатски Деспотац, Јанков Мост и Орловат ни једна задруга није активна.

4.8.2.1. Агротехничке мере и механизација

Слаба техничка опремљеност и застарела механизација су пратећи проблеми и један од услова недовољно постигнуте продуктивности. У одређеном броју случајева недостајућа механизација је узрок напуштања одређених земљишних парцела. Постојећа механизација је у просеку стара преко 20 година. Одређени број, већих пољопривредних газдинстава, у процесу специјализације, има нешто више пољопривредне механизације као нпр. растураче ђубрива, бераче кукуруза или комбајне.

Агротехничке мере се углавном делимично или повремено примењују. Највише се користи стајско ђубриво за прихрану земљишта, које може бити веома добар извор хранљивих материја уколико се адекватно примењује. Са друге стране, од вештачких ђубрива највише се користи НПК, затим КАН и Уреа. Највећи проблем је у чињеници да се ђубрење обавља на основу сопствених сазнања и паушалних претпоставки, а у појединим случајевима на основу добијених савета. У последње време, део произвођача врши ђубрење на основу анализе земљишта. Количине уторшеног ђубрива по хектару се значајно разликују од газдинства до газдинства. Међутим, није само битна количина минералног ђубрива која се користи, већ и структура употребљеног минералног ђубрива. Да би се повећали ефекти ђубрења, неопходно је да се врши анализа земљишта која подразумева и добијање препорука за ђубрење у складу са саставом земљишта. Министарство надлежно за пољопривреду и Покрајински секретаријат надлежан за пољопривреду АП Војводине последњих година спроводе мере бесплатне анализе земљишта које се реализују преко Пољопривредних стручних служби те је такву погодност неопходно приближити пољопривредним произвођачима.

У заштити биља користе се различити хербициди, инсектициди, фунгициди и сл. што указује на добру развијеност и снабдевеност пољопривредних апотека. Заштита се обавља на основу сопствених сазнања и добијених савета што је пракса која се мора мењати.

У граду Зрењанину постоје два предузећа која се баве продајом резервних делова за пољопривредну механизацију (Агротехника ДОО Зрењанин и Пољомеханика Зрењанин).

4.8.2.2. Пољопривредно земљиште

Град Зрењанин располаже са 110.881 хектара пољопривредног земљишта које заузима 83,56% територије града. Власничка структура пољопривредног земљишта је у следећем односу: у приватном власништву _____, у државном власништву _____.

Табела бр. 20: Укупна површина насеља и површина коришћеног обрадивог земљишта у граду Зрењанину, 2011. година

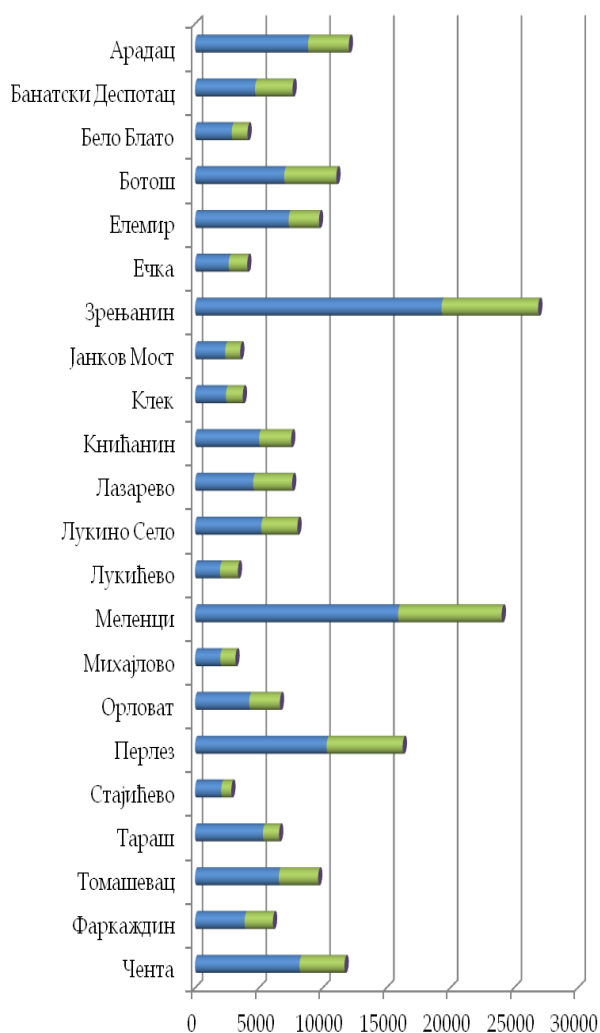
Насеља	Површина (ha)	Учешће у укупној површини (%)	Коришћено пољопривредно земљиште (ha)	Учешће коришћ. земљ. у односу на укупно коришћ. земљ. града (%)	Коришћено пољ. земљиште у односу на укупну површину насеља (%)
I	II	III	IV	V	VI
Арадац	8.855	6,67	3.192	5,02	36,05
Банатски Деспотац	4.709	3,55	2.932	4,61	62,27
Бело Благо	2.881	2,17	1.234	1,94	42,84
Ботош	6.986	5,26	4.085	6,42	58,47
Елемир	7.332	5,53	2.377	3,73	32,42
Ечка	2.638	1,99	1.456	2,29	55,20
Зрењанин	19.315	14,56	7.565	11,88	39,17
Јанков Мост	2.362	1,78	1.179	1,85	49,91
Клек	2.424	1,83	1.319	2,07	54,39
Книћанин	5.024	3,79	2.509	3,94	49,94
Лазарево	4.557	3,43	3.047	4,79	66,86
Лукино Село	5.196	3,92	2.825	4,44	54,38
Лукићево	1.960	1,48	1.400	2,20	71,40
Меленци	15.908	11,99	8.114	12,75	51,00
Михајлово	1.981	1,49	1.185	1,86	59,79
Орловат	4.247	3,20	2.403	3,78	56,59
Перлез	10.308	7,77	5.960	9,36	57,82
Стајићево	2.057	1,55	787	1,24	38,27
Тараш	5.321	4,01	1.267	1,99	23,80
Томашевац	6.565	4,95	3.079	4,84	46,90
Фаркаждин	3.889	2,93	2.216	3,48	56,99
Чента	8.183	6,17	3.527	5,54	43,10
Укупно	132.698	100,00	63.658	100,00	-

Извор: РЗС

Град Зрењанин заузима површину од 132.698 хектара. Насеља са највећом расположивом површином у овој локалној самоуправи су Град Зрењанин са 19.315

хектара (14,56% укупне површине општине), Меленци са 15.908 хектара (11,99%), Перлез са 10.308 хектара (7,77%), Арадац са 8.855 хектара (6,67%) и Чента са 8.183 хектара (6,17%).

Према подацима РПГ-а из 2011. године (Табела бр. 20), укупно коришћеног пољопривредног земљишта у власништву пољопривредних газдинстава, било је 63.657,75 хектара. Највећу површину пољопривредног, обрадивог земљишта

■ Коришћено пољопривредно земљиште у укупној површини насеља

поседују насеља Меленци 8.113 хектара (са учешћем од 12,75% у укупно коришћеном земљишту града), Зрењанин 7.564 хектара (11,88%), Перлез 5.960 хектара (9,36%) и Ботош 4.084 хектара (6,42%). Најмање обрадиве површине су у насељима Тараш, Стајићево, Михајлово, Јанков Мост и Бело Благо са мање од 2% учешћа у укупној површини обрадивог земљишта. Остала насеља учествују у укупној површини са обрадивим земљиштем од 2-6%.

Уколико желимо да прикажемо учешће обрађеног пољопривредног земљишта током 2011. године, према подацима РПГ-а, у односу на укупну површину сваког насеља појединачно, можемо рећи да је навећи степен обрађеног земљишта у насељима Лукићево (71,40%), Лазарево (66,86%), Банатски Деспотац (62,27%) и Ботош (58,47%) (График бр. 3).

Насеља која у најмањој мери своје расположиво земљиште користе у пољопривредне сврхе су Тараш (23,8%), Елемир (32,42%), Арадац (36,05%), Стајићево (38,27%) и Зрењанин (39,17%), док остала насеља користе од 40 до 60%.

График бр. 3: Коришћено пољопривредно земљиште у односу на укупну површину, 2011. година (Табела бр. 20, колона VI)

Разлика која постоји у односу на земљишни фонд којим располажу пољопривредна газдинства и укупно пољопривредно земљиште у граду, треба тражити у чињеници да преосталу земљу обрађују предузећа, земљорадничке задруге, као и већи пољопривредни произвођачи који нису евидентирали своје земљиште у Регистру пољопривредних газдинстава јер немају интереса да пријављују површине за које немају могућности да остваре подстицајна средства

надлежних државних институцијама које се баве подстицањем пољопривредне производње.

Град Зрењанин располаже са око 3.320 хектара шуме, што у односу на укупну површину града износи 2,5%. Шуме су важан ресурс за рурални развој и пружају средства за живот за радну снагу, локалне заједнице, власнике шума, као и за предузећа са делатношћу везаном за шуме.

4.8.2.3. Биљна производња

Биљна производња код породичних пољопривредних газдинстава у граду Зрењанину, према подацима из Регистра 2011. године, обавља се просечно на око 55.734 хектара пољопривредних површина, што чини око 3,11% пољопривредног земљишта у Војводини (1,79 милиона хектара). Од тога, око 54.755 хектара (98,24%) чине оранице. Према подацима из Регистра, у 2011. години пријављено је свега 174,26 хектара под воћњацима и виноградима. Разлике које се појављују су резултат добровољности пријављивања у Регистар, али имајући у виду да не постоје подстицаји за већ постојеће воћњаке, многи се одлучују да не пријављују воћњаке у Регистар⁷.

Према подацима РПГ-а из 2011. године, укупно је коришћено 86.611,78 хектара пољопривредног земљишта. Уколико посматрамо пољопривредне површине које обрађују породична пољопривредна газдинства (60.815,54 ha), у структури ораница и башти, најзаступљенија је била производња жита са 40.427,47 хектара или 66,47%. На другом месту налази се производња индустријског биља са 12.633,3 хектара или 20,77%, затим следи производња крмног биља на 1.694,24 хектара (2,79%), док су производња повртарских култура, воћа, винограда, ароматичног и лековитог биља као и садног материјала око 1% или испод 1% у укупно посматраној коришћеној површини земљишта од стране породичних газдинстава (Табела бр. 21).

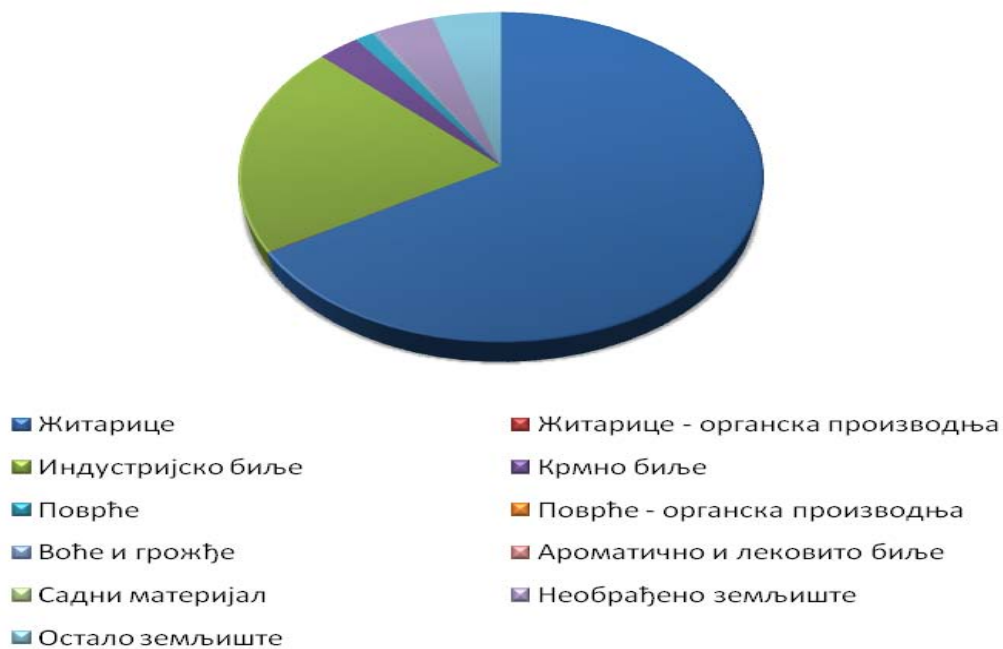
Табела бр. 21: Коришћено пољопривредно земљиште у граду Зрењанину, породична газдинства, 2011. година

Заступљеност култура и искоришћеност земљишта	Површина у ha	Учешће у %
Житарице	40.427,47	66,47
Житарице - органска производња	16,05	0,03
Индустријско биље	12.633,3	20,77
Крмно биље	1.694,24	2,79
Поврће	757,07	1,24
Поврће - органска производња	5,52	0,01
Воће и грожђе	174,26	0,29
Ароматично и лековито биље	21,99	0,04
Садни материјал	20,17	0,03
Необрађено земљиште	2.333,0	3,84
Остало земљиште	2.748,52	4,52
Укупно	60.815,54	100,00

Извор: РПГ, 2011. година

⁷ Веома је битно да се стимулишу пољопривредни произвођачи да буду уписани у Регистар јер је упис у Регистар предуслов за све националне субвенције, али и будуће пред-приступне фондове ЕУ.

График бр. 4: Графички приказ коришћеног пољорпивредног земљишта у граду Зрењанину, породична газдинства, 2011. година

Према подацима РПГ-а из 2011. године, укупна производња житарица износила је 40.427,47 ха, од тога је 16,05 ха органска производња и то у насељима Зрењанин (2,37 ха), Перлез (4,52 ха) и Стајићево (9,16 ха). На нивоу града, укупно 67,31% пољопривредног земљишта је искоришћено за ову културу. Учешће органске производње према укупној искоришћености пољопривредног земљишта износила је свега 0,03%. Највеће површине под житарицама биле су у Зрењанину, Меленцима и Перлезу са учешћем у укупно коришћеном пољопривредном земљишту између 10 и 12% (Табела бр. 22).

Насеља у којима су се пољопривредна газдинства у највишем степену одлучивала за производњу житарица су Ботош (80,24% коришћеног пољопривредног земљишта), Ечка (79,04%), Книћанин (79,38%), Орловат (76,91%), Перлез (79,55%) и рекордни Фаркаждин са 85,58% обрадивог земљишта под житарицама, док је Лукино село насеље са најмањим степеном под житарицама (3,82%).

Табела бр. 22: Производња житарица у граду Зрењанину, породична газдинства, 2011. година

Насеља	Коришћено земљиште (ха)	Житарице (ха)	Степен заступљености житарица у односу на коришћено пољопривредно земљиште у насељу (%)	Степен заступљености житарица у насељу у односу на укупно коришћено пољ. земљиште у граду за ову културу (%)
Арадац	3.192,5	1.822,64	57,09	4,51
Банатски Деспотац	2.932,45	1.876,02	63,97	4,64
Бело Благо	1.234,15	462,41	37,47	1,14
Ботош	4.048,61	3.248,54	80,24	8,04
Елемир	2.373,82	1.644,78	69,29	4,07
Ечка	1.456,1	1.151,24	79,06	2,85
Зрењанин	7.346,37	5.030,8	68,48	12,44
Јанков Мост	1.178,95	733,51	62,22	1,81
Клек	584,83	252,49	43,17	0,62
Книћанин	2.508,85	1.991,51	79,38	4,93
Лазарево	2.957,73	2.125,77	71,87	5,26
Лукино Село	2.825,4	107,88	3,82	0,27
Лукићево	740,24	264,41	35,72	0,65
Меленци	7.023,26	4.700,13	66,92	11,63
Михајлово	1.184,52	816,51	68,93	2,02
Орловат	2.403,26	1.848,27	76,91	4,57
Перлез	5.960,04	4.745,9	79,63	11,74
Стајићево	787,24	591,64	75,15	1,46
Тараш	1.256,92	634,85	50,51	1,57
Томашевац	3.078,94	2.067,8	67,16	5,11
Фаркаждин	2.214,74	1.895,33	85,58	4,69
Чента	3.526,62	2.415,04	68,48	5,97
Укупно	60.815,54	40.427,47	-	100,00

Извор: РПГ, 2011. година

У 2011. години, укупна површина под индустријским биљем износила је 12.633,3 ha или 20,77% укупно коришћеног пољопривредног земљишта на нивоу града у поседу породичних пољопривредних газдинстава. Највеће површине под овом културом биле су у насељима Меленци (1.608,81 ha), Зрењанин (1.413,15 ha), Арадац (1.149,88 ha), и Перлез (1.011,65 ha), што заједно за ова четири насеља износи 41,03% коришћене обрадиве земље под индустријским биљем на нивоу града а у поседу породичних пољопривредних газдинстава (Табела бр. 23).

Насеља у којима су се пољопривредна газдинства у највећем степену одлучивала за производњу индустријског биља су Арадац (36,02% коришћеног пољопривредног земљишта), Бело Блато (31,02%), Клек (30,30%), Тараш (30,99%), и Банатски Деспотац (30,04%). Насеље са најмањим површинама под индустријским биљем је Фаркаждин (9,38%).

Табела бр. 23: Производња индустријског биља у граду Зрењанину, породична пољопривредна газдинства, 2011. година

Насеља	Коришћено земљиште (ha)	Индустријско биље (ha)	Степен заступљености индустријског биља у односу на коришћено пољопривредно земљиште у насељу (%)	Степен заступљености индустријског биља у насељу у односу на укупно коришћено земљиште у граду за ову културу (%)
Арадац	3.192,5	1.149,88	36,02	9,10
Банатски Деспотац	2.932,45	880,92	30,04	6,97
Бело Блато	1.234,15	382,79	31,02	3,03
Ботош	4.048,61	706,72	17,46	5,59
Елемир	2.373,82	417,62	17,59	3,31
Ечка	1.456,1	236,45	16,24	1,87
Зрењанин	7.346,37	1.413,15	19,24	11,19
Јанков Мост	1.178,95	339,89	28,83	2,69
Клек	584,83	177,21	30,30	1,40
Книћанин	2.508,85	415,3	16,55	3,29
Лазарево	2.957,73	752,68	25,45	5,96
Лукино Село	2825,4	417,9	14,79	3,31
Лукићево	740,24	110,54	14,93	0,87
Меленци	7.023,26	1.608,81	22,91	12,73
Михајлово	1.184,52	239,21	20,19	1,89
Орловат	2.403,26	439,37	18,28	3,48
Перлез	5.960,04	1.011,65	16,97	8,01
Стајићево	787,24	168,57	21,41	1,33
Тараш	1.256,92	389,51	30,99	3,08
Томашевац	3.078,94	401,89	13,05	3,18
Фаркаждин	2.214,74	207,76	9,38	1,64
Чента	3.526,62	765,48	21,71	6,06
Укупно	60.815,54	12.633,3	-	100,00

Извор: РПГ, 2011. година

Пољопривредно земљиште под крмним биљем у 2011. години било је знатно мање заступљено у односу на житарице и индустријско биље. Свега 1.694,24 ха или 2,79% коришћеног пољопривредног земљишта породичних пољопривредних газдинстава било под овом културом (Табела бр. 24).

Највеће површине под крмним биљем биле су у насељима Зрењанин (414,25 ха) и Меленци (211,9 ха), а најмање у насељима Ботош, Ечка и Лукићево (испод 10 хектара). Уколико се посматра опредељеност пољопривредних газдинстава по насељима за узгајање ове културе, насеље Бело Блато бележи 11,87% укупне обрадиве површине под крмним биљем, међутим, то је свега 146,47 ха. Остала насеља се нису у великој мери опредељивала за ову културу, те се учешће креће у појединим насељима до 5%, док је већина испод 2%.

Табела бр. 24: Производња крмног биља у граду Зрењанину, 2011. година

Насеља	Коришћено земљиште (ха)	Крмно биље (ха)	Степен заступљености крмног биља у односу на коришћено пољопривредно земљиште у насељу (%)	Степен заступљености крмног биља у насељу у односу на укупно коришћено земљиште у граду за ову културу (%)
Арадац	3.192,5	67,04	2,10	3,96
Банатски Деспотац	2.932,45	97,06	3,31	5,73
Бело Блато	1.234,15	146,47	11,87	8,65
Ботош	4.048,61	4,97	0,12	0,29
Елемир	2.373,82	118,82	5,01	7,01
Ечка	1.456,1	8,7	0,60	0,51
Зрењанин	7.346,37	414,25	5,64	24,45
Јанков Мост	1.178,95	31,4	2,66	1,85
Клек	584,83	80,28	13,73	4,74
Книћанин	2.508,85	26,56	1,06	1,57
Лазарево	2.957,73	21,52	0,73	1,27
Лукино Село	2825,4	42,25	1,50	2,49
Лукићево	740,24	9,24	1,25	0,55
Меленци	7.023,26	211,9	3,02	12,51
Михајлово	1.184,52	22,85	1,93	1,35
Орловат	2.403,26	24,59	1,02	1,45
Перлез	5.960,04	86,35	1,45	5,10
Стајићево	787,24	10,41	1,32	0,61
Тараш	1.256,92	50,24	4,00	2,97
Томашевац	3.078,94	89,17	2,90	5,26
Фаркаждин	2.214,74	33,87	1,53	2,00
Чента	3.526,62	96,3	2,73	5,68
Укупно	60.815,54	1.694,24	-	100,00

Извор: РПГ, 2011. година

Према подацима РПГ-а из 2011. године, град Зрењанин није репрезентативна у односу на друге општине по производњи поврћа с обзиром на укупно 762,59 ха искоришћеног за ову културу што је у односу на укупно коришћено пољопривредно земљиште породичних газдинстава у граду свега 1,25%. Треба напоменути да је забележена извесна површина под поврћем у износу од 5,52 ха органске производње и то у насељима Тараш (3,39 ха), Арадац (1,17 ха) и Лукино село (0,96 ха). Лукићево је насеље у којем су се пољопривредна газдинства у највећој мери определила за производњу поврћа и на нивоу самог насеља и на нивоу града, те се овде гаји поврће

на 317,22 ha што представља 42,85% укупне површине овог насеља коришћене у пољопривредне сврхе (Табела бр. 25).

Табела бр. 25: Производња поврћа у граду Зрењанину, 2011. година

Насеља	Коришћено земљиште (ha)	Поврће (ha)	Степен заступљености поврћа у односу на коришћено пољопривредно земљиште у насељу (%)	Степен заступљености поврћа у насељу у односу на укупно коришћено земљиште у граду за ову културу (%)
Арадац	3.192,5	13,54	0,42	1,78
Банатски Деспотац	2.932,45	6,78	0,23	0,89
Бело Блато	1.234,15	8,61	0,70	1,13
Ботош	4.048,61	13,68	0,34	1,79
Елемир	2.373,82	17,24	0,73	2,26
Ечка	1.456,1	4,85	0,33	0,64
Зрењанин	7.346,37	44,87	0,61	5,88
Јанков Мост	1.178,95	9,68	0,82	1,27
Клек	584,83	10,3	1,76	1,35
Книћанин	2.508,85	7,79	0,31	1,02
Лазарево	2.957,73	16,35	0,55	2,14
Лукино Село	2825,4	45,57	1,61	5,98
Лукићево	740,24	317,22	42,85	41,60
Меленци	7.023,26	19,3	0,27	2,53
Михајлово	1.184,52	65,76	5,55	8,62
Орловат	2.403,26	10,97	0,46	1,44
Перлез	5.960,04	24,9	0,42	3,27
Стајићево	787,24	3,6	0,46	0,47
Тараш	1.256,92	52,21	4,15	6,85
Томашевац	3.078,94	19,09	0,62	2,50
Фаркаждин	2.214,74	12,25	0,55	1,61
Чента	3.526,62	38,03	1,08	4,99
Укупно	60.815,54	762,59	-	100,00

Извор: РПГ, 2011. година

Производња воћа и грожђа, према пријављеним подацима у РПГ за 2011. годину била је на свега 174,26 ha што у односу на укупно коришћено пољопривредно земљишту износи 0,29%. Град Зрењанин се издваја са највећом површином под воћем и грожђем током посматране године те је овде било 46,64 ha у поседу породичних пољопривредних газдинстава, док су остала насеља са занемарљивим површинама под засадима воћа и грожђа. Поједина привредна друштва се баве производњом и гајењем воћарских култура, међутим у Регистру није прецизно наведено о којим површинама се ради.

У граду Зрењанину у појединим насељима узгаја се ароматично и лековито биље, те је имамо 21,99 ha под овим биљем. Насеља која су у Регистар пријавила узгајање ароматичног и лековитог биља су Бело Блато, Ботош, Елемир, Зрењанин, Јанков Мост, Меленци, Михајлово, Перлез и Тараш. Производња овог биља је износила 0,04% коришћеног пољопривредног земљишта на новоу града.

Такође, у појединим насељима породична пољопривредна газдинства су се определила током 2011. године за узгајање и производњу садног материјала и хортикултуру (20,17 ha или 0,03% на нивоу града). Насеља Чента и Зрењанин се овде

издвајају са укупном површином под овим засадима са 16,5 ха што их чини носиоцима са 81,8% укупне производње садног материјала и хортикултуре у граду.

Неизоставно је рећи да је на територији града Зрењанина према подацима РПГ-а, током 2011. године укупно 2.333,0 ха (3,84% пољопривредног земљишта) пријављено као необрађено земљиште. Насеље које предњачи у необрађеном земљишту је Лукино село са 1.913,0 ха, међутим, овде се делом налази рибарско газдинство „Ечка“ те је ова површина под рибњацима. Поред овог насеља, у Меленцима и Ченти било је укупно 337,63 ха необрађеног земљишта. Под категоријом „остало земљиште“ где спадају пашњаци, ливаде, њиве, мочваре и др. током посматране године, било је 2.748,52 ха ове врсте обрадивих пољопривредних површина што процентуално на нивоу града износи 4,52%.

4.8.2.4. Сточарство

У граду Зрењанину узгајају се говеда, овце, козе, свиње, живина, пчеле и у знатно мањем броју коњи и магарци. Према подацима РПГ-а, најзаступљенији је узгој живине и птица (73.679), затим свиња (21.416) и говеда (14.577). У свим насељима је заступљено сточарство (Табела бр. 26), међутим, у узгоју говеда, свиња, живине и пчелињег друштва издваја се Зрењанин; у узгоју говеда, оваца и коза, свиња и живине истичу се Меленци; Лазарево се издваја по броју живине и птица док у насељима Арадац, Меленци и Фаркаждин постоји уједначен број коња и магарца којих је на нивоу града изузетно мало (свега 120 грла).

Табела бр. 26: Стање сточарства у граду Зрењанину, I квартал 2012. године

Насеља	Говеда	Овце и козе	Свиње	Живина и птице	Коњи и магарци	Пчелиње друштво
Арадац	876	2.419	256	846	20	425
Банатски Деспотац	94	54	34	152	1	0
Бело Блато	533	194	450	9.817	5	0
Ботош	644	143	97	229	1	368
Елемир	1.322	308	375	1.154	7	248
Ечка	244	42	1.000	1.428	0	0
Зрењанин	1.776	964	12.526	25.327	14	2.596
Јанков Мост	193	69	233	626	0	11
Клек	1.288	35	29	82	3	65
Книћанин	172	49	219	396	0	50
Лазарево	20	87	68	8.273	0	302
Лукино Село	182	0	41	80	0	0
Лукићево	115	9	1.088	6.640	0	49
Меленци	1.846	2.443	1.479	4.886	18	111
Михајлово	336	41	562	275	0	0
Орловат	499	35	459	1.354	3	57
Перлез	928	146	367	1.687	14	406
Стајићево	279	157	334	416	4	148
Тараш	463	428	290	607	0	100
Томашевац	1.112	439	526	5.107	2	109
Фаркаждин	893	150	373	938	18	0
Чента	762	495	610	3.359	10	25
Укупно	14.577	8.707	21.416	73.679	120	5.070

Извор: РПГ

Уколико посматрамо стање сточарства привредних друштава која су регистрована у РПГ-у закључно са I кварталом 2012. године, степен учешћа у укупном броју на нивоу града износи: говеда - 14,37%, свиња - 55,71%, оваца и коза - 2,96%, живина и птица - 0,33% и коња и магараца - 0,83%.

На територији града Зрењанина око 35 породичних газдинстава узгаја преко 50 говеда што износи 19,43% у укупном броју узгајаних говеда на нивоу града. Од привредних друштава издвајају се четири, који поред основне делатности гајења жита (без пиринча), легуминоза и уљарица гаје и говеда. Ова привредна друштва гаје 95,51% од укупног броја говеда привредних друштава.

Узгајање оваца и коза са 97,04% припада породичним газдинствима. На територији града постоји око 20 газдинстава са преко 100 оваца и коза по газдинству, те она у укупном броју оваца и коза учествују са 46,99%. Узгајање оваца и коза код привредних друштава у овој локалној самоуправи није популарно, те се ни једно предузеће не издваја.

Породична газдинства са учешћем од 44,29% и привредна друштва са 55,71%, укупно гаје 21.416 свиња на територији града. Око 6 породичних пољопривредних газдинстава узгајају преко 100 свиња по газдинству и учествују у укупној производњи свиња на нивоу породичних газдинстава са 23,48%. Три привредна друштва се издвајају по броју узгајања свиња на нивоу локалне самоуправе, те њихово учешће према укупном броју свиња износи 53,51%. Основна делатност ових привредних друштава је узгајање жита, легуминоза и уљарица.

Око 17 породичних пољопривредних газдинстава производи преко 500 живине и птица по газдинству и учествује са 71,82% у укупном броју на нивоу града. Од укупно 116 газдинстава која поседују и узгајају пчелиња друштва, 12 породичних газдинстава на територији града поседује преко 100 пчелињих друштава што према укупном броју износи 32,24%.

Рибарско газдинство „Ечка“ Зрењанин и ПТП „Рибобел“ ДОО Зрењанин чија је основна делатност узгајање слатководних аквакултура, закључно са I кварталом 2012. године, произвели су 4.381.000 рибе, с тим да је учешће РГ „Ечка“ било 97,85%.

4.9. Енергетски ресурси

Нафта (и деривати) и природни гас:

Данас је нафта апсолутно најважнији енергент. Једини недостатак нафте је онај еколошки. Наиме, нафта за разлику од природног гаса не сагорева потпуно па је велика емисија штетних супстанци у атмосфери. Данас у структури извора енергије је на првом месту са око 35%. Природни гас је све важнији енергент пре свега због цене, лаког транспорта, експлоатације, разноврсне потрошње и еколошке прихватљивости. Због већих резерви од нафте сматра се енергентом будућности. Предности природног гаса су што потпуно сагорева као и велика калорична вредност. Због тога се сматра еколошки одрживим обликом енергије.

Цела Војводина а посебно Банат је познати нафтно-гасоносни рејон у којем се налази 88 поља са преко двеста лежишта нафте и гаса. Поља и њихова лежишта нафте и гаса откривена у Војводини спадају у групу малих поља и лежишта. Између осталих, изузетак чини и Елемир - Зрењанин, које спада у већа поља Панонског басена, а у средња у Европским размерама.

Геотермална енергија:

Геотермална енергија се користи у два правца: за производњу електричне енергије из природне водене паре и за загревање. Термоминералне лековите воде користе се у балнеотерапији, у енергетске сврхе, а масовније се користи од избијања прве енергетске кризе седамдесетих година. За цео простор Војводине карактеристично је да има већи геотермални градијент од нормалног и он се креће од 4-5,5°C/100m. Повољна геолошка грађа Војводине са великим бројем развијених песковитих водоносних слојева, који залежу и на већим дубинама, омогућава добијање термалних вода доброг квалитета, (могу се пуштати у површинске водотоке, немају агресивно дејство на инсталације, немају каменца итд.), на целој њеној површини.

На основу светских и домаћих искустава, оцењује се да би се геотермалне воде Панонског басена Војводине, с обзиром на физичко-хемијске и геотермалне одлике, могле користити у следећим областима: пољопривреди за загревање стакленика, у сточарству и живинарству за загревање фарми, у индустрији као технолошка топла вода, у балнеотерапији и спортско-туристичким центрима, за загревање насеља и других објеката, за снабдевање становништва санитарном водом, у рибарству и сл. Предности коришћења геотермалне енергије су многоструки, домаћи ресурси и домаћа опрема, обновљив вид енергије.

Геотермалну енергију налазимо испод површине земље на различитим дубинама. У Војводини постоје услови само за добијање геотермалних вода, које се користе: за загревање стакленика, сточарских и живинарских фарми, насеља и других објеката, у индустрији као технолошка топла вода, у балнеотерапији (Меленци, дубина 1.300 m, издашност 620 l/min, излазна температура 33°C) и спортско-туристичким центрима, рибарству итд.

Да би се схватио потенцијал термалних вода, треба знати да је за грејање једног м² стамбене површине потребно:

- 7,5 m³ термалне воде излазне температуре 500°C,
- 25,5 m³ земног гаса,
- 18 kg мазута.

Треба напоменути да све термалне воде имају у себи и 0,5-1,5m³ угљоводоничног гаса, који се ослобађа при њеној експлоатацији. Овај гас се може користити за додатно загревање воде.

Енергија ветра:

Готово цео Банат и Зрењанин имају током године повољна ваздушна струјања која би могла да се искористе као индивидуални енергетски извори (црпљење воде, мини електране), до области око Вршца где енергетски потенцијали ветра намећу размишљања о макросистемима за производњу електричне енергије укљученим у ЕД системе. Коришћење ове енергије оријентисано је данас у првом реду на производњу електричне енергије. При томе је могуће више приступа. Први је у томе да се мали ветрогенератори снаге 10 до 50kW користе аутономно за снабдевање издвојених локалитета. Чешће се примењује и има далеко већи значај, организовање тзв. паркова ветра који представљају комплексе од више стотина ветрогенератора снаге од око 500 kW. Инсталисана снага таквог еолског парка еквивалентна је снази једне термо или хидроелектране.

Појединачни ветрогенератори или паркови ветра могу да се интегришу у електро - дистрибутивни систем земље. Тиме се парира неравномерност интензитета ветра која намеће потребу складиштења енергије. У периодима када

парк ветра производи више енергије него што је потребно њеним непосредним потрошачима, вишак енергије иде у електродистрибутивну мрежу, која у том периоду смањује инензитет рада класичних електрана.

Паркови ветра могу да буду веома корисне електро – дистрибутивном систему и у периодима шпицева потрошње. На пример када је услед јаког ветра повећана потреба за грејањем, управо укључивање ветрогенератора у електросистем доприноси решењу проблема. У многим земљама паркови ветра већ су постали природан и равноправан члан електроенергетског система Рејонизација Србије је показала да је за ефикасну енергетску експлоатацију најповољније тзв. кошавско подручје и то подразумева делове Баната и Подунавље. На жалост, до сада нити једно стручно (теоријско и практично) истраживање у Србији није спроведено око искориштења овог вида енергије.

У летњим месецима изнад читаве Паноније и Балкана преовлађује северозападно струјање. У зимским месецима, када ситуацију диктира кошава, са становишта рејонизације, општа слика процеса је једноставнија. Кошава у тој суми има највећи удео, иако други смерови имају знатан релативан удео. Оптимална висина генератора за данашње стање технике је од 20 до 100 m. Када су у питању паркови ветра преовлађују висине од око 50 m. Могуће је коришћење ове енергије помоћу малих аутономних јединица, међутим далеко већи значај има изградња крупних система. Извршене обраде података у Банату и Подунављу показују да вредности аероенергетског потенцијала на висини од 100 m износе 1 до 2MWh/m² годишње.

Сунчева енергија:

Савремена научна достигнућа и стечена искуства на пољу технологије коришћења Сунчеве енергије показала су да се соларна енергија може користити у трансформисаном облику који може успешно заменити коришћење класичних облика енергије. Значајан предуслов успешног коришћења Сунчеве енергије је познавање расположивих потенцијала. Према приливу Сунчеве енергије територија града Зрењанина спада у релативно богатија подручја. Годишњи просек дневне количине енергије креће се око 3,89 kWh/m². У области соларне енергије Зрењанин са просечних 160-170 сунчаних дана у години има шансе за два облика коришћења соларне енергије:

- загревање стамбених простора и
- производња електричне енергије по систему примењеном у јужној Немачкој где је годишња осунчаност мања него у Војводини. Овакве електране нису прескупе, а могу бити повезане у ЕД систем.

Конверзија сунчеве енергије се врши помоћу термалних соларних колектора и помоћу фотонапонских ћелија. Термални соларни колектори служе за добијање топле воде и загревање простора, а фотонапонске ћелије се користе за директно добијање електричне струје од сунчеве енергије. Експанзија фотонапонских ћелија омогућена је значајним технолошким напретком у току последње деценије. Коефицијент корисног дејства је удвостручен, са око 7% на 15%.

5. SWOT анализа

СНАГЕ

- Добри природни услови за пољопривредну производњу;
- Релативно незагађена животна средина и ресурси пољопривреде;
- Развијен биодиверзитет;
- Непосредна близина главних магистралних путева;
- Развијене водне акумулације, језерски систем и водне површине рибњаци;
- Конвенционална пољопривредна производња;
- Постојаност капацитета у прехранбеној индустрији;
- Релативно квалификована и образована радна снага у пољопривреди;
- Распоживи капацитети државног пољопривредног земљишта;
- Релативно интензивна производња по начину коришћења земљишта, структури производње на ораницама и приносима;
- Специјализација у сточарству на свињарство и живинарство;
- Постојање потенцијала за развој и унапређење рибарства;
- Постојање потенцијала за развој туризма рекреативног, наутичког, ловног, излетички;
- Високи степен развијеност сарадње приватно и јавног сектора за планирање руралног развоја;
- Постојање пословног инкубатора;
- Тежња руководства Општине да унапреди пољопривреду.

СЛАБОСТИ

- Уситњеност парцела код пољопривредних газдинстава;
- Недовољно коришћење водног потенцијала за наводњавање;
- Застарела пољопривредна механизација;
- Недовољна концентрација крупних грла стоке;
- Неодговарајуће решење коришћења државног земљишта кроз закуп;
- Прерађивачки капацитети нису максимално искоришћени и налазе се у власништву малог броја лица;
- Недовољна подршка развоју пољопривреде од стране државних институција развоју пољопривреде;
- Низак степен пошумљености;
- Мали број задруга које функционишу на основним принципима задругарства;
- Низак ниво продуктивности који директно утуче на конкуретност пољопривреде у општини;
- Неизграђена туристичка инфраструктура.

МОГУЋНОСТИ

- Уређење земљишних површина и ефикаснији систем издавања државног земљишта у закуп;
- Повећање површина у наводњавању;
- Повећање површина земљишта за воћарску, повртарску и виноградарску производњу;
- Боље коришћење земљишта кроз пострну и накнадну сетву;
- Формирање кластера пољопривредних произвођача;
- Повећање броја задруга са регистрованим пољопривредним газдинствима;
- Интензивирање сточарске производње;
- Развој услужног това са прехранбеним сектором;
- Развој мултифункционалне производње;
- Повећање површина под шумама;
- Стимулисање инвестирања, уз помоћ Општине, Покрајине и Министарства пољопривреде у изградњи капацитете за производњу у заштићеном простору и капацитета за чување пољопривредних воћарских и повртарских производа;
- Привлачење страних инвеститора заинтересованих за улагање у производњу и прераду поврћа и воћа;
- Развој МСП у области занатске прераде пољопривредних производа на малим породичним газдинствима кроз пословне инкубаторе;
- Интеграција производње, прераде и пласмана кроз задругарство и кластере;
- Успостављање ИСО стандардизације и побољшање квалитета производа као и њихово усаглашавање са ЕУ стандардима;
- Повећање површина у органској производњи;
- Интензивнији развој ловног, излетичког, наутичког и рекреативног туризам.

ПРЕТЊЕ

- Недостатак сопствених инвестиционих средстава за развој;
- Негативни утицаји из окружења на које Општина нема утицај;
- Недовољна помоћ државних институција развоју пољопривреде;
- Недостатак квалитетних извора средстава за стратешке инвестиције, развој и функционисање пољопривреде;
- Непостојање јасне институционалне подршке руралном развоју и пољопривреди у општини као научне и образовне установе;
- Некозистетна аграрна политика као и недеоследност у спровођењу стратешких циљева;
- Ограничења домаћег тржишта због ниске платежне способности становништва;
- Недовољан утицај институција на развој аграра;
- Неусаглашеност са стандардима у ЕУ.

6. Визија руралног развоја и унапређења пољопривреде Града Зрењанина 2012-2022

Визију руралног развоја и унапређења пољопривреде Града Зрењанина поделили смо у две под-визије:

1) Визија развоја пољопривреде Града Зрењанина

а) то су пољопривредни произвођачи који се баве искључиво пољопривредом, као и пољопривредници којима је пољопривреда додатни извор прихода,

в) је обезбеђење дохотка свим члановима на газдинству,

ц) је сарадња прерађивачког сектора са пољопривредним произвођачима,

д) очување природних ресурса и биодиверзитета,

е) то је брига о природи и заштити средине у којој се живи.

2) Визија руралног развоја Града Зрењанина

Визија руралног развоја Града Зрењанина подразумева развој руралне економије и друштва у коме:

а) постоје одрживе и јаке сеоске заједнице, са демографском равнотежом, задовољавајућим дохотком и довољним могућностима за запошљавање, у којима се становници лако прилагођавају економским, друштвеним, политичким и еколошким променама ("живо село"),

б) се највећи могући број становника задржава на селу,

в) проширују привредне активности на селу,

г) се посебна пажња посвећује осетљивим категоријама становништва (мањинске групе, млади, стари, жене и сл),

д) су културни идентитет руралних заједница као и њихови принципи, обичаји, традиција и "заједништво" очувани и ојачани (село са културним идентитетом),

ђ) се животна средина, која представља најзначајнију вредност и богатство за становништво руралних области, у највећој могућој мери поштује и штити,

е) је раст руралне економије заснован на принципима одрживости (одрживо село),

ж) снажна друштвена повезаност и посебне мере доприносе смањивању сиромаштва и социјалног искључивања свих категорија друштва (социјална компонента села).

6.1. Стратешки циљеви

Реализација Стратегије остварује се кроз реализацију постављених стратешких циљева. Реализација стратешких циљева, оствариваће се доношењем годишњих оперативних планова који ће детаљно да утврде активности и резултате за сваку годину за коју се доносе, а у складу са овом Стратегијом.

На основу анализе стања у пољопривреди и руралном развоју града Зрењанина, анализе прерађивачке индустрије и Визије руралног развоја и

унапређења пољопривреде Града Зрењанина за период 2012-2012, дефинисани су следећи стратешки циљеви:

- 1) Повећање конкурентности пољопривредних газдинстава и прерађивачке индустрије;
- 2) Побољшање квалитета живота руралног становништва;
- 3) Промовисање и успостављање стратешког партнерства свих заинтересованих страна у области пољопривреде и руралног развоја.

6.1.1. Стратешки циљ 1: Повећање конкурентности пољопривредних газдинстава и прерађивачке индустрије

Да би се очувала и унапредила економска позиција пољопривредних газдинстава и прерађивачких капацитета на тржишту они морају имати висок ниво конкурентности на тржишту. Постоје две врсте конкурентности: конкурентност ценом и конкурентност квалитетом. Конкурентност ценом се постиже кроз повећање продуктивности, ефикасности и смањење трошкова производње чиме се постиже нижа цена по јединици производа и снажнија позиција на тржишту.

Конкурентност квалитетом се огледа у производњи производа врло високог квалитета или специфичних својстава који, без обзира на своју ценовну неконкурентност (више цене коштања по јединици производа), задржавају висок ниво тражње.

Повећање конкурентности и економске одрживости пољопривредних газдинстава може бити остварено кроз реализовање следећих сектора:

Пољопривредна газдинства која производе <u>житарице и индустријско биље</u>
--

У Граду Зрењанину пољопривредна газдинства се баве искључиво производњом житарица и проиизводњом индустријског биља на близу 70% заступљеној овој биљној култури у односу на остале културе.

Иако постоји велики број складишних капацитета за чување житарица и индустријског биља у општини Зрењанин и даље се велика количина пољопривредних проиизвода чува у амбарима (чардацима) или се продаје одмах након жетве јер не чувају те производе. Због тога пољопривредна газдинства, и то већи број, нарочито газдинства са мањом површином земљишта коју обрађују (0-5хектара), нису у могућности да обезбеде довољан ниво квалитета производа и нису у могућности да адекватно ускладиште своје производе и реализују их у најповољнијем моменту на тржишту.

Количине уторшеног ђубрива по хектару се значајно разликују од газдинства до газдинства. Међутим, није само битна количина минералног ђубрива која се користи, већ и структура употребљеног минералног ђубрива. Да би се повећали ефекти ђубрења, неопходно је да се интензивније настави са анализама земљишта која подразумева и добијање препорука за ђубрење у складу са саставом земљишта.

Подршка инвестицијама у овом сектору са Републичког и Покрајинског нивоа пре свега, довешће до повећања конкурентности пољопривредних газдинства и утицати на подизање квалитета ових производа. Овде се пре свега мисли на инвестиције за квалитетно чување пољопривредних производа, заменом застарелих машина новим, као што су трактори и друге прикључне широкозахватне машине и увођењем нових технологија (машине за директну сетву и сл),

Пољопривредна газдинства која се баве производњом млека и меса

Циљеви

- Подстицати израду уговора о испоруци висококвалитетног сировог млека између модернизованих газдинстава и млекара које су усклађене са националним стандардима. Пољопривредна газдинства са капацитетом 10–50 млечних крава имају значајан потенцијал за експанзију.
- Подстицати повећање ефикасности, конкурентности и одрживости производње млека на приватним фармама у Зрењанину, путем набавке квалитетних приплодних грла говеда (млечне расе и сименталске раса говеда),
- Подстицати повећање квалитета млека, нарочито у погледу микробиолошког квалитета (смањење броја бактерија и соматских ћелија), унапређењем услова складиштења и чувања млека у модернизованим просторијама за мжу и опрему за хлађење и чување млека на газдинству, усвајање добре произвођачке праксе, као и прилагођавање производа захтевима савременог тржишта како би били у складу са националним стандардима квалитета сировог млека;
- Промовисањем инвестиција у адекватну манипулацију, одлагање и примену стајњака с циљем спречавања контаминације млека, појаве болести и контролисаног одлагања и употребе стајњака;
- Пружати подршку у ефикасности, конкурентности и одрживости производње меса на приватним фармама у локалној самоуправи (говеда, овце и крмаче/прasad) путем побољшања технологије.
- Пружати подршку квалитету у производњи говеђег меса, кроз одговарајуће системе производње, овчијег и свињског меса, а у складу са националним ветеринарским прописима, што би омогућило будући раст произвођачке;
- Подршка у технологије гајења говеда, оваца и свиња, како би се испунили захтеви за добробит животиња, као и у одлагање стајњака да би се смањио штетан утицај газдинстава која се баве производњом меса на животну средину;
- Побољшање квалитета и конзистентности производње свињског меса кроз инвестиције у прасилишта и одгајивалишта на свињарским фармама преко локалног фонда, покрајинског или републичког буџета.
- Пружати подршку за конкурисање у изграњи и реконструкцији рибњачких површина и објеката за прераду рибе.

Пољопривредна газдинства која се баве производњом воћа, грожђа и поврћа

Сектори воћа и поврћа су веома важни за Град Зрењанин јер су извор прихода за многа пољопривредна газдинства. Њихов значај, са високом профитабилношћу производње и радно интензивном производњом, налази се у чињеници да они представљају начин диверсификације производње из других мање исплативих видова производње. Основни проблеми у овоме су застарели сортимент и технологија производње који су, заједно са недостатком наводњавања, довели до

флуктуација у квалитету и квантитету, са последичним смањењем конкурентности пољопривредних произвођача на тржишту.

Стари воћњаци и мали број винограда су мале густине, у већини се јављају биљне болести, тако да је успостављање нових засада веома битан корак у модернизацији производње воћа, грожђа и поврћа.

Модернизација технологије производње ће обезбедити стабилне приносе уз висок квалитет производа и то је један од најважнијих фактора за повећање конкурентности у производњи воћа, винове лозе и поврћа.

Производња поврћа у затвореном простору је важна јер је високо профитабилна и представља могућност за диверсификацију производње на газдинству. Значај ове врсте производње је у чињеници да имамо велики број малих газдинстава на којима ова производња може бити веома важна за њихову одрживост. Производња у затвореном простору обезбеђује свеже производе за тржиште преко целе године.

Изградња нових објеката за складиштење производа након бербе и за њихову припрему и паковање за тржиште је најважнија инвестиција у повећању конкурентности наших произвођача и смањењу губитака после бербе. Објекти за прикупљање, складиштење, категоризацију и паковање воћа и поврћа обезбедиће довољно производа за потрошњу у свежем стању за домаће и инострано тржиште. Удруживањем пољопривредника достиће се потребна профитабилност и стабилност на тржишту.

Циљеви

- Подстицати побољшање и повећање производње винове лозе сађењем нових или рекултивацијом старих винограда племенитим или аутохтоним сортама;
- Унапређење производње јагодичастог воћа садњом нових или рекултивацијом старих засада савременим сортама;
- Побољшање производње воћа сађењем нових или рекултивацијом старих воћњака савременим или аутохтоним сортама;
- Повећање нивоа производње поврћа побољшањем технике сетве, садње и бербе;
- Повећање нивоа заштите у производњи воћа, винове лозе и поврћа унапређењем технике заштите од болести, корова, штеточина, мрза и града;
- Смањење губитака након бербе и обезбеђивање могућности за сакупљање и складиштење на дужи временски период производа од воћа и поврћа;
- Повећање квалитета и квантитета производа од воћа и поврћа за коришћење у свежем стању изградњом капацитета за прикупљање и складиштење током краћег временског периода, за сорте које се могу чувати краћи временски период;
- Повећање тржишне вредности производа унапређењем техника класирања, чишћења, прања, паковања и означавања производа.
- Удруживањем, постиће се већа профитабилност и стабилност на тржишту.

Прерада млека и меса

Неконзистентан квалитет и квантитет предатог млека главне су препреке у побољшању квалитета млечних производа и њихове конкурентности у Граду Зрењанину.

Постојећа опрема за хлађење и складиштење млека је недовољна и неефикасна, с обзиром на велики број малих произвођача на различитим

удаљеностима, због чега је тешко остварити добар „ланац хлађења“. Требало би да буде више опреме за хлађење и складиштење млека, као и сабирних центара на самом терену.

Квалитет сировог млека може се побољшати боље организованим и боље опремљеним објектима за прикупљање и складиштење млека, коришћењем специјализованих возила за транспорт млека, као и успостављањем организација произвођача млека уз примену стриктних процедура и добре произвођачко/прерађивачке праксе.

Да би били конкурентни на домаћем и страном тржишту, прерађивачи млека треба да инвестирају у маркетинг и модерну опрему за прераду, како би, поред конкурентности, повећали и профитабилност.

Поред тога, у области прераде меса потребно је инвестирати у изградњу капацитета мини кланица и капацитета за прераду меса који су у Граду Зрењанину у суфициту.

Будући да је циљ повећање извоза меса и производа од меса, целокупан процес производње и прераде меса морају бити у складу са ветеринарско-санитарним прописима и прописима квалитета ЕУ.

Циљеви

- Повећати број мањих капацитете у преради млека и меса ради отварања могућности за развој примарног сектора и повећања конкурентности и рентабилности у преради,
- Повећање квалитета и микробиолошке исправности млека у сабирним центрима/опреми и специјализованим возилима за транспорт млека;
- Подршка малим и средњим предузећима за прераду млека да би унапредиле своју технологију за прераду млека и маркетинг и да би увеле нове технологије, производе и процесе прераде с циљем остваривања бољег маркетинга/пласмана и извоза млечних производа;
- Унапређење фабрика за прераду млека како би достигле националне стандарде или стандарде ЕУ који се односе на квалитет, безбедност и хигијену прехрамбених производа, добробит животиња и заштиту животне средине.

Прерада и пласман воћа и поврћа

Тржиште воћа (посебно јагодичастог) и поврћа постаје све веће. Град Зрењанин на својих 1000ха произвођача је развила своје тржиште поврћа и воћа у последњих неколико година, али и даље има простора да га шири. С друге стране, прерада производа од воћа, укључујући и јагодичасто воће и различито поврће (у облику пића, конзервираног воћа, замрзнутих производа, итд.) може бити много развијеније него што је сада. Прерађивачка индустрија је од великог значаја, с обзиром на то да од пољопривредних произвођача откупљује свеже производе, нарочито поједине врсте намењене за прераду и за производе друге класе, који се не могу пласирати на тржиште као свежи производи.

Да би могла да се такмичи са осталим снабдевачима, индустрија прераде и пласмана воћа и поврћа мора се модернизовати, а квалитет сировина треба

прилагодити постојећим националним стандардима, а у будућности и стандардима ЕУ.

Циљеви

- Подршка малим и средњим предузећима за инвестирање у капацитете за прераду воћа и поврћа,
- Подршка малим и средњим предузећима која се баве прерадом воћа и поврћа да би унапредила своју технологију за прераду и пласман производа и увођење нових технологија, односно подршку малим и средњим предузећима која се баве прерадом воћа и поврћа увођењем нових технологија, производа и процеса ради бољег пласмана на тржишту/маркетинга производа од воћа и поврћа;

Активности с циљем унапређења животне средине и сеоских предела

Услед општег процеса глобализације и тренда стандардизације и унификације пољопривредне производње и производа, угрожена је позиција газдинстава са малим поседима као и оних који из одређених разлога не могу да постигну висок ниво продуктивности (природна и законска ограничења). Конвенционална пољопривредна производња често не омогућава простор за диверсификацију производње или пак могућност остваривања додате вредности производа кроз унапређење квалитета самог производа. Тренд у конвенционалној производњи је стварање производа који су стандардизовани и унифицирани тако да су погодни за трговину на велико у великим трговинским ланцима. Међутим, последњих година постоји позитиван тренд раста тражње за производима са повећаним квалитетом са аспекта здравствене безбедности и заштите животне средине. Производи из органске и интегралне производње, традиционални производи као други видови алтернативних производњи дају шансу газдинствима са малим поседом да кроз додату вредност својих производа повећају своје приходе и на тај начин буду економски самоодржива.

У оквиру заједничке аграрне политике ЕУ се све већа пажња поклања заштити животне средине од негативног утицаја интензивне пољопривредне производње. Пољопривреда се често јавља као један од највећих загађивача животне средине, нарочито у интензивној сточарској производњи.

Из претходно наведених разлога, долази до интензивног развоја органске производње, интегралне производње, производње на стари и традиционалан начин јер се на тај начин добијају висококвалитетни производи са трендом повећања тражње на тржишту али, таква производња у исто време обезбеђује и заштиту и очување животне средине и агробiodиверзитета.

За развој органске производње постоје подстицајна средства од стране републичких и покрајинских органа као и кроз средства бројних међународних организација, док би у наредном периоду требала постати доступна и средства из пете компоненте IPA фондова (IPARD). Да би пољопривредници сагледали своје могућности за бављење овом производњом и могућности за коришћење подстицајних средстава морају бити едуковани и информисани. Управо у томе и лежи улога Града да кроз перманентну едукацију и информисање пружи могућност пољопривредним газдинствима да се одлуче за овај вид производње. Такође, Град може да игра велику улогу у удруживању пољопривредних газдинстава која се

налазе у процесу конверзије или су већ сертификована за органску производњу, а исто тако и у промовисању органских производа са своје територије.

Град ће део државне земље преусмерити за коришћење у сврху производње органске хране заједно са научно-стручним институцијама и то у виду демо-поља који ће показати све користи које овакав облик производње са собом носи.

Савремена сточарска производња се заснива на гајењу високопродуктивних раса/сојева домаћих животиња. Таква производња се, потенцијално, јавља као велики загађивач животне средине и захтева висок ниво улагања како би задржала висок ниво конкурентности на тржишту. Због уситњеног поседа и малог броја животиња по газдинству, тржишна позиција газдинстава често зависи од накупаца, прекупаца или од великих прерађивачких капацитета. У сврху искоришћења одређених површина које не могу бити коришћене за интензивну производњу (пашњаци, ритови, шуме) као и у сврху очувања агробидеверзитета, гајење старих, традиционалних и аутохтоних раса/сојева домаћих животиња може бити једно од решења. Такве животиње поседују високу отпорност на уобичајене болести, адаптиране су на скромне услове држања и климатске услове и дају производе за којима постоји тренд повећања тражње на тржишту. Подстицајна средства за гајење старих и аутохтоних раса/сојева домаћих животиња постоје, те је улога Града у едукацији и информисању пољопривредника о овом виду производње као и на промовисању производа добијених на овај начин.

Један од начина одрживе производње је и одрживо коришћење постојећих шума у приватном поседу, али и пошумљавање оних површина које се не могу користити за интензивну пољопривреду (мочварна и ритска земљишта као и земљишта лошег квалитета). Коришћење обновљивих извора енергије је једна од смерница будуће заједничке аграрне политике ЕУ у чему значајно место, управо, има одрживо коришћење шумских система било природних било гајених. Али, при томе, не треба занемарити и огроман значај шумских екосистема за заштиту животне средине и очување биодиверзитета као и значај шума у светлу предвиђених климатских промена. У оквиру Управе за шуме, постоје средства за подизање нових засада кроз буџетски фонд за шуме Републике Србије. Град ће уз помоћ стручњака из јавног предузећа „Војводина шуме“ организовати едукацију пољопривредника, али и осталог руралног становништва о могућностима одрживог коришћења шума у приватном власништву као и о могућностима коришћења подстицајних средстава из фондова којима се подстиче пошумљавање и одрживо коришћење шума у приватном поседу.

Значај одрживог коришћења пољопривредног земљишта, као необновљивог ресурса је немерљив. Овом проблему се посвећивало врло мало пажње протеклих деценија и нису спровођене системске едукације пољопривредника о значају одрживог коришћења пољопривредног земљишта. Најзначајни видови нарушавања животне средине и биодиверзитета, као и структуре земљишта су: сабијање земљишта дејством пољопривредне механизације, паљење жетвених остатака као и неправилно ђубрење. Правилним газдовањем пољопривредним земљиштем, уношењем органских ђубрива, заоравањем или коришћењем жетвених остатака као енергента за производњу енергије као и правилним ђубрењем на основу анализе земљишта и препорука стручњака, може се очувати и чак унапредити квалитет земљишта као необновљивог ресурса. Град ће у наредном периоду нарочиту пажњу посветити едукацији и информисању пољопривредника у домену одрживог коришћења пољопривредног земљишта.

Један од најзначајнијих видова загађења земљишта је неправилно ђубрење. Да би се могло правилно ђубрити кроз примену адекватних ђубрива у одговарајућим количинама потребно је урадити анализу хемијског састава земљишта. Тиме се, у најједноставнијој варијанти, утврђује састав и количина основних елемената значајних за исхрану биљака, рН вредност земљишта, садржај хумуса и садржај калцијум-карбоната. Након урађених анализа стручњаци могу да направе план акција на унапређењу квалитета земљишта и план ђубрења у наредном периоду у зависности од усева који ће се гајити на датој парцели. Покрајински секретаријат за пољопривреду, шумарство и водопривреду је увидео значај анализе земљишта те је увео финансирање анализирања земљишта, од стране ПССС. Град ће, у сарадњи са стручњацима из ПССС, у наредном периоду организовати едукацију пољопривредника о начину узимања узорака земљишта, сакупљање и достављање узорака у ПССС у Сремској Митровици, као и организовање достављања резултата анализа и препорука пољопривредницима.

Савремена пољопривредна производња, претварање природних екосистема у обрадиве површине неминовно доводи до деградације биодиверзитета, до нестајања аутохтоних и специфичних врста флоре и фауне, али и до инвазије других врста повезаних са развојем пољопривреде (штеточине и коровске врсте као и рудералне биљке које се јављају на каналима, насипима депонијама и другим местима). Међутим успостављање пољопривредне производње довело је до стварања ткз. агроекосистема, тачније биљних и животињских настобина карактеристичних за станиште под утицајем човека кроз пољопривредну производњу. Значај очувања природних екосистема као и агроекосистема је немерљив у светлу растућег тренда загађења земљишта, водотокова и ваздуха. Све се више говори о одрживој производњи, тј. о таквој производњи која не угрожава биљни и животињски свет и не нарушава њихово станиште. У оквиру фонда за рурални развој ЕУ постоје средства управо за очување биодиверзитета. Поред споменутих подстицаја за органску производњу, гајење аутохтоних и старих раса/сојева домаћих животиња, одрживо коришћење шума и ново пошумљавање постоје и средства, ткз. компензациона плаћања оним пољопривредницима који производе у зонама са одређеним степеном заштите (зоне гнезђења и живота птица и зонама специфичних станишта). Та средства ће бити доступна кроз предприступне фондове ЕУ (IPARD) и нашим пољопривредницима. Улога Града ће се огледати кроз едукацију пољопривредника о значају очувања животне средине, еко и агроекосистема као и едукацију пољопривредника о подстицајима кроз предприступне фондове ЕУ и припреме за коришћење истих.

Поред тога што конкуретност локалне пољопривреде одсликава секторску подршку и разумевање, потребно је и подршка за реализацију ових циљева. Наведена подршка се реализује кроз следеће активности:

- 1) успостављање институционалне подршке за рурални развој и унапређење пољопривреде у Граду Зрењанину,
- 2) едукација и унапређење знања пољопривредних произвођача,
- 3) повећање продуктивности,
- 4) удруживање пољопривредних произвођача,

6.1.1.1. Успостављање институционалне подршке за рурални развој и унапређење пољопривреде у граду Зрењанину

У циљу ефикасне и ефективне подршке пољопривреди и руралном развоју, град Зрењанин ће у наредном периоду основати Фонд за подршку развоју пољопривреде и руралног развоја општине Зрењанин и Јавну агенцију за подршку пољопривреди и руралном развоју града Зрењанина.

Оснивањем Фонда за подршку развоју пољопривреде и руралног развоја града Зрењанина, створиће се изузетно битан механизам у остваривању циљева Стратегије пољопривреде и руралног развоја града Зрењанина у период 2012-2012.година. Фонд ће се основати као буџетски Фонд у складу са Законом о буџетском систему, а град Зрењанин ће сваке године опредељивати средства за рад буџетског Фонда. Активности Фонда биће разнолике, од повећања кредитне способности руралног становништва, преко обезбеђивања одређених средстава субвенције, па до поспешивања послова гаранције, а све у циљу повећања кредитне активности становништва у складу са циљевима Стратегије. Рад Фонда ће бити уско везан и за пред-приступне фондове ЕУ јер треба да обезбеди финансирање пројеката којима се конкурише на фондове руралног развоја. Фонд ће свој финансијски потенцијал увећати сарадњом са банкама и другим фондовима на територији АП Војводине и Републике Србије.

Поред Фонда, неопходно је повећати капацитете Града у делу који се бави питањима пољопривреде и руралног развоја с обзиром да постојећа Канцеларија за пољопривреду Града нема нити адекватну позицију у организационој структури Града, нити располаже довољним кадровским и финансијским капацитетима. Формирање овако специјализоване институције, послови Канцеларије за пољопривреду ће бити пренети на Јавну агенцију. Такође, јавна агенција ће представљати пољопривреду Града пред донаторима и централним нивоом власти, те ће пружати градској администрацији подршку по питањима пољопривреде и руралног развоја и учествоваће у доношењу свих стратешких одлука у домену руралног развоја, организоваће припрему пројеката и техничке документације за потребе Града у домену израде руралне и пољопривредне инфраструктуре и сл.

6.1.1.2. Едукација и унапређење знања пољопривредних произвођача

Наука и технологија у пољопривредној производњи су оствариле прогресиван напредак последњих деценија, а промене и иновације се дешавају таквим темпом да је пољопривредним произвођачима, уколико желе да буду конкурентни, неопходна перманентна едукација. Улога Града у промовисању нових технологија је врло велика. Едукација и информисање пољопривредника су неопходни у домену доступности и могућности коришћења подстицаја (од стране републичких и покрајнских органа као и средстава из пете компоненте пред-приступних фондова ЕУ -IPARD). Пракса је показала да је искоришћеност свих набројаних подстицајних средстава најбоља у оним срединама где су пољопривредници на време упознати са

врстама и начинима остваривања подстицаја као и где постоји институционална стручно-техничка служба која пољопривредницима може да пружи саветодавно-стручну помоћ.

Најефективнији начин едукације упознавање са успешним примерима пољопривредне праксе у земљи и иностранству. Студијска путовања су одличан начин да се пољопривредницима директно представе нова искуства и технологије, где на лицу места могу да сагледају све користи и да поразговарају са својим колегама који примењују нова знања и искуства у својој производњи. Град ће уз партиципацију спонзора и самих пољопривредника организовати посете пољопривредним газдинствима која примењују нове технологије, институтима, сајмовима и слично што то је нарочито важно за младе пољопривреднике. Млади пољопривредници на тај начин могу да стекну нова знања, искуства и добију нове идеје за унапређење својих газдинстава.

Перманентна едукација пољопривредника је један од основних предуслова за високопродуктивну и стабилну производњу којом се остварује конкурентност пољопривредних газдинстава. Место и улога Града је пружање логистичке подршке за спровођење обука за пољопривредне произвођаче. Да се обуке не би спроводиле *ad hoc* потребно је на основу упитника, анкета и међусобних контаката са пољопривредницима одредити тематске целине за којима је исказан интерес за едукацијом и додатним усавршавањем. На основу резултата истраживања потреба пољопривредних газдинстава израђује се план едукације, који се спроводи у сарадњи са са пољопривредном стручном и саветодавном службом, институтима, факултетима и др.

Информисање је врло важан аспект пословања пољопривредних газдинстава. Град ће организовати информативни центар који би прикупљао и прослеђивао пољопривредним газдинствима информације о расположивим фондовима, кредитним линијама, подстицајима, иновацијама, законским решењима и свим осталим информацијама од значаја за рурални развој и унапређење пољопривреде. Сведоци смо да разлог за малу искоришћеност фондова и подстицајних средстава често лежи управо у недостатку правовременог и тачног информисања пољопривредника. Информисање пољопривредника може се обављати на више начина: путем локалних медија, интернета, штампаних материјала (брошура, летака и информатора), поштом а често и организовањем информативних састанака са пољопривредним произвођачима и њиховим удружењима.

Едукације и информисање су битни чиниоци подизања нивоа конкурентности пољопривредних газдинстава, али често се у дневном пословању газдинстава јављају одређени проблеми који захтевају присуство стручњака оспособљених да пољопривредним газдинствима пруже стручно-техничку помоћ. Постојањем ПССС, Република Србија је омогућила бесплатан стручно-саветодавни сервис пољопривредним газдинствима који представља основу за теренску помоћ при давању савета. Место и улога Града је да помоћу стручних људи у градским структурама послужи као спона између ПССС и пољопривредника. Ако се захтеви пољопривредника систематизују и правилно артикулишу довољно је да стручњаци из ПССС обиђу само неколико газдинстава, а да се осталим заинтересованим странама пренесу информације о стручно-техничким саветима и препорукама стручњака из ПССС.

Врло важан аспект едукације и информисања пољопривредника, нарочито са становништва улоге Града, јесу промотивне и демонстрационе активности као што су: изложбе стоке, локални сајмови, успостављање демонстрационих огледа на

газдинствима, организовање демо-дана са одређеном тематиком и други видови промотивних активности. Споредни, али не и мање важан аспект ове врсте активности је и промовисање локалних капацитета пољопривреде, прерађивачко-прехрамбене индустрије и разних аспеката руралног живота и руралних активности на територији града Зрењанина.

Град ће у наредном периоду да логистички и финансијски потпомогне овакве активности из сопвених средстава и донаторских средстава.

6.1.1.3. Модернизација пољопривредних газдинстава кроз увођење нових технологија и повећање продуктивности

Поред повећања нивоа знања и информисаности пољопривредних газдинстава у сврху повећања конкурентности, потребно је уводити нове технологије, уводити савремену високопродуктивну механизацију, подизати генетски потенцијал домаћих животиња као и подизати савремене објекте за гајење биљака и домаћих животиња. За све споменуте активности углавном постоје расположиви фондови (републичких и покрајнских органа као и предприсупни фондови ЕУ кроз коришћење средстава за рурални развој из пете компоненте ИПА фондова), а Град мора да омогући што ефикасније коришћење ових фондова и подстицајних средстава. За коришћење подстицајних средстава се захтева да пољопривредно газдинство набави и плати механизацију, опрему, квалитетни приплодни материјал или изгради и легализује објекте за пољопривредну производњу да би се тек онда исплатила подстицајна средства (*pre-financing*). То у пракси често представља непремостиву препреку у коришћењу подстицаја јер је ниво акумулативности и профитабилности пољопривредне производње низак, што уз спор обрт капитала доводи у питање могућност коришћења кредитних средстава комерцијалних банака. Улога Града састоји се у томе да омогући финансијска средства под повољним условима која пољопривредним газдинствима треба да омогуће да остваре подстицаје.

У сточарској производњи од изузетне важности је квалитет и генетски потенцијал приплодног материјала. Град ће омогућити набавку квалитетних приплодних грла домаћих животиња. Подизањем нивоа генетског потенцијала домаћих животиња на газдинствима као и укрупњавањем газдинстава (са повећањем броја грла, односно јединки, домаћих животиња) стварају се услови за конкурентну сточарску производњу, и по цени коштања и по квалитету производа.

Подизање квалитета и производних особина домаћих животиња може се значајно унапредити и кроз процес вештачког осемењавања. Тим процесом се гени врхунских, проверених приплодних мужјака преносе на велик број потомака и избегавају се сви штетни аспекти природног припуста. Град ће, у сарадњи са ветеринарским службама на терену, регресирати трошкове вештачког осемењавања и на тај начин ће предности овог система приближити много већем броју газдинстава.

Увођење савремене, високопродуктивне механизације и опреме у пољопривредну производњу доводи до смањења трошкова по јединици производње, до уштеде енергије и мањег загађења животне средине. Подстицајна средства за ове намене постоје код: МПТШВ, покрајнског секретаријата за пољопривреду, шумарство и водопривреду, IPARD средства (након стицања статуса кандидата за чланство у ЕУ и успостављање потребних институција за коришћење ових фондова).

Кроз пласирање сопствених средстава, Град ће олакшати и максимизирати коришћење подстицајних средстава из тих фондова.

Савремена пољопривредна производња не може се замислити без објеката који омогућавају висок степен аутоматизације, контроле услова производње, а да у исто време не угрожавају животну средину (нарочито кроз изградњу фарми за гајење великог броја домаћих животиња). Аналогно као и код набавке нове пољопривредне механизације и опреме, постоје подстицајна средства за изградњу и реконструкцију објеката за пољопривредну производњу и складиштење пољопривредних производа. Недостатак сопствених средстава и непостојање повољних кредитних средстава, је само један од проблема у коришћењу ових подстицаја. Управо су ови елементи често и ограничавајући фактор у коришћењу подстицајних средстава. Поред расположивости повољних средстава, веома често постоје потешкоће на нивоу локалне самоуправе у процесу прикупљања грађевинско-техничке документације, непостојање урбанистичких планова, спорост органа приликом издавања дозвола и сл. Улога Града ће бити да, поред коришћења сопствених средстава, омогући ефикасан и брз систем за издавање потребних дозвола за градњу, односно реконструкцију објеката за пољопривредну производњу и складишних капацитета, издавање употребних дозвола и друге неопходне документације.

6.1.1.4. Удруживање пољопривредних произвођача

Да би се постигла конкурентна позиција на тржишту неопходно је располагати одређеном количином производа доброг квалитета у континуитету. Са просечном величином газдинства, каква је у Републици Србији, то је врло тешко оствариво. Врло мали број газдинстава има величину поседа такву да може да самостално наступа на тржишту. Тај недостатак се може превазићи укрупњавањем газдинстава и удруживањем пољопривредника на економским основама. Као модел удруживања пољопривредника на економским основама најчешће се спомињу земљорадничке задруге. То је систем који је веома успешно функционише широм света и највећи део промета пољопривредних производа се обавља управо преко задруга.

Град ће кроз сопствена средства и кроз економско-фискалне олакшице помагати рад земљорадничких задруга. Град ће омогућити усавршавање људи који руководе задругама (саме задруге нису у стању да омогуће усавршавање својих запослених). Подршка за даље удруживање земљорадничких задруга у пословне асоцијације би олакшало борбу задруга са нелојалном конкуренцијом услед предности пословања великог обима. Поред подршке за удруживање пољопривредника у земљорадничке задруге, Град ће подржати и удруживање пољопривредника у форми привредног друштва, уколико је то у интересу пољопривредника.

Поред удруживања пољопривредника на економским основама, Град, као сервис својих грађана, ће подржавати и удруживање пољопривредника зарад остваривања и заступања њихових интереса. Као модел удруживања зарад лобирања за сопствене интересе, јављају се удружења пољопривредника и асоцијације пољопривредника у форми невладиних организација. Такве организације су често логистички врло слабе (непостојање просторија и основне инфраструктуре). Подршка Града ће се огледати у обезбеђивању услова за рад и

активности репрезентативних удружења и асоцијација пољопривредника кроз обезбеђење просторија за рад и састанке. Удружења и асоцијације пољопривредника треба да буду равноправан партнер Граду у спровођењу ове Стратегије као и при оцењивању ефеката њеног спровођења.

6.1.2. Стратешки циљ број 2. Побољшање квалитета живота руралног становништва

У заједничкој аграрној политици ЕУ, побољшању квалитета и услова живота у руралним срединама се придаје изузртно велики значај. Сведоци смо тренда депопулације руралних средина и миграције руралног становништва у урбане средине. Тренд глобализације светске економије, који једнако утиче и на сферу пољопривреде и прехрамбене индустрије, наметнуо је потребу за производњом великих количина производа стандардног квалитета због могућности берзанског трговања у великим трговинским ланцима. Позиција малих и полу-производних пољопривредних газдинстава је тиме доведена у опасност.

Постоји неколико начина за превазилажење ових проблема који су назначени у заједничкој аграрној политици ЕУ кроз такозвану трећу приоритетну осу. Наиме, трећа приоритетна оса руралног развоја обухвата мере за развој руралне инфраструктуре као и мере за диверсификацију активности на селу.

Побољшање и развој сеоске инфраструктуре омогућава смањење регионалних диспаритета и повећање атрактивности сеоских подручја за развој предузетништва стварајући услове за развој привреде. У оквиру предприступних фондова ЕУ за рурални развој, корисници у оквиру мере за развој руралне инфраструктуре су јединице локалне самоуправе Града. Дозвољена улагања обухватају:

1) Изградњу и/или реконструкцију система отпадних вода и канализације. Прихватљива су улагања јединица локалне самоуправе у регионима са усвојеним ГУП

2) Изградња и/или реконструкција некатегорисаних-атарских путева. Само за оне локалне самоуправе које су у својим просторним плановима и општим актима одредиле некатегорисане путеве у пољопривредним зонама.

3) Изградња и/или реконструкција система за грејање који користе биомасу као енергент. Локалне самоуправе морају имати најмање двогодишњи уговор за снабдевање биомасом као енергентом.

Из приложеног се види да се као корисник средстава по овој мери у предприступним фондовима ЕУ јавља управо локална самоуправа те је у наредном периоду потребно предузети мере у сврху припрема за коришћење ових фондова. Међутим, и пре могућности коришћења предприступних фондова ЕУ, Град ће из сопствених средстава (фонд од закупа државног земљишта) одвојити средства за унапређење атарских путева и прилазних саобраћајница као и за одржавање каналске мреже за одводњавање у складу са Програмом коришћења пољопривредног земљишта у државној својини. Такође, неопходно је да Град активно прати мере других државних институција којима се обезбеђују финансијска средства за изградњу руралне инфраструктуре.

Други начин у оквиру мера за унапређење живота на селу је развој и диверсификација руралних економских активности. Развој и диверсификацију руралних економских активности можемо поделити у три групе:

1) Конверзија из основних у алтернативне видове пољопривредне производње (пчеларство; гајење коза; гајење гљива; подизање шумских засада; аквакултура; производња лековитог, зачинског и ароматичног биља, гајење цвећа и др. сличне активности). Ове тзв. алтернативне производње нису заступљене у већој мери и омогућавају да се и са мањих површина, односно са мањим бројем грла стоке, може остварити значајно већи доходак него у конвенционалној пољопривредној производњи, нарочито уколико је таква производња комбинована са одређеним нивоом прераде или се тржи кроз процес сеоског туризма. Тржиште производа добијених из ових видова производње није толико развијено, а често се на овај начин добијају производи који се могу заштити са географским ознакама порекла или традиционални производи што још у већој мери олакшава њихову реализацију на тржишту и омогућава додатну вредност за пољопривредно газдинство.

2) Развој одређеног степена прераде у оквиру мини прерађивачких капацитета у оквиру газдинства. Кроз процес прераде и производње традиционалних производа са географским ознакама и тзв. производа из домаће радиности, може се примарним производима додати вредност и на тај начин остварити додатан приход за пољопривредно газдинство. У оквиру ове групе можемо говорити о преради млека, меса, воћа и поврћа, паковању пчелињих производа, одређеном степену дораде и паковања плодова сакупљених из природе и слично. Поред оствареног додатног прихода у оквиру пољопривредног газдинства можемо говорити и о одређеном степену samozапoшљавања јер ће се одређен број чланова газдинства ангажовати у процесу прераде и паковања. У оквиру ове групе можемо говорити и о развоју тзв. директног маркетинга, тачније о директној продаји пољопривредних производа и прерађевина на газдинству, нарочито у селима која се баве повртарством Чента, Лукино Село, Лукићево, Михајлово.. То је модеран концепт који све више заживљава у западно-европским земљама и омогућава директан контакт купаца и продаваца који су у том случају и произвођачи. На тај начин, продавци остварују наплату производа дмах по продаји и могу до остваре продајну цену која није оптерећена маржама трговачких ланаца.

3) Развој активности на пољопривредном газдинству у оквиру непољопривредних активности. Развој и очување традиционалних сеоских заната, а нарочито у домену ангажовања сеоских жена (ручни радови) и сеоског туризма у значајној мери може да повећа приходе газдинства и омогући њихову самоодрживост. Врло често постоји велико интересовање урбане популације за производима добијеним на традиционални начин у сеоским срединама (одређени занатски предмети, оруђа, одевни предмети, орнаменти, ручни радови и др.) те се изразом и продајом ових производа може остварити додатни приход за пољопривредно газдинство. Сеоски туризам је подактивност глобалног појма туризма и обухвата бављење туристичким активностима на нивоу пољопривредног газдинства. Може обухватати више активности или комбинација тих активности као нпр: услуге исхране и продаје производа и сувенира на газдинству, услуге смештаја и исхране и низ додатних активности као суплемент овим активностима (комбинација са културним, еко, риболовним ловним и другим видовима туризма). Кроз форму туризма на газдинству, остварују се значајни додатни приходи у газдинству, долази до samozапoшљавања чланова газдинства, а пласирају се и пољопривредни производи и прерађевине по знатно повољнијим условима него на редовном тржишту.

У оквиру мера за подстицање руралног развоја на нивоу Републике и Покрајине издвајају се значајна средства за ове намене. Такође, очекује се и подстицање развоја и диверсификације руралних економских активности и кроз предприступне фондове ЕУ (IPARD). Велика тешкоћа у апсорпцији ових средстава је управо чињеница да се ради, углавном о газдинствима са малим поседом и врло ниским инвестиционим потенцијалом. Улога Града у подршци овим процесима је стога врло велика. Град треба да кроз форму start-up средстава помогне у остваривању већ постојећих подстицајних средстава. Такође врло велика улога Града је у омогућавању и олакшавању административних процедура које су неопходне за остваривање ових средстава (дозволе и сл). Нарочито је значајна улога Града у процесима промовисања производа са географским ознакама (нпр. Шаран из Ечке сл.), као и добијања и сертификовања ових производа.

Град ће у наредном периоду:

- 1) радити на анализи могућности за развој и диверсификацију руралних економских могућности (израда студије за град Зрењанин);
- 2) промовисати и издвајати средства за студије, анализе и сертификацију традиционалних и производа са географским ознакама;
- 3) обезбедити стручно-техничку помоћ за израду бизнис планова за бављење овим активностима на пољопривредним газдинствима;
- 4) издвајати средства у форми start-up кредита за започињање ових активности;
- 5) обезбеђивати средства за развој непољопривредних активности на газдинствима (стари занати и сеоски туризма);
- 6) кроз ТО Града Зрењанина радити на промовисању туристичке понуде самог града као и на обележавању путева насеља, туристичких газдинства и сл.

6.1.3. Стратешки циљ број 3. Промовисање и успостављање стратешког партнерства свих заинтересованих страна у области пољопривреде и руралног развоја

У оквирима Заједничке аграрне политике ЕУ промовише се приступ планирања концепта руралног развоја (LEADER=*fran. Liason Entre Actions pour le Development d'Economie Rurale*) кроз активно учешће и партнерство јавног, приватног и невладиног сектора. Овај приступ покренут је у ЕУ 1991. године као пилот иницијатива, усмерена на подршку привредном и друштвено-социјалном оживљавању и интегрисању руралних подручја. Настојало се да се поменути циљеви постигну кроз израду локалних развојних стратегија, које би биле: иновативне, интегрисане и партиципативне. Основа LEADER приступа је промовисање руралног развоја путем локалних иницијатива и партнерстава. Идеја LEADER приступа је да локалне стратегије треба да буду резултат договора локалних актера. LEADER приступ омогућава: побољшање руралних животних и радних услова, стварање нових могућности за зараду руралном становништву, диверсификацију руралних економских активности, охрабривање и развој активности руралног становништва да заједнички делује путем пројеката сарадње, развијање локалних интегрисаних стратегија и припремање њихове имплементације, промовисање локалних иницијатива и партнерстава.

LEADER подручје треба да буде довољно мало да би било кохезивно, а и довољно велико да би омогућило развој подручја. LEADER подручје не мора нужно да буде у оквирима административних граница Града али мора да поседује локални идентитет који његови становници осећају као такав. Подручје треба да буде кохерентно и да у њему има довољно критичне масе људских, финансијских и привредних ресурса за подржавање изводљиве развојне стратегије. У ЕУ прихватљива величина подручја је од 10.000 до 100.000 становника.

За LEADER приступ од велике је важности примена концепта „од локалног нивоа навише“ (*bottom up* приступ). То се огледа у томе да локалне развојне стратегије треба да иницирају и пишу локални актери.

Најзначајнији механизам за спровођење LEADER приступа је тело под називом Локална Акциона Група (скр. ЛАГ) који чине представници различитих друштвених, привредних и политичких сектора који постоје у локалној заједници. Партнерство омогућава ефекте синергије, која се очекује када се представници различитих организација и сектора удружују да би, заједничким напорима, решили постојећи проблем и извршили одређени задатак. Ова синергија се, пре свега, огледа у удруживању финансијских ресурса али је и сама сарадња вредан ресурс јер постоји могућност стварања мрежа, развијају се нови производи и услуге и сл. Идеално је да 1/3 ЛАГ-а чине представници сваког од три сектора и да представници приватног сектора и непрофитних организација чине 50% чланова.

ЕУ издваја и средства за финансирање локалних акционих група, а таква средства се издвајају и у предприступним фондовима у оквиру пете компоненте IPA фондова (IPARD). У Србији је у току пројекат финансиран од стране Европске Комисије на развоју овог приступа у програмирању руралног развоја. Неки први кораци су учињени у АП Војводини кроз сарадњу покрајинског секретаријата за пољопривреду, шумарство и водопривреду и организације УН за развој (UNDP) кроз формирање првих локалних акционих група. Улога Града ће бити да промовише значај сарадње јавног, приватног и невладиног сектора зарад постизања и унапређења услова живота и пословања у руралним срединама. Кроз повезивање представника ова три сектора, заједничке едукације и студијска путовања, треба настојати да се створи навика дијалога између свих заинтересованих страна у процесу доношења стратешких докумената на нивоу града, а све у сврху припреме за LEADER програм у оквиру предприступних фондова како и касније када Република Србија постане пуноправна чланица ЕУ.

6.2. Логичка матрицастратешких активности у оквиру стратегије развоја пољопривреде и села града Зрењанина

Циљ 1: Побољшање конкурентности пољопривредних газдинстава и прерађивачке индустрије

Подциљ 1: Едукација и унапређење знања пољопривредних произвођача као и институционална подршка

Основне активности	Конкретне акције	Организације и актери	Показатељи
Оснивање буџетског фонда за подршку пољопривреди и руралном развоју	<ul style="list-style-type: none"> -Планирање средстава за рад Фонда у буџету општине - Доношење одлуке о формирању Фонда - Доношење Програма рада Фонда 	Одељење надлежно за послове пољопривреде у локалној самоуправи	<ul style="list-style-type: none"> - Износ буџета планираног за рад Фонда - Број мера - Број корисника
Организовање студијских путовања у сврху упознавања са позитивним примерима у пољопривреди суседних земаља и земаља ЕУ	<ul style="list-style-type: none"> - Истраживање (путем упитника и анкета) сфере интересовања пољопривредника - Сачињавање тематских целина које ће бити одабране за едукацију путем студијских путовања - Одабир група на нивоу насељених места или Општине које ће бити корисници - Истраживање дестинација које треба да буду посећене - Успостављање контаката на дестинацији која је одабрана - Обезбеђивање средстава за студијско путовање (буџет, спонзори, донатори и партиципација самих пољопривредника - Истраживање успешности и ефективности организованих студијских путовања у групи 	Служба за локални економски и рурални развој	<ul style="list-style-type: none"> - Број организованих студијских путовања - Број младих пољопривредника који су учествовали у студијским путовањима
Едукација пољопривредника у области нових технологија у пољопривреди, у области руралног развоја, нових видова производње и фондова који се могу корисити за развој пољопривреде и села	<ul style="list-style-type: none"> - Анализирање жеља и потреба пољопривредника за едукацијом - Израда акционог плана за спровођење едукација (по темама и по местима) - Обезбеђивање адекватних предавача - Обезбеђивање логистичких предуслова за одржавање едукација (адекватан простор, опрема за презентације, материјал за кориснике (штампани) - Формирање тематских група по насељеним местима - Позивање и обавештавање корисника и одржавање едукација, - Истраживање успешности, 	Одељење за пољопривреду локалне самоуправе	<ul style="list-style-type: none"> - Број организованих едукација по теми и месту одржавања - Број едукованих пољопривредника
Спровођење информативних акција	<ul style="list-style-type: none"> - Истраживање потреба пољопривредника и дефинисање тематике о којој ће пољопривредници бити информисани правремено - Креирање акционог плана за информисање пољопривредника - Изналажење начина информисања (пошта, медији, инфо трибине и сл) - Организовање процеса прослеђивања информација ка пољопривредницима - Истраживање обухваћености пољопривредника овима акција и степена задовољавања њихових потреба за информација 	Одељење за пољопривреду локалне самоуправе	<ul style="list-style-type: none"> - Број информисаних пољопривредника - Број организованих акција и број подељеног материјала, односно емисија на мдијима - Процент информисаних пољопривредника од укупног броја пољопривредника у општини

Циљ 1: Побољшање конкурентности пољопривредних газдинстава и прерађивачке индустрије

Подциљ 2: Модернизација пољопривредних газдинстава кроз увођење нових технологија и повећање продуктивности

Основне активности	Конкретне акције	Организације и актери	Показатељи
Креирање модела кредитне подршке Општине у циљу повећања кредитне активности локалног руралног становништва	<ul style="list-style-type: none"> - Развијање модела кредитне подршке крајњим корисницима - Испитивање могућности сарадње са банкама, фондовима и другим институцијама које се баве подршком руралним подручјима - Подстицање коришћења гаранција 	Фонд за подршку пољопривреди и руралном развоју Општине Зрењанин	<ul style="list-style-type: none"> - Број корисника обухваћених програмом - Број одобрених аранжмана - Укупни пласмани средстава
Подршка за набавку квалитетног приплодног материјала	<ul style="list-style-type: none"> - Истраживање потреба за наведеним подциљевима, - Дефинисање начина подршке - Израда акционог плана за спровођење ове мере - Анализа броја, врста и категорија набављених грла као и броја газдинства која су корисници 	Фонд за подршку пољопривреди и руралном развоју Општине Зрењанин, кредити комерцијалних банака, Покрајински секретаријат за пољопривреду, Министарство пољопривреде	<ul style="list-style-type: none"> - Број подржаних пољопривредних газдинстава - Број подржаних пољопривредних газдинстава чији су носиоци млађи од 40 година живота - Број, врста и категорија набављених квалитетних приплодних грла
Повећање нивоа вештачког осемењавања	<ul style="list-style-type: none"> - Истраживање потреба за вештачким осемењавањем - Израда акционог плана и дефинисање начина подршке - Преко информативног центра прослеђивање информације ка сточарима - Анализа броја и успешности ВО 	Фонд за подршку пољопривреди и руралном развоју Општине Зрењанин	<ul style="list-style-type: none"> - Број подржаних пољопривредних газдинстава - Број подржаних пољопривредних газдинстава чији су носиоци млађи од 40 година живота - Број, врста и проценат успешности код вештачки осемењених женки домаћих животиња
Кредитна подршка за набавку квалитетног садног материјала у области воћарства и виноградарства	<ul style="list-style-type: none"> - Успостављање кредитне линије за финансирање набавке квалитетног садног материјала у сарадњи са пословним банкама 	Фонд за подршку пољопривреди и руралном развоју Општине Зрењанин	<ul style="list-style-type: none"> - Број подржаних пољопривредних газдинстава - Број финансираних хектара/садница
Подршка за набавку нове опреме и механизације	<ul style="list-style-type: none"> - Истраживање потреба за набавком нове механизације и опреме - Израда акционог плана и дефинисање начина подршке - Преко информативног центра прослеђивање информације ка пољопривредницима - Анализа броја корисника као и врсте машина и опреме набављених кроз подршку од стране општине - Израда пројектне документације за тражену механизацију, опрему 	Фонд за подршку пољопривреди и руралном развоју Општине Зрењанин, комерцијалне банке, покрајински секретаријат за пољопривреду и министарства пољопривреде	<ul style="list-style-type: none"> - Број подржаних пољопривредних газдинстава - Број подржаних пољопривредних газдинстава чији су носиоци млађи од 40 година живота - Број набављене пољопривредне механизације и опреме по врсти и намени
Подршка за изградњу савремених објеката у пољопривреди	<ul style="list-style-type: none"> - Истраживање потреба за изградњом и реконструкцијом објеката за пољопривредну производњу и складиштење пољопривредних производа - Израда акционог плана и дефинисање начина подршке од стране општине - Преко информативног центра прослеђивање информације ка пољопривредницима - Анализа броја корисника као и врсте објеката који су изграђени/реконструисани путем подршке од стране општине - Израда пројектне документације за тражену изградњу објеката у пољопривреди 	Фонд за подршку пољопривреди и руралном развоју Општине Зрењанин, Покрајински секретаријат за пољопривреду, Министарство пољопривреде	<ul style="list-style-type: none"> - Број подржаних пољопривредних газдинстава - Број подржаних пољопривредних газдинстава чији су носиоци млађи од 40 година живота - Број изграђених објеката по врсти и намени

Циљ 1: Побољшање конкурентности пољопривредних газдинстава и прерађивачке индустрије

Подциљ 3: Удруживање пољопривредних произвођача

Основне активности

Подршка за оснивање и рад удружења пољопривредника и стварање општинске асоцијације пољопривредника

Конкретне акције

- Истраживање потреба за организовањем пољопривредних произвођача
- Израда акционог плана и дефинисање мера подршке организовању пољопривредника
- Организовање и логистичка подршка за иницијалне састанке приликом успостављања удружења
- Анализа броја новонасталих и укупно подржаних удружења пољопривредника

Организације и актери

Одељење надлежно за послове пољопривред у локалној самоуправи

Показатељи

- Број основаних удружења пољопривредника
- Број пољопривредника у удружењима појединачно и укупно
- Представљање ефеката рада новостворених удружења пољопривредника

Интересно удруживање пољопривредника у земљорадничке задруге чији су чланови регистрована газдинства

- Истраживање потреба за организовањем земљорадничких задруга
- Израда акционог плана и дефинисање мера подршке организовању и унапређењу пословања земљорадничких задруга
- Организовање и логистичка подршка за иницијалне састанке приликом успостављања задруга
- Анализа броја новонасталих и укупно подржаних земљорадничких задруга
- Утицати на задруге да у истим не могу управљати стално запослени радници већ чланови

Одељење надлежно за послове пољопривреде у локалној самоуправи

- Број новооснованих и подржаних земљорадничких задруга
- Број задругара појединачно и укупно
- Укупан промет преко земљорадничких задруга
- Представљање пословања подржаних земљорадничких задруга

Циљ 1: Побољшање конкурентности пољопривредних газдинстава и прерађивачке индустрије

Подциљ 4: Промовисање и унапређење органске пољопривредне производње

Основне активности

Промовисање и едукација пољопривредника у домену органске пољопривредне производње

Конкретне акције

- Истраживање степена интересовања пољопривредника и потреба за едукацијом у домену органске производње
- Израда акционог плана едукације и успостављање група за едукације
- Организовање и логистика за едукације
- Анализа броја едукација по темама и броју корисника

Организације и актери

Одељење надлежно за послове пољопривреде у локлној самоуправи

Показатељи

- Број одржаних едукација
- Број едукованих пољопривредника
- Број пољопривредника који су започели производњу органске хране

Успостављање демо поља за производњу органске хране

- Одређивање адекватног државног земљишта за демо поље
- Проналажење научне институције са којом ће се реализовати пројекат
- Проналажење заинтересованих пољопривредних произвођача
- Проналажење партнера за пласирање органски произведених производа на тржиште

Одељење надлежно за послове пољопривреде у локлној самоуправи

- Површина земље у демо пољу
- Број газдинстава укључених у пројекат
- Количине произведених органских производа

Циљ 1: Побољшање конкурентности пољопривредних газдинстава и прерађивачке индустрије

Подциљ 5: Промовисање и унапређење одрживог коришћења шума

Основне активности

Промовисање и едукација пољопривредника у домену одрживог коришћења шума у приватном поседу у смислу одрживог развоја
Унапређење коришћења шума у општини

Конкретне акције

- Истраживање броја власника шума у приватном поседу
- Дефинисање површина шума у приватном власништву
- Организовање власника шума у приватном власништву
- Организовање и логистичка подршка за одржавање едукација о одрживом коришћењу шума у сарадњи са Управом за шуме (МППШВ) и јавним предузећем „Војводина шуме“
- Предвидети слободне површине државног пољопривредног земљишта у општини за пошумљавање,
- Конкурисати код надлежног покрајинског органа управе за саднице и за израду Програма за пошумљавање

Организације и актери

Одељење надлежно за послове пољопривреде у локлној самоуправи и Пок. Секр. За пољопривреду

Показатељи

- Број одржаних едукација
- Број едукованих власника шума
- Донет програм за пошумљавања на територији општине, годишње пошумљено 20 ха државног пољопривредног земљишта

Циљ 1: Побољшање конкурентности пољопривредних газдинстава и прерађивачке индустрије

Подциљ 6: Промовисање и унапређење одрживог коришћења пољопривредног земљишта

Основне активности	Конкретне акције	Организације и актери	Показатељи
Узимање узорака и анализа земљишта као и давање препорука за ђубрење и мелиоризацију пољопривредног земљишта	<ul style="list-style-type: none"> - Преко информативног центра информисање пољопривредника о могућности за бесплатну анализу земљишта као и пунктовима за прикупљање узорака и преузимање препорука - Организовање пунктова за прикупљање узорака као и логистике за достављање узорака у ПССС 	Одељење надлежно за послове пољопривреде у локлавној самоуправи	<ul style="list-style-type: none"> - Број узетих узорака земљишта и издатих препорука за ђубрење - Број издатих препорука за мелиоризацију пољопривредног земљишта
Едукација пољопривредника о значају очувања и унапређења пољопривредног земљишта као необновљивог ресурса	<ul style="list-style-type: none"> - Израда акционог плана за информисање пољопривредника и одржавање едукација о начину узимања узорака као и о значају праћења плодности пољопривредног земљишта - Организовање и логистика за едукације 	Одељење надлежно за послове пољопривреде у локлавној самоуправи	<ul style="list-style-type: none"> - Прој едукованих пољопривредника - Број одржаних едукација
Промовисање и едукација о значају очувања агробиодиверзитета	<ul style="list-style-type: none"> - Израда акционог плана за информисање пољопривредника и одржавање едукација о значају очувања агробиодиверзитета - Организовање и логистика за едукације 	Одељење надлежно за послове пољопривреде у локлавној самоуправи	<ul style="list-style-type: none"> - Прој едукованих пољопривредника - Број одржаних едукација
Успоставити ефикаснији систем издавања земљишта у закуп	<ul style="list-style-type: none"> - Дефинисање програма за издавање државног земљишта у закуп у законском року - Упоредити катастарске податке и парцеле из РГЗ и податке која има локална самоуправа, односно катстар - Парцелизацију тако направити да што више пољопривредника који могу да конкуришу добију потребно земљиште, - Сходно инструкцији министарства примењивати и казнену политику према несавесним корисницима државног земљишта, - Пољочуварску службу активирати као помоћ пољопривредној инспекцији ради контроле коришћења 	Одељење надлежно за послове пољопривреде у локлавној самоуправи	<ul style="list-style-type: none"> - У законском року донет Програм за издавање државног пољопривредног земљишта, - Добијени пречишћени подаци око катастарских парцела, - Број пољопривредника који је стављен у пасиван статус

Циљ 2: Побољшање квалитета живота руралног становништва

Подциљ 1: Развој руралне инфраструктуре

Основне активности	Конкретне акције	Организације и актери	Показатељи
Унапређење и одржавање атарских путева и прилазних саобраћајница	<ul style="list-style-type: none">- Дефинисање потреба за унапређењем и одржавањем атарске путне мреже- Израда акционог плана и пројектне документације за спровођење акција на одржавању атарских путева- Спровођење јавних набавки у процесу одабира извођача радова- Координирање и праћење радова- Анализа постигнутих резултата	Фонд за подршку пољопривреди и руралном развоју Општине Зрењанин	<ul style="list-style-type: none">- Место и дужина одржаваних и унапређених атарских путева- Број, место и дужина приступних саобраћајница (отресишта)
Унапређење и одржавање каналске мреже за дренажу за наводњавање и одводњавање пољопривредног земљишта	<ul style="list-style-type: none">- Дефинисање потреба за унапређењем и одржавањем каналске мреже која је у ингеренцији општине- Израда пројектне документације за извођење радова за каналску мрежу- Спровођење јавних набавки у процесу одабира извођача радова- Координирање и праћење радова- Анализа постигнутих резултата	Фонд за подршку пољопривреди и руралном развоју Општине Зрењанин и Покрајински секретаријат за пољопривреду	<ul style="list-style-type: none">- Позиција и дужина одржаване каналске мреже
Унапређење и одржавање пашњака	<ul style="list-style-type: none">- Дефинисање места и површине пашњака у власништву општине и месних заједница- Израда акционог плана за мере мелиоризације и унапређења производних осбина пашњака- Израда плана коришћења пашњака- Анализа броја корисника као и броја стоке по врстама	Фонд за подршку пољопривреди и руралном развоју Општине Зрењанин	<ul style="list-style-type: none">- Број, позиција и површина мелиорисаних пашњака- Број корисника пашњака

Циљ 2: Побољшање квалитета живота руралног становништва

Подциљ 2: Развој диверсификованих активности у оквиру пољопривредне производње

Основне активности

Промотивне активности и едукација пољопривредника о могућностима диверсификације активности и делатности на селу

Конкретне акције

- Израда акционог плана о спровођењу промотивних и едукативних акција у сврху упознавања пољопривредника о могућностима за диверсификацију економских активности на селу
- Утврђивање начина и механизма подршке од стране општине
- Анализа броја корисника, утрошених средстава као и врсте подржаних пројеката

Организације и актери

Одељење надлежно за послове пољопривреде у локалној самоуправи

Показатељи

- Број одржаних едукација по месту и броју корисника
- Број подржаних пројеката
- Висина средстава за подршку укупно и по кориснику

Подршка за *start-up* за диверсификацију активности на селу (гајење коза, гљива, пчела и сл, мини погони за производњу производа са ознакама гео порекла и традиционалних производа)

- Развој кредитних линија подршка у локалној самоуправи, у сарадњи са банкама или у сарадњи са државним Фондовима који су вољни да финансирају *start-up* програме

Фонд за подршку пољопривреди и руралном развоју Општине Зрењанин

- Број новофинансираних пројеката
- Број опсталих пројеката у периоду од 3 године

Циљ 2: Побољшање квалитета живота руралног становништва

Подциљ 3: Развој диверсификованих активности ван оквира пољопривредне производње

Основне активности

Промотивне активности и едукација пољопривредника о могућностима диверсификације у не-пољопривредне активности и делатности на селу

Конкретне акције

- Израда акционог плана о спровођењу промотивних и едукативних акција у сврху упознавања пољопривредника о могућностима за диверсификацију економских непољопривредних активности на селу
- Утврђивање начина и механизма подршке од стране општине
- Анализа броја корисника, утрошених средстава као и врсте подржаних пројеката

Организације и актери

Одељење надлежно за послове пољопривреде у локалној самоуправи

Показатељи

- Број одржаних едукација по месту и броју корисника
- Број подржаних пројеката
- Висина средстава за подршку укупно и по кориснику

Подршка за *start-up* активности из области диверсификације у непољопривредне активности на селу (еко-туризам, ловни-туризам, културни туризам у форми развоја смештајних и угоститељских капацитета пољопривредних газдинстава)

- Развој кредитних линија подршка у локалној самоуправи, у сарадњи са банкама или у сарадњи са државним Фондовима који су вољни да финансирају *start-up* програме

Фонд за подршку пољопривреди и руралном развоју Општине Зрењанин

- Број новофинансираних пројеката
- Број опсталих пројеката у периоду од 3 године

Циљ 3: Припрема и промовисање локалних иницијатива и стратегија руралног развоја за побољшање

Подциљ 1: Организовање ЛАГ like (локалне акционе групе)

Основне активности

Едукација свих актера у области развоја пољопривреде и села о LEADER приступу у руралном развоју и стварање предуслова за успостављање партнерства између државних институција, приватног и невладиног сектора зарад обједињеног планирања руралног развоја на нивоу општине и коришћења фондова ЕУ

Конкретне акције

- Израда акционог плана едукација представника сва три сектора о значају и предностима LEADER концепта
- Организовање, модерирање и логистика за заједничке радионице представника сва три сектора
- Организовање заједничких студијских путовања за представнике сва три сектора у сврху упознавања са радом локалних акционих група у земљама окружења (Мађарска и Румунија)
- Логистичка подршка за успостављање локалне акционе групе
- Израда документационих материјала као предуслов за организовање локалних акционих група

Организације и актери

Одељење надлежно за послове пољопривред у локалној самоуправи

Показатељи

- Број одржаних едукација
- Број одржаних заједничких састанака
- Број и врсте организованих студијских путовања
- Број укључених актера по врсти и броју
- Успостављање локалне акционе групе
- Израђење стратегије руралног развоја